DE

FEBRIBVS

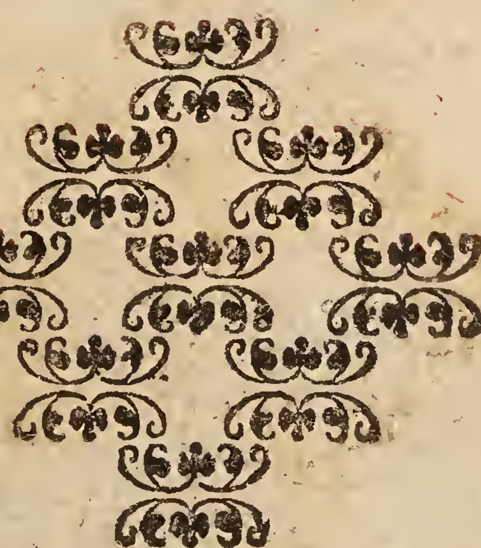
MORBISQVE MALIGNIS ET PESTILENTIA

NECNON DE EARVM causis, præsagijs, curatione, & præseruatione

LIBER

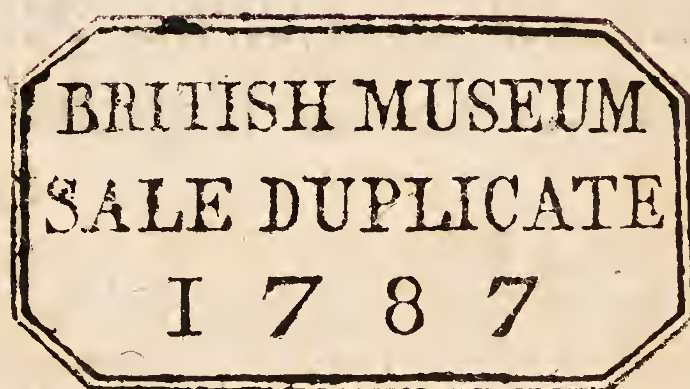
AVTORE NICOLAO BOCCANGELINO,
Cæsareæ Maiestatis Imperatricis Medico,
& Liberalium Artium Magistro.

AD PRAECLARISSIMVM VIRVM D. D.
Franciscum Borgiam, militiæ de Montesa Commendatarium maiorem, & à Philippi III. Hispaniarum Regis potentissimi cubiculo.

CVM PRIVILEGIO.

Madriti, Apud Ludouicum Sanchez.
Anno M. D. CIIII.

CLARSSIMO HEROI
D. D. FRANCISCO BORGIAE,

MILITIAE DE MONTESA MAIORI Commendatario, & à Philippi III. Hispaniarum Regis potentissimi cubiculo,

Doctor Nicolaus Boccangelinus, Cæsareæ Maiestatis Medicus.

ETVS apud grauissimos autores consuetudo fuit, vir præclarissime, nostris etiam temporibus obseruata, vt siquid in medium allaturi essent, magna cura, et diligentia elaboratum, quasi studiorum, & otij rationem reddituri, vulgi censuram, iudiciumque acre pertimescentes, quod plerumque alienis laboribus (quia æmulari fortè, vel mente & cogitatione assequi non licet) detrahere, obtrectareque non cessat, autoris laudem minuens, & in alienos prorsus ab eo sensus detorquens; patronum, & defensorem, Principem aliquem, clarissimumque virum eligerent, cui sua studia & lucubrationes consecrarent, & sub cuius tutela & protectione, eius autoritate, quasi clypeo muniti, maleuolorum ictus non perhorrescerent. Quod equidem non inconsulto, sed summo cum iudicio ab illis factum, mihi persuadeo, cùm eum semper suis laboribus, & vigilijs Mœcenatem adscriberent, qui non nobilitate sanguinis solùm, sed & omnium bonarum artium genere foret ornatissimus. Ideo qui Philosophiæ operam nauarant, illius studiosis; qui historijs, et rebus antiquorum præclarè gestis indagandis, ijs qui illarum lectione oblectabantur, suos peculiares libros obtulerunt. Id enim potissimùm cogitabant, vt optimum, sapientissimumque iudicem nacti forent, qui munus sibi dicatum, inscitiæ gratia non sperneret, imouerò magni faceret,

ceret. Alexander ille Magnus, incredibilem ex Homeri carminibus voluptatem capiens, tanti ea fecisse fertur, vt oblatam sibi Regis Darij pretiosissimam capsulam, auro & gemmis ornatissimam, Homeri Iliadæ custodiendæ destinauerit: quo in pretio apud eum esset, ostendens.

Equidem si de maiorum tuorum gestis, clarissime vir, aut de rebus varia eruditione refertis animum adscribendum appulißem, libentissimo tibi animo meos labores offerrem, quem virtutis, & nobilitatis auitæ hæredem, & literarum amatorem eße certo scio. Memini enim, cum in Regio serenissimæ Principis Ioannæ Xenodochio publicæ cuidam Medicinæ, & Philosophiæ disputationi præessem, & ipse pro tua in nos humanitate, & beneuolentia, honoris nostri causa interesses, & Philosophica quædam quæstio occurrisset, te ita argutè, grauiter & eleganter, eaque ingenij dexteritate dißeruisse, vt magnam in adstantium animis lætitiam, & admirationem concitaris.

Hæc igitur animo euoluens, & beneficia à te, clarissimisque tuis parentibus (quorm laudes, tum quia omnibus sunt notissimæ, tum ne tibi assentari uidear, prndens omitto) in me collata perpendens, librum hunc de morbis malignis, & pestilentibus tibi dicare sum ausus, in quo nonnullæ, præter Medicinæ difficultates, & varia remedia profligandis morbis proficua, nonnulla quæ ad Philosophiam spectant, attinguntur, cuius te studiosissimum esse, nemo ignorat.

Cuperem sanè, & vice maximi præmij haberem, gratum tibi meum laborem extitiße, vt ad maiora obeunda (doctissimos, & sapientissimos nostri temporis Medicos æmulatus, qui succisiuas, vt aiunt, horas huic rei vtilissimè impendunt) audacior efficerer; dum aliorum studia, & cogitationes eo tendunt, vt nobis hisce rebus operam dantibus, ipsi clanculum, & latenter, opibus inhiantes, ægrorum nostrorum curationi se insinuent: quod nescio quo pacto solent obtinere, nostris vigilijs, & laboribus detrahentes. Sed ea est veritatis vis, & robur, vt si quæ illorum ambitu nobis aliquantisper ablata sunt, summa postmodum satisfactione restituuntur. Gratissimum tamen ac iucundissimum mihi semper erit, beneuolo à te animo, præclarissime vir, fuisse exceptum. Paruum satis, fateor, munusculum offero; amoris tamen erga te mei, ac voluntatis tibi obsequentissimæ symbolum, nemo inficiabitur: quam alijs deinceps lucubrationibus curabo abundantius profiteri. Vale.

DE MORBIS MALIGNIS & pestilentibus, causis, praesagijs, & curatione.

De Febre maligna. Cap. I.

ACTVRVS De natura malignorum & pestilentium morborum, necessarium fore existimaui, quid malignus, & quid pestilēs morbus sit, priùs definire, & explicare, vt sic quæ dicenda sunt, meliùs intelligi posśint. Malignus igitur morbus, vt aliqui existimant, est ille, qui cùm periculum vitę minetur, spem tamen salutis nō adimit. Sed cùm multæ reperiantur febres, magnæ quidem, sed non malignæ, quæ sua intensione id facere natę sint, ob id hanc definitionem non admittimus.

Alij verò malignos eos morbos vocant, qui omnibus ritè, decenterque factis non sanantur,

vt quædam praua vlcera, quæ neque abstergentibus, neque temperantibus, neque alijs cedunt auxilijs. At cùm plura adsint vlcera, quæ ob intemperiem aut fluxum, citra malignitatem tamen, non cedant remedijs, non videtur definitio tradita sufficiens.

Quòd si dicas, benignos morbos palam operari, furtim verò malignos, & in hoc ipsorum naturam debere collocari: id certè omnino esse falsum, ex eo constabit, quòd multi maligni morbi ex venenosis ictibus, aut prauis humoribus orti, magna, & mali moris inducũt symptomata, quæ palã à Medico percipiuntur, & cognoscuntur. Diuersitas tamen opinionum pẽdet ex eo, quòd Galenus vsurpat multoties malignum pro vehementi. Nam. 9. methodi febres ait in biliosis corporibus inedia malignas fieri: quod de vehementia febrium intelligendũ est, cùm inedia humidi defectu acriorem & intensiorẽ reddat bilem: aucto enim calore cum siccitate, febris intensior euadit, non malignior.

Definitio vera maligni morbi. Meliùs tamen definitur malignus morbus, vt sit ille, qui sæuiora infert accidentia, quàm pro ratione propriæ essentiæ affectui conueniat: siquidem, vt multi referunt, & nos quotidie experimur, facilem se præbet iste morbus in principio, progressu verò temporis vires alit, & clãde- *Morbi maligni descriptio.*

stinis

stinis insidijs oppugnat, & nullum de se priùs iudicium fieri permittit, quàm exitium parauerit, & oppresserit. Vsque adeò incertę eius notitiæ sunt, vt dum ægro anima est, magnam plerunq; spem Medico faciat: quandoquidem etsi coctionem ostendat humor, tamẽ febrem fouet, & prę ter euidentem rationem producit, adeò vt natura eius & effectus nequeant ad manifestas causas redigi. Hęc est natura, & descriptio vera maligni morbi, vt à nonnullis autoribus traditur. Causa verò efficiẽs talis malignitatis, sũt omnia illa, quæ aut putredinem, aut vstionem efficere possunt, exteriùs, aut interiùs; nam nisi huiusmodi præcedant mutationes, non poterunt acquirere qualitatem malignam.

Materiales verò causæ sunt etiam omnes, quæ aptæ sunt ex sua natura ad contrahendas tales mutationes, vt partes solidæ, spiritus, & humores; præcipuè verò malignitas pendet ex multis inæqualibus, & crassis humoribus, cuius ocasione & difficilè dignoscuntur, & curantur. Nam si morbus pendeat ex bile cum pituita, quia agẽtia inter se opposito modo operantur, bilis celerem habet motum, pituita tardum: bilis acrimoniam inducit, pituita lentorem, &c. Hinc accidẽtia inter se pugnantia vnum alterum obscurat, difficultatemque in morbi dignotione inferũt: *Causa.*

nam carnes eorum qui his febribus laborãt, statim non ardent, neque tactui mordent, vt quę ex sola bile sincera, aut ex vsta melancholia pendẽt. Nęque similiter tactui semper mitem calorem repræsentant, sicut quæ ex sanguine, sed primo insultu remissum calorem habere videntur. Si verò diutius persistamus, calorem igneum & exurentem inuenire solemus: quod elegantissimè confirmat Hippocrat. 1. Epid. comm. 2. text. 25. *Continuæ*, inquit, *febres omnino nunquam intermittebant, sed inuadebant omnes more febris naturam tertianæ referentis: & vno die aliquantum remittebantur; altero ingrauescebant. Omnium erant, quæ in id tempus inciderunt, violentissimæ, longissimæ, laboriosissimæque: lenes à primo, de cætero in totum semper increscebant: ac decretorijs diebus accedebant, ac peiores inuadebant.*

Quod Galenus in commentario ad malignitatem refert, & ad permixtionem, vt diximus, contrariorum humorum, bilis scilicet, & pituitæ. *Sanè*, ait, *generantur istæ febres non ex succo vno, sed ex pluribus, quorum calidior febrem acutam succendit, statimq; discutitur; quæ dum corpus tenet, contingit frigidioribus corrumpi, ac putrescere*, &c.

Nam adeò validæ sunt causæ contrariæ in vnũ pugnantes, vt signa pathognomonica obscurentur; cùm hæ se habeant respectu morborum vt effectus naturales, prout à suis causis pẽdent,

non

non vt propriæ passiones: sic cùm æqualiter causæ pugnant, mistus videtur effectus & obscurus. Septimo enim Epid. inquit Hippocrat. *Febrium ardentium, quæ eo tempore vigebant, hæc erat natura. Non erant siticulosi*, &c. Galenus in commento reddit rationem, quia pituita os ventriculi occupando, sitim coërcebat. Febres igitur illæ ardentes malignæ ex permistione duorum & contrariorum humorum proueniebant.

Inter alia verò signa malignitatis hoc vnum est, vt non habeant certum & determinatum humorem, quem sequantur: nam nonnunquâm vtramque bilem, nonnunquam pituitam consequuntur, sæpissime verò sanguinis corruptionem. Et ratio id confirmat, quia cùm maligna illa qualitas, accidens quoddam sit resultans ex praua putredine contrariorum humorum, cùm omnes nostri corporis humores habeant contrarias inter se qualitates, & omnes sint putredini apti, non est cur potius cum vno, quàm cum reliquis habeat analogiam. Cuius opinionis est sapientissimus Doctor Ludouicus Mercatus, potentissimi Philippi Regis nostri Archiater, in libro de febre maligna. Quam sententiam perperam intelligens Theodorus quidam Angelucius libro. 1. de natura & curatione malignę febris, capite tertio ad tertianas nothas

malignas

malignas febres reducit, quasi febres, quæ ex bile vsta fiunt, nō sint perniciosissimæ & malignæ: sicut & febres ex ixoribus humorum ortæ, quæ praua & lethalia inferunt symptomata, quæ ad tertianarum naturam reduci nequeunt.

Sed cùm de singulis malignis morbis sit futura nobis disputatio suis proprijs capitibus, vbi de signis, præsagijs, curationeque agemus, operępretium erit de natura pestilentium morborū differere: nimis enim sunt maligni & pestilentes morbi inter se coniuncti, imò cùm morbi praui populariter vagantur, timendum est, ne sensim in pestilentes degenerent: non enim semper fit pestis ex causis vniuersalibus, sed quandoq; sparsi morbi occasionem præbere solent; vt constat ex Hippocrate. 6. Epid. vbi connumerat plures morbos sparsos, & inter se distinctos, quos in pestilentes degenerasse scimus: nam in prauè dispositis corporibus, vt posteà dicemus, tantum potest facere aër in primis qualitatibus alteratus, quantum in optimè dispositis pestilens. Et cùm his proximis annis ferê per vniuersam Hispaniam, & alias distantissimas regiones, dira huius morbi conditio vagata sit, quæ circa eius naturam, signa, præsagia, & curationem obseruauerimus, qua poterimus breuitate, exponemus.

Com. 7. reperitur in Gal. 6. editionis.

Cùm glandulæ istæ primùm inuaserunt, non solùm

ſolùm inter vulgares, ſed etiã inter grauiſsimos Medicos controuerſum fuit, an ad peſtilentes morbos, an ad vulgares eſſent referendæ? ideoq; non immeritò quæ fuerit altercandi cauſa, ſequẽti capite apparebit.

Agitatur controuerſia quæ fuit inter Medicos circa naturam huius morbi Epidemici, cùm primò peſtiferi tumores apparuerunt. Cap. II.

CVM Medicina inter coniecturales artes numeretur, & quotidie, tã in morbis, qui paſsim à Medicis tractantur, quã in alijs, qui ob ſymptomatum varietatem noui vidẽtur, multa præter ipſorum ſpem ſuccedant, analogiſmo, obſeruatione & comparatione vnius ad alium vtentes, cauſam quantunuis abditam inuenire ſolent: quod antiquis frequenter contingebat, vt de Elephãtiaſi, & morbo Telo dicto referunt autores: verùm cùm omnino cauſam naturalem ignorabant, tunc ad Deorum iram totum negotium referebãt. Æſchines enim, Orator antiquiſsimus, de peſte, qua Delij laborabant, ſic inquit: *Peſtifero quodam morbo Delij laborabant, vultus vitiligine plenos, capilloſq; albos habebant: ipſorum autem collum & pectus erant tumida. Febres non aderant, neque inſignes*

ſignes dolores, neque inferiores partes quicquam permutatæ fuerant: atque hæc Apollinis ira ſibi contigiſſe credebant. Et Gal. 1. de morbis vulg. com. 1. inquit: *Peſtes ad Deos referunt, de curatione earum conſulentes.* Non ergo eſt mirum, cùm incipiunt morbi maligni ſenſim & paullatim, Medicos adhuc doctiſsimos ambigere, & diſceptare inter ſe de natura & morbi conditione, ſicut in his quatuor præteritis annis fuit hîc controuerſum. Sed videamus diuerſarũ opinionum placita. Cùm glandulæ cœperũt apparere, multi ex grauiſsimis Medicis exiſtimabant, eandem habere naturam cum alijs malignis morbis, ex praua hominum diſpoſitione & apparatu prouenientibus, omnino negantes eſſe peſtilentis naturæ: quorum rationes non abs re erit, exercitationis gratia, in medium adducere. Primò, quoniam eodem tempore inuaſcerunt alij morbi maligni, ſpecie diſtincti, vt puncticularis morbus, phrenitis, &c. Secundò, peſtis eſt epidemia pernicioſa, ortum ducens ex inſigni & excellẽti putredine, quæ aeri illata, cùm eius inſpiratio ineuitabilis ſit, cordis ſubſtantiam ſuo contactu alterãdo, veluti venenum detruit, cùm ſit omnium morborum exitialiſſimus, & perimere aptus. Quòd verò glandulę non ſint huius naturæ, ex eo conſtat, quoniam neque aër praua qualitate fuit vnquam affectus,

Agatinus hiſt. de peſte Francorum ob Dei iram.

Procopius de peſt. quæ neque ætati, neque ſexui pepercit.

neque

neque habuit in se seminaria acutissimæ contagionis. Deficit ergo dispositio ex parte causæ agẽtis. Tumores etiam qui sub alis & gutture erumpebãt, nõ fuerunt lethales, neque alij qui in inguinibus, nisi in subiectis tam prauis succis refertis, vt semel putredinali calore concepto, lethali morbo essent affecta. Tertiò, nam si glandulæ inter morbos pestilentes essent connumerandę, maximè quia accidentia, quibus vexantur ægrotantes, sunt simillima pestilentibus. Sed quòd id non sit sufficiens, sic constabit. Prauitas symptomatum prouenit solùm ex causæ producẽtis prauitate & malitia. Sed corpora humana possunt intra corpus generare humores veneno similes. Ergo illi, semel cõcepta putredine, poterũt morbos pesti similes procreare absque peste. Et confirmatur hæc ratio exemplo Critonis: hic enim, vt narrat Hippoc. 1. Epid. com. 2. dolore vehemẽti in magno pedis digito affectus, iacuit, eodem die horridus, nauseabundus, parum subcalescẽs: nocte desipuit: secundo die tumor toto pede, & circiter talum subruber, atque cum contentione, pustulæ nigræ, febris acuta, valdeque, inquit, insaniuit: ab aluo merè biliosa plura exierunt: expirauit secundo ab initio die. Duo in hac historia sunt consideranda. Alterum est, vt inquit Galenus, mortis celeritas: alterum verò symptoma-

1. Epid. cõ. 2. ægroto. 9

tum similitudo cum pestilentibus: verumtamen solùm ad copiam & redundantiam humorũ causam istius mortis refert Galenus, qui non fuerũt statim sectione venæ depositi, aut quia in principio non fuerit vocatus Hippoc. aut quia, vt alij existimãt, Crito sensim & paullatim prauos procreauit humores, qui celerioris mortis causa fuerunt; sicuti frequentissimè videmus multos homines repentê mori cibo suffocatos, aut vino repletos, aut copia crudorum succorum grauatos, non solùm apoplexia, sed leuium arteriarum obstructione impedita cordis ventilatione. Ergo cùm ex glandulis multi liberentur, pereant verò præcipuè illi qui infra inguina, in suris scilicet ipsis vitium contrahunt, non immeritò in indiuiduorum prauam dispositionem potiùs quàm in communẽ causam est reducenda huius morbi malignitas.

Quòd si obijciant, ex locis peste affectis adsportatum fuisse hunc morbum; referunt enim ex Flandria ad portũ oppidi de Santander, quod est situm iuxta mare Cantabricum, quosdam homines perueniisse, ex quorum commercio multi perierunt; & inde per loca intermedia ad nos emanauit: cùm origo & causa mali pestilens sit, similiter & morbi ab ipsa causa producti.

Hoc inquam est falsum, quia experientia cõ-

pertum

pertum est,in multis Hispaniæ partibus, vbi nũquã talis cõmunicatio cognita fuit, aliquos glandulis fuisse molestatos:& quãuis multi videantur perire, id ad inæqualem temporum constitutionem, non ad pestilentem referunt : quanuis tractu temporis talis naturæ fieri posset : vt illa constitutio de qua Hippoc. 6. Epid. Ad eundem modum glandulæ poterunt diuturnitate temporis in pestilentem naturam transire ; quam tamen hucusque habere negant. *Com. 7.*

Alij nouum morbum esse existimantes, ad occultas causas confugiebant, quia pestem sine aëris vitio & corruptione fieri minimè posse arbitrabantur, & cùm eodem tempore multos glandulis apprehensos viderent, ad qualitates potiùs cœlestes, quàm ad inferiores epidemicos morbos reducebant. Neq; defuerunt qui ad ambientis vitium referre prædictos morbos sunt ausi, vt proprio capite constabit.

Vltima opinio, à nobis tenenda, est grauissimi Doctoris Ludouici Mercati Medicinæ Archiatri lib. suo nuper edito , vbi ponit quatuor species pestis , inter quas connumerat eam quæ ex seminarijs contagiosis cõtrahitur, velut fuit hęc, quæ his tẽporibus molestauit. Quod probat primò ex origine huius morbi: nam cùm certũ fuerit ex locis peste coinquinatis ad nos peruenisse

contagiosa seminaria, dicendum profectò est, eandem habuisse naturā cum productiua causa. Secūdò, quia eodē tēpore, quo vulgaris iste morbus cœpit adolescere, innumera Hispaniæ loca hac dira calamitate fuerunt molestata, in quibus nemo sanæ mētis dubitabit pestē fuisse causam.

Traduntur causæ huius morbi epidemici. Cap. III.

PRÆCIPVA Et maior errandi causa in opinionibus est, cùm ignoratur natura rei, de qua disputatio oritur: ob id definitiones positæ sunt ad rerum naturas & proprietates indagandas; alioqui non est mirandum, si tam varia placita & sententiæ in dignoscēda morbi natura oriantur: quapropter operæpretiū fore existimaui, ab ipsa pestis definitione initium sumendo, causas productiuas huius morbi in medium adducere, vt sic constet, quàm exiguam vim habeant contrariæ oppositiones. Pestes sicut variæ sunt & differentes natura, ita variæ earum definitiones tradi possunt; eam enim quæ ex aëre fit, definiunt autores multis modis. Galenus lib. adscripto Definitionū Medicinæ, per affectum plurimorū, qui sub idem tēpus per vrbes, nationesq; acuta pericula, & mortes infert acutas: aut aëris

versura, cùm anni tempora proprium ordinem nõ seruãt, & plures ab eodem morbo intereũt.

Alij, quòd sit morbus communis, complures simul, etiam diuersarum regionum infestans, & maximè contagiosus: vt per hãc definitionẽ constet quomodò ratio generis nõ sit speciebus denegãda, & morbi pestilẽtes cõtagiosi futuri sint.

Sed re vera prædictæ definitiones, & alię multæ, quæ passim traduntur, potiùs causam cõmunem pestis, quàm eius naturam explicant. Doctissimus tamen Ludouicus Mercatus, Medicinæ Archiater, pestẽ ex aëris vitio optimè definit, vt sit epidemia perniciosa, ex sordida & maligna putredine, includẽs seminaria acutissimæ cõtagionis, cuius occasione aër venenosus inspiratur.

Cùm verò pestis ex seminarijs contagiosis, citra aëris vitium fit, veluti hæc, de qua à nobis futurus est sermo, posset sic definiri, vt sit epidemia ex praua halitus qualitate orta, diuersimodè afficiens, & plurimos perimere apta.

Per epidemiam conuenit in ratione generica cũ popularibus morbis, & ab sporadocis & sparsis differt; sed pernicie & prauitate à vulgaribus. Additur Diuersimodè, vt mirum non sit, diuersis morbis pestiferis posse ægrotantes ab vna causa affici.

Similiter ex definitione adducta liquet diffe-

rentia inter morbum malignum & pestilentem: pestilens enim causam habet comunẽ vt in plurimum, siue sint causæ superiores cœlestes, aër, aquæ, seminariave praua, &c. quæ multis communes esse possunt: quod in malignis non est necesse.

In pestilenti prætereà si homines incautè se gerant, eodem morbo corripientur: secus in malignis.

Tandem in pestilentibus, carbunculi, tumores, bubones, & alia similia apparere solent, quæ ostendunt prauam & lethalem humorum naturam: quod non euenit in malignis, nisi pestilentes fiant.

Supposita pestis definitione, ad causas huius Epidemię deueniamus, quæ tres præcipuè extiterunt. Prima, à qua originem sumpsit, quæ fuerunt vestes & seminaria illa contagiosa ex Flandris communicata primò locis maritimis, vt cõstitit ex fidissimis testimonijs huius rei habitis.

Secunda causa ad suscipienda seminaria hæc contagiosa, fuit apparatus hominum, præcipuè vulgarium, ob annorum sterilitatem, quando cõguntur vesci prauis alimentis.

Tertia fuerunt eclipses Solis & Lunæ, quæ postmodum superuenerunt, non tamen cum omnino prauis aspectibus Signorum, & Planetarum:

rum: nam si hæc omnia vniformiter concurrissent, pestis extitisset vniuersalis & mortifera, sicut alię quę ex causis cœlestibus fieri solent. Imò Fernelius & alij grauissimi viri propriè pestem vocant, cùm à cœlesti causa prouenit, sicut fuit illa quæ successit tēpore Marci Antonij, quę totius mundi ruinam minari videbatur. Igitur ob diuersitatem Signorum neque effectus ita vniuersales fuerunt, neque praui, sed vnusquisque vim astrorū expertus fuit, prout illi prauus correspondebat aspectus ex vario Lunæ motu per Zodiacum.

Et sic in plenilunijs glandulæ & bubones frequentiùs apparuerunt, ob maiorem illuminationem, quam eo tempore Luna à Sole recipiebat, cuius occasione vehemētiùs, maiorique cum vi non solùm suas qualitates, sed cæterorum orbiū communicabat. Vnde meritò Galen. 3. de Diebus decretorijs capit. 2. de Luna loquens, inquit: *Omnia siquidem quæ facere nata est, vbi falcis figuram repræsentat, languida fiunt: inualescunt omnia, cùm plena fuerit, fruges adauget, & maturat, mortua corpora putrefacit, somno sopitis sub eius lumine, aut diutius immoratis, pallorē & capitis grauitatem conciliat.*

Imò cùm Lunæ extremitates sursum respiciebant, glandulæ magis iugulum, & alas molestabant: cùm verò deorsum, inguina & suras.

Obser-

Obseruauimus etiã in hac constitutione, qualitates istas â corporibus cœlestibus productas maximam habuisse analogiam in partibus naturalibus, & in his in quibus sua deponere solent excrementa, & quo erant corpora puriora, aut prauis humoribus referta, contingebat his morbis pestilentibus, malignis aut simplicibus affici.

Quòd si instes, cœlestia corpora ad vitam & conseruationem & perfectionem à Deo concessa, non verò ad perniciosos morbos & pestilentes procreandos: imò si hoc esset verum, sequeretur, eo tempore aërem prauam qualitatem habiturum, cùm facillimo negotio transeat in naturam causarum alterantium.

Ad hoc dicendum est, ætherea corpora non influere in hæc inferiora qualitates primas & malignas, vel pestilentes, per se, cùm sint ad generationem, vitam & custodiam destinata, & vt mũdus hic inferior regi & gubernari posset: verùm cùm eminenter perfectiorique modo contineãt omnes qualitates horum inferiorum, quatenus forma cœli est reliquis sublunaribus præstãtior, ex vario orbium motu producuntur dictæ qualitates in mistis, & ob maiorem aut minorẽ dispositionem introducitur hæc aut illa forma, ad quam necessariò præexistens corrumpitur; cùm vnius generatio, sit alterius corruptio. Imò ex va-

rio Lunæ motu per Zodiacum prauis aspectibus & coniunctionibus præcedentibus, contingere solent innumera pestilentiũ morborum genera, nonnunquam in hominibus, quadrupedibus, volatilibus, fructibus, aut leguminibus; imò & in vnoquoque genere, magis fœminæ aut mares, pueri aut senes, affici solent, cùm corpus à corpore, nutrimentum à nutrimento differat.

Solùm pisces his pestilentibus morbis non esse obnoxios contendit Arist. 8. de historia animal. cap. 19. ait enim: *Morbus pestilens nullus incidere piscibus videtur, qualis plerunque hominibus, & quadrupedum equis, & bobus, & reliqui generis nonnullis accidit*, &c.

Quod sequenti cap. cõfirmat: *Fluuiatile* inquit, *& lacustre peste quidem & ipsum immune est, sed nonnulli morbi incidunt proprij*. Quæ verba Philosophi intelligenda etiam sunt, cùm aëris vitio fit pestis; secus cùm alijs de causis. Ex quibus constat solutio dubitationis: neque sequitur similiter, aërẽ corruptionem à qualitate illa passurum; cùm illa nõ sit aëris corruptiua, sicut huius aut alterius subiecti: cùm nulla sit agentis actio, quæ non sit in ordine ad subiectum benè dispositum. Vt tamen constet ea quæ dicta sunt de eclipsibus, signis, & aspectibus, placuit ipsos in hoc capite describere.

Primus eclipsis fuit Lunæ anno. 1598. die vigesima Februarij, in tertio gradu Virginis, iuxta caudam Draconis, hora tertia auroræ, & 46. minutis: & perdurauit spatio trium horarum, & vnius quartæ partis. Color eius niger, ruffo aliquãtulum admixtus.

Eodem anno, Sabbato septima die Martij successit Solis eclipsis à parte eius Septẽtrionali per vndecim puncta, & quinque minuta iuxta caput Draconis, in 18. gradibus Piscis. Cœpit eclypsari hora octaua & 14. minutis auroræ, vsque ad decimam horam & decem minuta. Habuit Iouem in aspectu quadrato; & in signo Piscis propria eius domus: cuius occasione ipsius effecta, vt dictum est, non potuerunt esse ita perniciosa.

Similiter hoc anno eclipsim Luna passa est. 16 die Augusti iuxta Draconis caudã, in 24. gradibus Aquarij: fuitq; totalis. Cœpit hora quarta, & 43. minut. auroræ. Durauit horas quatuor, & 43. min. Color ipsius niger; rubro nonnihil admixtus. Effecta huius Saturnum sequi nõ fuit dubiũ, cùm in signo Aquarij pręcesserit; quod est ipsius domus.

Tandem anno. 1599. successit vltimus Lunæ eclipsis, totalis, iuxta caudam Draconis, in 22. gradibus Leonis, hora tertia & 45. min. auroræ: perdurauitque vsque ad septimam & 26. minut.

Et præter hoc aliæ adfuerunt coniunctiones, & aspectus cœlestes, diuersas corporis partes respicientes.

Quibus præhabitis, constat, rationes primæ & secundæ opinionis exiguam vim habere ad probandum id quod nituntur. Nam primæ conuincerent, si aeris labes extitisset epidemiæ causa. Secūdæ verò falso nituntur fundamēto, dum arbitrantur, ob id nouum futurum esse morbū, quia cùm absque aeris corruptione pestem esse non posse existimarent, vt supponebāt, & alias inculpabilem vniuersaliter reperissent, cogebantur occultis astrorum qualitatibus tribuere pestilentes & communes morbos: quasi ex alijs causis fieri non possent. Sed vt funditus eluceat veritas, rationibus vtriusque opinionis breuî satisfaciemus. Alios morbos peste vagante, non tantùm prauos, sed tutos & citra periculum in idē tēpus posse inuadere, constat ex Hippoc. *Multa*, inquit, *febriū aliarū genera vagabātur, tertianarū, quartanarū*, &c. Sed in peste aeris præsertim quare frequentius alij morbi cessent, c. 9. dicemus. Secundi argumenti robur cōstabit capite sequēti. Sed obiter dicemus, quòd quanuis tumores & morbi pestilētes, qui annis superioribus molestarūt, ambientis prauitate & vitio inflicti non fuerint, vt probabimus neq; Matriti, aut Toleti, tot periclitati

Soluūtur argumēta primæ opinionis.

3 Epid. tex 64.

riclitati ſint, ad multitudinem, & copiam reliquorum, qui ab eis euaſerunt, facta comparatione, id eſt extrinſecum naturæ & eſſentiæ peſtis: nã ſolùm de alicuius rei eſſentia eſt, quod conſtituit eam in eſſe talis, & ab alijs diſtinguit: ſicuti de ignis forma in materia, medijs diſpoſitionibus, philoſophamur. Nã ſicut illius eſſe nõ cõſiſtit in plurimorũ lignorũ combuſtione, ſic nec peſtis natura in multorũ læſione, ſed in pernicie corruptionis venenatæ. Ad quod reſpiciẽs Euſtachius Rudus, vir noſtra ætate doctiſsimus, inquit: *Finge, quòd in tota ciuitate vnicus homo reperiatur, in quo vera peſtilentis morbi eſſentia reperiatur, vnà cũ ſuis prauis ſymptomatibus eſſentiam inſequentibus: nulli dubium, quod is homo peſtilenti morbo & peſte laboraret, & tamen morbus is epidemicus & popularis nõ eſſet. Quod ſi inibi plures homines rtperirentur, & incautè ij ſe gererent, proculdubio citò vagaretur, diffunderetur q́;, & popularis fieret, adeo vt ſi non actu, poteſtate tamen & aptitudine ſui natura popularis eſt*. Remanet igitur, peſti eſſe accidens extrinſecum, plures periclitari: quod neque his temporibus defuit, nam præter ſimilis morbi affectionem, maior pars eorum quibus in femoribus peſtiferi tumores apparuerunt, interijt. Quibus & alijs rationibus conſtat, ad communitatem hominum referendam non eſſe peſtem, præſertim cum ſit

Lib. 3. de humani corp. effectib. c. 3.

ex seminarijs cōtagiosis. Itaq; ad obiectionē dicimus, verū esse, aërem nō cōtraxisse corruptionem, neque à seminarijs contagiosis, neq; ab alia causa vniuersali, sed ob id non sequi, ad naturam pestilentium morborum non esse reducendos; quia idem effectus potest à pluribus causis produci.

Quare autem glandulæ in proprio emunctorio non fuerint tam prauæ naturæ, quàm illæ quę infra inguina inuaserunt, inferiùs apparebit.

Circa illud verò de symptomatum prauitate, ad indagandam naturam morbi, dicimus non esse assumendam pestis naturam, nisi ex propria ipsius idea, & caracterismo: & quia his temporibus visi sunt morbi eiusdem naturæ cum tumoribus, carbunculis, & alijs accidentibus, quæ morbos pestilentes consequuntur, ob id ad pestis naturā ipsos referre conuenit.

Neque tamen negamus, ex causarum inæqualitate, aut copia humorum malignos & exitiales morbos quotidie fieri posse, sicut Critoni, & alijs contingit, citra pestem tamen: sed non licet inferre idem in hac constitutione, vbi præter apparatum interfuerunt aliæ causæ constitutionis pestilentis, & plures vno lethali morbo affecti.

Quòd si aliqui citra seminariorum contagionem fuerunt glandulis apprehensi, non mirum:

nam

nam tunc aſpectus prauus correſpondens naturæ, aut prauitas apparatus, potuerũt id genus morbi inferre. Secundæ opinioni ſic ſatisfacimus, dicentes, morbum hunc popularem, non fuiſſe nouum, vt aliqui etiam exiſtimarunt. Primò, ob cauſas dictas, quæ cùm conſpicuæ ſint, nõ eſt rationi conſentaneum ad occultas confugere.

Secundò, quia ſymptomata omnia à nobis obſeruata fuerunt reliquis cõſtitutionibus ſimilia.

Reſtat modò videre, an tres dictæ cauſæ vim habuerint corrũpendi aerẽ, ita vt putredinẽ ſubierit in ſubſtantia, an alterationem in qualitatibus: quod ſequenti capite apparebit.

Nunquid in hac conſtitutione aer fuerit praua qualitate affectus. Cap. IIII.

VALDE Controuerſum fuit, an in hac conſtitutione aer contraxerit prauam & venenoſam naturam; an verò in temperie ſolùm fuerit permutatus?

Omiſſa Stoycorũ & Peripateticorũ de tẽperie aeris prolixa quæſtione, id, quod vnanimi cõſẽſu ab omnibus Medicis cõceditur, tenẽtes, ipſũ ſummè humidũ, in calore verò temperatũ cẽſemus: cùm faciliſſimo negotio à cauſis frigidis refrigeretur, & à calidis calefiat. Hic cũ purus & naturalis eſt, vitã cõſeruat, cordis ardorẽ refrigerat, ſpiritibus

bus omnibus materiã subministrat, quibus & vi ta conseruatur, & actiones omnes perficiuntur. Oppositum, cùm putredinem cõparat, cõtingit, nam pestifer, venenosus, lethalisque efficitur.

Quæritur igitur in hoc præsenti cap. an aer pu tredinẽ istã in substantia comparauerit, an verò solùm intẽperiem humidam & calidã? Nã quibusdã videri posset, tres causas à nobis dictas in vnum conspirantes substantiam aeris corrumpe re potuisse, vt communis morbus communẽ pos set habere causam.

Cõfirmariq; posset hoc ex eo quòd morbi eo dẽ tẽpore populariter & cõmuniter grassantes, eiusdemq; naturæ, necessum fuisset, vt vnam haberent causam productiuam: Sed eodẽ tempore ac epidemicus hic morbus Matritum exercebat, innumera loca pestẽ ex aeris corruptione cõtraxerunt. Igitur vna erat omnibus causa. Id ipsum confirmabant accidentia, tumores, & reliqua symptomata, quibus tam hi, quàm illi moriebãtur, simillima inter se; & curandi methodus vna eademque in omnibus.

Veruntamen certũ est, aerem neque ex causis cœlestibus, neq; inferioribus vitium in substãtia cõtraxisse. Primò, quia cùm aer stabilem, firmãque naturam non habeat, vt constitutionẽ efficiat pestilentẽ, opus esset magna & diuturna cau

sa,

ſa, quæ materiam corruptionis ſubminiſtret. Sed tres dictæ cauſæ id facere non poſſunt, neque ſimul, neque ſeorſum: aſpectus enim praui hęc aut illa corpora malè diſpoſita ſolùm alterant, reſpiciuntq́ue: morboſus apparatus paſsiuè ſe habet: & reſpectu indiuidualis naturæ & temperamenti, hoc aut illo morbo quis affici poteſt, ſed vt ſit peſtilentis cõditionis, nõ eſt neceſſariũ: ſeminaria contagioſa tardè, & lentè operãtur. Ergo quã tum ſpectat ad tres dictas cauſas, certum eſt aërẽ corruptionem in ſubſtantia paſſum non fuiſſe.

Quod confirmare poſſumus experientijs, obſeruationibusq; maiorum noſtrorũ. Primò, quia peſtis ex aëre eſt valde contagioſa, & temporis momento plures interficit, dum ſolita negotia obeunt, & per plateas, porticusve deambulant; nullo dolore præcedente, imò frequentiſsimè abſque aliquo ſigno extrinſeco moriuntur, ſyncope, aut animi deliquio ipſos comitante: quæ cùm nõ ſucceſſerint in hac Epidemia, nõ eſt certè exiſtimandum ex aëris infectione & inquinamento proueniſſe.

Item ex Gal. ſententia primo Epid. comm. 1. *Peſtis ex aeris vitio tam inuadit bilioſos, quàm pituitoſos, iuuenes quàm ſenes, fœminas quàm viros; qui prauo vtuntur cibo, quàm qui delicato; tam qui mazam, quàm qui panem comedunt.* Et ipſe alibi idem confirmans, cõparat peſtem

Lib. de Theriaca ad Piſon. ca. 16.

pestem feræ venenosæ, *quæ non paucos tantùm miserè perdit, verûm totas ciuitates depascitur: immutat enim aerem malo quodam modo, vt homines interficiat, qui cùm respirationem euitare non poßint, contagium miseri euadere nequeunt: attrahunt enim in se ipsos aerem illum infectū, tanquam præsentaneum aliquod venenum,* &c.

In peste similiter, quæ ex aeris vitio fit, legumina, arbores, & fructus, & reliqua quæ aeris beneficio gaudent & crescunt, aere putrido, crasso & caliginoso marcescunt & corrumpūtur. Quod Virgilius significauit. 3. Æneid. dum recensés pestem quandam, dicit:

Tum steriles exurere Sirius agros:
Arebant herbæ, & victum seges ægra negabat.

Idem contingit in carnibus, vinis, & reliquis, quæ aeri per noctem exponuntur, statim enim fœtorem contrahunt.

Neq; tam valida permutatio in aere fit, eiusq́; substantia, quin præcedant signa aliqua insignia in maioribus luminaribus, Solis præsertim, vt innumera exempla testantur: ex recentioribus verò anno. 1544. præcedente Solis eclypsi cum prauis aspectibus, post multa bella, incendia, maximasque ruinas, tam crudelis pestis fuit subsequuta, vt paucißimi ab ea liberi euaserint.

Ex coniunctione similiter Saturni & Martis cum prauis Signis in Virgine & Geminis, præ-

ſertim cùm à Ioue & Venere non impediũtur, peſtilentes conſtitutiones reſultant: influunt enim calorem & humiditatẽ, cuius occaſione vapores multi & calidi, exhalationesq́; eleuãtur, & vi & efficacia Martis in ſuprema aeris regione inflammantur, & variæ meteorologicæ impreſſiones ſequuntur: apparent enim ignes adſtãtes, ab Arabibus Aſahub dicti: nam repræſentatur oculis impreſsio ignea, columnæ ſimilis, aut alterius figuræ: nonnunquam verò ignes apparẽt moti, aut volantes; quæ omnia aduentantem peſtem oſtendunt; vt cecinit poeta:

Lucanus.

Ignota obſcuræ viderunt ſydera noctes,
Ardentemq́; polum flammis, cæloq́; volantes
Obliquas per inane faces, crinemq́; timendi
Syderis, & terris mutantem regna cometem.

Præter hæc, tam in Autũno, quàm Hieme, alijsque temporibus ſunt communia quædam ſigna aeris corruptionẽ minãtia: ſicut cùm oritur Sol clarus, & conturbatur die alio, alteraturq́; aer ad frigidum, vel calidum: humidum, vel ſiccũ, magis in vna, quàm in altera hebdomada, ob inæqualitatem vaporum qui aeri permiſcentur.

Sed quis, quæſo, prædictos ignes adſtãtes aut motos in tota præterita conſtitutione vidit, auiũq́; interitũ in aere, impreſsionesque alias Vere, aut Autũno præcedẽtes ad Hyemem & Æſtatẽ? Nam

Nam etsi eclipses his proximis annis præcesserint, non tamen concurrẽtibus in vnũ Martis & Saturni aspectibus in prauis Signis, sed intercedentibus alijs, quæ maleuolum aspectũ impediebant: vt ex figuris eclipsium, & signis cap. præcedenti positis, constabit.

Sed quòd neq; causæ inferiores, quæ pestẽ futurã minari solẽt, prçcesserint, probatur: nam inter has præcipuæ sũt terrçmot⁹, vt anno præsertim. 1228. & 1450. euenit, nã pauca tẽporis intercapedine sæuissimæ pestes subsequutç fuerũt post prædictos terræmotus. Aliquãdo verò nõ ita euidẽter aer interclusus spirat, nã exhalationes illæ, quæ in cauernis terræ prçerant, sensim exeũt, & aerẽ prauo quodã modo inficiũt; quẽ cũ quadrupedes diutiùs inspirẽt & suscipiãt, moriũtur. Supplemẽ. Chro. lib. 13. & 15.

Et multa quæ in latibulis abscondita erant, vt serpentes, & alia venenosæ naturæ, in superficie terræ apparere solent, quæ similiter à nobis nunquàm visa sunt, sicut neq; ranarum aut vermiũ copia. Neque etiam aperta sunt loca aliqua communia aerem fœtidum continentia, vt cloacæ, aut vbi aquæ putridæ & fœtentes erãt collectæ, vt sunt aquæ stagnatæ, aut paludosæ, ac alia, quæ solent antecedere, & comitari causarum inferiorum cõstitutionem, aerisque putredinem in substantia.

Ex supradictis facile est obiectionib' adductis initio capitis satisfacere. Cõmunis enim & epidemicus hic morbus communem habuit causam, vt fuerunt aspectus Solis & Lunæ: sed quia ipsorum vis non poterat aërem transmutare, solùm analogiam habuerunt in his subiectis, quæ ob prauum apparatum vitiosis succis erant referta, aut quæ contagiosis seminarijs participabant.

Quòd si in aliquibus Hispaniç locis controuersum fuit de aëris in substãtia corruptione, nõ est certè mirum, si omnibus causis à nobis dictis concurrentibus in eisdem locis, quæ etsi in principio non potuissent aërem transmutare, successu tamen temporis, aut quia incautè se gessissent homines, causisve alijs extrinsecis, aër vaporibus multis posteà coinquinatus labem contraxisset, sicuti in illa constitutione Hip. 6. Epid. com. 7. vbi Gal. in cõmento ait: *Atque hucusque vulgaris hic morbus erat: nunc verò pestilens est factus, cùm multi mori cœperunt.*

Restat modò videre, an in solis qualitatibus vitium aër contraxerit, calidior & humidior factus, vt aliquorum grauissimorum virorum fuit opinio. Videbatur enim id rationi cõsentaneũ, ob multas aquas & humiditates præcedẽtes, quę putredini materiã suppeditare potuerunt annis elapsis.

Nobis

Nobis tamē revera aliter videtur. Et probatur, quia istæ qualitates in aëre tantam permanentiā & durationem habere non potuissent. Nam etsi plures præcesserint aquæ: sed non tam cōtinuæ & sine ventis, vt in interuallis non posset aër in pristinum statum redire: cùm proprium sit aeri versus quodlibet extremum facilè vergere.

Sed quòd aquarum constantia sit necessaria, vt aër calidior & humidior permaneat, constat ex communi omnium Doctorum doctrina, & consensu, Hip. præsertim, & Gal. 2. Epid. commē. 2. in principio: nam postquam dixerat Hip. *In Cranone carbunculi æstiui: pluebat per æstus larga aqua, & præcipuè flante Austro.* 3. Epid. com. 3. subiungit: *Annus erat Austrinus, pluuiosus, sine flatibus perpetuò.* Vbi non solùm requiritur aquarum multitudo in constitutione calida & humida, sed talis ventorum natura, quæ in eâdem temperie cōspiret. Nam quanuis tempus esse calidum, frigidum, humidum, aut siccum, proueniat ex accessu, aut recessu Solis: aquarum tamen diuersitas præcipuè pendet ex ventorum natura, concurrentibus etiam aspectibus orbium, vt copiosiùs his quâm alijs pluat mēsibus: ob id propter maiorē vel largiorē aquā, aut minorem, sed continuam, super ueniente magno calore, redditur aër calidior & humidior: nam imbres solùm largi, sed ex inter-

uallis

uallis longis, non valent constitutionem calidã, & humidam reddere; idcircò notanda sunt illa verba Hippocr. *Pluebat per æstus larga aqua flante Austro:* flatus enim omnes in quatuor distribuũtur genera, ob varias eorum temperies: quia Austro inest vis calefaciendi, & humectandi, sicuti Boreæ refrigerandi & siccandi: & sic de alijs est existimandum.

Et quemadmodum flãte Austro redditur aer humidior & crassior, inopia similiter vẽtorũ deterrimus fit, & putredini paratus, defectu optimæ ventilationis & motus: non quia motu calorem & raritatem comparat (aqua enim motu nõ calefit) neq; similiter ex eo quòd aer motus prauis impressionibus suscipiendis minus paratus sit, sed quia melius sic expurgatur ab excrementis, quãdo per ipsum aerem vndequaq; permeãt venti: experiẽtia enim videmus quotidie cõclusum aerẽ grauiter olere, apertis tamen fenestris, flãteq; vento, statim expurgari. Hæc igitur sunt quæ in calida & humida constitutione obseruantur: quæ certè non præcesserũt his præteritis annis: nam quãdo magis morbus hic inualescebat, vt præsenti hoc anno 1599. constans fuit, & sine aquis, flabraq; Aquilonis spirarunt, quæ potiùs naturam & vim habent expellendi prauos aeris halitus, quàm inducendi calidam & hu-

midam intemperiẽ: quinimò semper clarus, nitidusq́; & purus perseuerauit.

Accedit, quòd nulla ex primis qualitatibus auctis potest contagiosos morbos, & pestilentes inducere, sed propria natura morbi isti fuerunt contagiosi: non ergo ex intemperie calida & humida fieri potuerunt, nisi ad apparatum & corporũ prauam dispositionem referantur: sicut in carbũculis illis descriptis à Gale. qui nõ alia potiùs ratione Æstate proueniebãt, quàm quia tritici penuria, herbis elixis, & leguminibus homines erãt satiati: in quibus aer citra intemperiem pestilentes morbos potuisset excitare: sicut contingit in his qui prauas domos inhabitant. *Lib. de succorum bonitate & vitio.*

Quod confirmat Galenus 1. de different. febr. cap. 4. vbi probans primò aeris caliditatem non esse morbis pestilentibus generandis sufficientẽ subiungit, Nisi putrida exhalatio inficiat, & hoc aut à corporibus multis minimè in bello crematis, aut prauis exhalationibus & fœtidis: & sic referens historiã Thucydidis, In tugurijs, inquit, suffocatis Æstatis tempore habitãtium corpora corruptio afficiebat. Additq́; Gal. Quia humores corporũ victus prauitate erant putredini obnoxij. Hinc febribus pestilẽtibus origo data est.

Neque his contentus subiungit: *Fortè autem propter continuitatem ex Aethiopia quædam putredinis effluxere*

xere contagia. Inferiùs verò agens de calida & humida intemperie, quam morbis peſtilentibus generandis aptiſsimam eſſe ait, non abſolutè id docet niſi in ſubiectis, qui humiditate excrementoſa conſtabãt, minimè verò in tẽperatis hominibus, & qui moderatis laboribus & victu mediocri vtebãtur: ergo calida & humida intemperies, quantum eſt ex ſe, non eſt cauſa productiua peſtilentium morborum.

Ex his luce clariùs conſtat, calorem tantũ fuiſſe cauſam veluti motiuam: ex Æthiopia verò cõtagia, & corporum impuritas præcipua. In his tamen aër quacunque intemperie affectus, nõ per ſe, ſed ex accidenti, morbos peſtilentes inducere poteſt; frigidus per ſpirationem prohibendo ne praui vapores exeant: ſicut calor fundendo & liquando, ipſos mouet.

Quod noſtris temporibus ſucceſsit in aliquibus Neapolitani regni ciuitatibus anno Domini 1563. &. 1581. Cœperũt primò morbi ſporadici & maligni: tandem peſtilentes: conuocatiſque omnibus Medicis, vt de natura & remedijs morbi conſulerent, omnes fuerunt vnius ſententiæ, aërem immunem à corruptione & intẽperie fuiſſe: idque referebant in annorum ſterilitatẽ, quo tempore homines fame compulſi coguntur veſci peſsimis alimentis: facta tamen liberaliori prouiſione,

uisione, morbi illi finem fecêre. Quibus rationibus addamus, innumera loca calida & humida in Hispania istorum morborum fuisse expertia; vt Valentina ciuitas, aliaque maritima, quæ ob analogiam temperamẽti idem passura videbantur.

Similiter qui calido & humido temperamento constant, aut qui sanguine abundant, citiùs morbis dictis fuissent apprehensi, præsertim dũ ob causas nõ naturales lãguida facta corpora minùs possẽt resistere causis externis alterantibus.

Ex dictis constat, aerem in hac constitutione nullam contraxisse labem in substãtia, aut qualitatibus, sed ex contagione vnius corporis ad aliud præcipuè morbos pestilẽtes increuisse: præsertim vbi similitudo, aut sympathia interueniebat; & inter plura experimenta, quæ in medium adducere possemus, tantùm referam duas historias, quæ inter visendum ægrotantes mihi euenerunt his proximis diebus.

Vidua quædam iuuenis natiuo temperamento biliosa, ascititio verò melancholica, iuxta templum D. Ludouici decumbebat, meque accersiri iussit, vt illam & duos filios viderem. Laborabat febri putrida continua ex tertianarum genere, cum vehementissimo capitis & lumborum dolore, nausea, anxietate, & prçcordiorum

Exemplis probatur morbũ hũc esse contagiosum.

æstu: vrinæ subiugales: huic subortus fuit bubo pestilens in dextro inguine, parũ infra flexurã, breuiq; temporis spatio filijs communicato pestifero morbo, vnà cum ipsis interijt.

In Italorum etiam Xenodochio Mediolanẽsis quidam, temperamento calido, & humido, mediocriter carnosus, cùm lucri causa vestes cuiusdam contagiosi hominis emeret, iacuit febre acutissima correptus. Sequentẽ noctem habuit molestissimam, alterq; amicus istius & cõciuis, eodem ferè temperamento cõstans, qui omnibus eius necessitatibus occurrebat, eodẽ pestilẽti morbo fuit apprehensus. Secunda die à morbi insultu sub axillis paruæ glandulæ, sed dolorificæ apparuerunt, cũ non exigua cerebri læsione, statimq; ipsos ad D. Antonij Xenodochium deferri iussi, & pauco temporis spatio trãsacto, ambo è vita decesserunt.

Ex quibus & alijs historijs ab alijs Medicis obseruatis, nõ dubium est, quin morbus iste ex sua natura contagiosus sit, præsertim vbi intercedit analogia, & temperamentorum sympathia & similitudo.

Sed horum occasione non abs re erit cõtagij naturam explicare, ab eius definitione initiũ sumentes. Contagiũ variè definiri solet, vt sit corruptio corporis in totum, vel in parte, ab vno

in

in alterũ transiens, corruptione in particulis clã facta; aut deterrima halitus qualitas, ex maiori materię elaboratione orta, diuersomodo apta afficere. Sed meli⁹ definitur, vt sit similis ex vno in aliud deducta pernicies: & quamuis ex putrida, aut corrupta materia proficiscatur, potissima tamen cõtagij ratio cõstituta est in comunicatione, à qua aliquid cõtagiosũ dicitur, quatenus id quod pręter naturam in eo est, alteri impertitur. Hinc venena contagione non interimere dicimus, quia qualitates quibus alterare possũt corpora, ipsis contagiosæ nõ sunt, neque præter naturam. Secus contingit in commorsis à cane rabie affecto; quia cõmunis vtrisq; est rabies: Ad imprimendam tamen actionem, & perniciẽ rei contagiosæ, in subiecto requiritur dominium, & robur supra passum bene dispositũ, siue quod imprimitur, actu, aut virtute in causa contineatur, aut se habeat veluti principiũ motus: vnde contagiosi, & pestilentes morbi distincti, & diuersi sunt vario gradu contagij, & causis referuntur diuersis. Sed hoc videtur esse contra doctrinam Aristotelis, dicentis: *Cur morbus pestilens solus ex omnibus vitijs præcipuè afficiat eos qui ad laborãtes eo morbo præcipuè accesserint?* Dicim⁹, ibi egisse de morbo contagioso communi, vt est pestis: nam subdit: *An quòd is solum omnium morborum cõmunis omnibus*

Definitio contagij vera.

Cõtagiosũ denominatur à cõmunicatione, sicut à putredine putridum.

Venena cur non interimunt contagione.

1. sect. proble. 7.

nibus hominibus est,&c. Alios enim esse morbos cõtagiosos, docet. 7. prob. Hoc autem quod communicari dicimus ab vno ad aliud, aut immediatè fit, aut aliquo interueniente medio. Immediatè, cum duo corpora se tangunt, vt pomum putrefactum aliud sibi contiguum afficit; aut contagiosus contactu inficit aliũ. Corpuscula enim, aut seminaria porositatibus, osculis ve venarum quæ cuti terminantur, adhærent: in ea enim extrema vasorum desinunt: aut calor putredinali, & contagiosa qualitate prȩditus, alteri corporis sani vnitur, & illum vitiat, contagiumque hoc dicitur per contactum, propriùs loquendo. Mediate verò, fomite videlicet, aut ad distans: interuenit enim tunc medium aliquod commune agenti, & patienti, vt aer, qui nonnunquam deseruit solùm vt medium: aliquando alteratione praua, aut corruptione mutatur. Fomes tamen dicitur, quodcunque natum est seruare, & retinere in foraminibus & porositatibus illud quod contagione posset inficere, vt linum, vestes, & similia; non aurum, aut ferrum, ob solidam substantiã. Et vt posit producere fomes in alio subiecto, medio aere, contagiũ, opus est, vt moueãtur materiæ illæ in foraminibus contentȩ: quod præsertim fit à calore putredinali, non à mediocri, neque à comburente: quia ille resistit contagioni:

Contagium immediatè quomodò pducatur.

Contagium fomite quomodò afficiat.

gioni: hic dissipat seminaria, & vapores; sicut frigiditas vires coercet cōtagij, vt videbimus: quia fomes habet se passiue ad contagiũ, quatenus, vt diximus, in eo recipiũtur aliqua, quæ quo magis elaborata sunt, postmodùm difficilius separantur: vt fumus semel in pariete receptus: quare non mirum est, si talem efficaciam habeãt, vt incautè materias fomitis pertractantes, simili afficiantur pernicie, ac corpora è quibus effluxere, interueniente tamẽ debita approximatione, & tempore sufficienti, ac tacito consensu, ex Arist.

In fine sequentis capitis.

7. prob. 4.

Vltimò euenit, ad distans aliquid infici, cùm scilicet vis hæc contagiosorum corporum, & vaporum ab eis prodeuntiũ, aeri permiscetur, iteratur, & fouetur, vt postmodùm cōtinuitate partium aer validè inficiatur, & summè contagiosus reddatur: tunc enim ad distantissimas vsque nationes transit: vt in vasta illa pestilentia, de qua Lucretius:

Contagium ad distans explicatur quomodo offendat.

Finibus in Cecropis funestos reddit agros,
Vastauitq; vias, exhausit ciuibus vrbem.
Nam penitus veniens Ægypti finibus orcus
Aera permensus multum, camposq; natantes,
Incubuit tandem populo Pandionis.

Sed si id quod cōtagio communicatur, est res preter

Contagium cum sit res præternaturam, quæritur an sit morb°, causa, aut symptoma.

præter naturã: igitur aut est morbus, illiusve causa, aut symptoma. Non morbus, nam in motu esse non habet, & sicut sanitas non potest ab vno in alium transire, præter quàm quòd contagiũ, tam viuentibus, quàm vita carentibus cõpetit. Neque similiter est symptoma, nã sequitur morbum, vt vmbra corpus opacum. Remanet, vt sit causa pręter naturam: vt halitus, vapor, spiritus, aut incorporea qualitas, prout disponit malè subiectum, vt id quod vitiosum est, & prauũ in corpore, recipiatur in ea parte, vbi ea qualitas habet analogiam.

Symptoma sequitur morbum, vt vmbra corpus opacum.

Dubium.

Verùm pestilens morbus, citra cõtagionem productus, poterit contagione rursus aliud inficere? Hoc profectò non est inconueniens, quia contagiosa qualitas potest pluribus de causis produci, vt diximus cap. 3. morbumque ab eis natum non implicat similem esse alijs contagione productis: vt animalia quæ ex putredine terræ fiunt, ab alijs eiusdem speciei generatione productis non differunt: eodem modo morbi pestilentes etsi frequentius contagione producantur, sine ea fieri aliquando possunt, magis, aut minus, pro differẽtia, & vi contagionis. Idẽ apparet in mixti productione, quod nonnunquam (exempli gratia) ex elementorum congressu

Solutio.

Sicut basiliscus diro & venenoso spiritu ab oculis prodeunte statim interimit: tardiùs aspis, & scorpio: eodẽ modo contagiosi morbi.

gressu sit, generaturque planta: altera autem eiusdem speciei generatur seminis virtute: in quo euentu causæ omnino sunt diuersæ, effectus tamen vnus: quemadmodùm ignis ex alio igne, aut ex silice, collisione productus.

Ex quo colligo, quòd cùm in humoribus talis est dispositio, vt posit ex ipsis pestilens qualitas produci, tunc absque contagio fiet pestilens morbus, quanuis rursus hic homo sic affectus posit transmisione vaporum, aut exhalatione, aut physico contactu alios inficere: citiùs tamen, aut tardiùs, ob maiorem aut minorem in patienti corpore apparatum. Viridia enim ligna difficiliùs ab igne, quàm sicca transmutãtur. Imò in Syria & Constantinopolitana vrbe, alijsque partibus Imperij Hotomani, frequentisimè pestilentibus morbis capiũtur, absque contagij suspicione.

Vtrùm tamen omnis contagio putrefactio quædã sit: & de analogia contagionis, lege Fracastorium libro decimo de contagione capit. 8. & 9.

Quid

Quid præsagiendum sit circa huius epidemici morbi durationem. Cap. V.

CVM His proximis & pręteritis annis, aduentante Autumno, magisq; Hieme, sæua huius morbi conditio cessare videatur: ineunte autem Vere, & Æstatis principijs, veluti reuiuiscat & ingrauescat, & maiores vires sumat: dubitare meritò possumus, an idem sequentibus annis futurum sit, & veluti puncticularis morbus, sic bubones & carbunculi introducti certis temporibus molestent.

Respondetur, suppositis his, quæ circa causas huius epidemici morbi diximus, sperandum esse, diuino fauente numine, morbum hunc popularẽ non ita dirè esse reuersurum (faxit enim Deus, vt in totũ cesset) si naturalibus causis fidẽ adhibere volumus. Pręterea neque tam cõmunem, neque adeò prauam naturam habiturum, est existimandum.

Primò, quia sicut particulares morbi suas habent ętates, & tempora; sic & constitutiones omnes pestilentes. Solo hoc differunt, quòd quæ ex cõtagione, aut seminarijs prauis fiũt, lõgiores multo sunt, & tardiùs finiũtur: & sic initio cùm morbus incepit, vt primis duobus annis, parum molestauit: quibus transactis, vehementiùs sæuijt.

uijt. Vere autē præterito ad finem Auguſti maiori ſæuitia vires exercuit.

Secundò, mutationes illæ, & figuræ prauæ corporum cœleſtium iam præterierunt, aut parum ſupereſt: nam, vt Aſtrologorũ fert opinio, effectus eclypſium Solis & Lunæ finientur vltimis diebus Nouembris huius anni 1599. Licet non deſint aliqui, qui eorum effecta vſque ad annum 1600. prorogari exiſtiment. Et quamuis ſequenti anno eclypſis Solis poſſet peſtilentes morbos ſuſcitare; ſed quia Iouis ſequitur naturam, potiùs ſanitatem, & malignorum morborum depulſionem, & optimam ventorum naturam pollicetur, quàm peſtilentium.

Ioãnes Stadius mathematic. fol. 665.

Igitur ſicut poſitis cauſsis omnibus ad vnum effectum concurrentibus, ſequitur ſtatim effectus, ſic ipſis ablatis, ceſſat: & quia corpora cœleſtia, vt dictum eſt, tempore plenilunij magis moleſtabant, quàm in coniunctione, ceſſante prauo influxu oppoſitione Lunæ producto, ſperandum eſt omnia in melius verſura.

Seminaria ſimiliter contagioſa, vt veſtes, & reliqua quæ in ædibus ægrotantium morbis peſtilentibus inuēta fuerunt, vſta & cremata ſunt.

Corpora ob timorē meliùs cuſtodita & præparata ſunt, & minus circa res non naturales delinquent; præſertim ob magiſtratuum curam &

prouidentiam in Reipublicæ gubernatione. Omnia enim hæc ſimul in vnum collecta ſperandum eſt multum profutura.

Quæ verò ſit cauſa, vt tempore Hyemis ceſsẽt iſti morbi, eſt, quia ſubſtantia quæ per contagiũ communicatur, ſiue vapor ſit, ſiue exhalatio, frigiditate ambientis debilitatur, & coercetur: Æſtatis autem tempore, ob intenſum calorem, cõſumitur, & veluti euaneſcit. Frigidus itaque aer, aut ſummè calidus, contagioni aduerſatur, etſi corpora prauis humoribus referta iſtis temporibus deteriùs ſe habeant, ob apparatum: nam frigus cõdenſando, & prohibẽdo exitũ vaporũ, calor autẽ fundendo, poſſunt ipſorũ corpora putredini aptiora reddere, morbisq; peſtilentibus.

Cur conſtitutio hæc epidemica ſæuiùs hoc anno 1599. Matritum moleſtauerit. Cap. VI.

SI Verum eſt, vt nos ſuperiùs diximus, epidemicum hũc morbum tres habuiſſe cauſas, in dubium reuocari poſſet, cur potiùs hoc anno, quàm reliquis præteritis grauior & lethalior extiterit: ſiquidem ab eiſdem cauſis effectus eodem modo dimanare debent.

Huius certè euentus multas fuiſſe cauſas non eſt dubium: nam ſicuti tres dictæ vim habuerũt inferẽdi malũ, ita quæ à nobis tradẽtur, non

ſolùm

solùm conseruandi, sed augēdi vim habuerunt.

Prima, quia cū innumera Hispaniæ loca fuerint peste affecta, vt se tueri possent, clanculùm huc peruenerunt: quorum commercio increuit contagium.

Secunda, multi pestilentem bubonē, aut glandulam occultantes vsque ad vitæ extremum, ne forsan ad Xenodochium deferrētur, materiam similiter cōtagioni suppeditauere: nam cùm adstantes incautè se gererent, posteà eodem morbo fuerunt apprehensi.

Tertia, excrementa contagiosorum hominū pro foribus & vijs publicis expulsa, non exiguū damnum induxerunt, prauos illos & pestilentes vapores suscipientibus.

Quarta, multi incautè se gerētes, in cibis præsertim horarijs & fructibus, nā præterquāquòd facilè putredinē cōparant, suspectis temporibus vehemētius alterāt, ob minorē resistētiā virtutis.

Quinta, situs huius Xenodochij D. Antonij intra vrbem contenti; nam per vicinas domos, continui ratione, vapores contagiosos communicari erat necesse.

Hominum similiter plurimorum tanta copia, qua hoc oppidū plenū existit, innumeraque domicilia, vbi multi habitant, quorū grauecolentia paratissima est ad pestilētes morbos procreādos.

Quare potius inguina frequentiùs alijs partibus afficiuntur.

Sed dubium eſt, quare ferè in omnibus ægrotis frequentiùs inguina iſtis glandulis malignis fuerint moleſtata, ſuperiores verò partes carbunculis.

Reſpondetur, quòd cùm alimentorum confectio, & diſpoſitio, ad naturalem facultatẽ, quæ in hepate reſidet, ſpectet, & hæc prauitate alimẽtorum languida fiat, cùm introducitur qualitas praua & maligna in humoribus, tunc tentat ſe exonerare natura ad ſua emũctoria, quæ inguina ſunt, excrementa deponendo, aut paullò inferiùs; quod multo deterius eſt: nam quòd partes ita languidæ & imbecilles, vt ſunt adenoſæ, ſibi transmiſſum excremẽtum recipere nolint, argumentum non leue eſt, humores deterrima qualitate eſſe præditos: ad quem motũ deorſum concurrit grauitas ipſa humorum, qui vt plurimum pituitoſi, aut melancholici exiſtũt; & cùm craſsitiem habeant coniunctam, ſimulq́; lentorem, ob maiorem moram quã in parte efficiũt, minus auxilijs cedunt, & ferè nunquam euadũt, niſi citiſsimè ſuccurantur: idq́; non alia de cauſſa, niſi ob dictam moram, quã venenoſa illa materia, ob terreſtres, craſſas & lentas partes obtinet: ſicuti immaniores ſunt dyſenteriæ, quæ ex ſalſa fiunt pituita, quàm ex alio humore, qui minùs detineatur.

Quòd

Quod si cōtingat in partibus supra hepar tenuiora excrementa hac mala qualitate affici, ad superiora trudet natura humorem, glandulæq; ex his productæ ob maiorem tenuitatem, quam humores habere solent, qui sursum feruntur, cedunt faciliùs medicamentis; cui rei maximè fauent aspectus cœlestes cum his causis concurrētes, vt magis hæ quàm aliæ partes molestentur.

Carbunculi similiter cùm ex adusto sanguine, feruidoque fiant, igneumque elementum in ipsis dominium habeat, hinc frequentiùs partes superiores, quàm inferiores afficiunt.

An posit morbus pestilens citra febrem inuadere & interficere. Cap. VII.

VIDETVR Fieri non posse, quin citra febrem posint perire hoc morbo correpti: nam istæ glandulæ, & reliqui morbi pestilentes pendent ex praua humorum corruptione, quia comparatur calor maior, quàm pro natura, in corde, qui febris est. Ergo ea debent affici huiusmodi ægrotantes. Opposita tamen sententia verior est, quia cùm venenosa qualitas, quæ in morbis pestilentibus viget, sit cordi aduersissima, & in exigua admodùm quantitate humoris posit subiectari, tunc absque humorū

putre-

putredine (vt patet ex vrinis, & pulsibus, sanguineque extracto, in quibus nullæ notæ putredinis conspiciuntur) mortis poterit esse causa; sicut si Phalangij ictu esset affectus, reliquis tamen partibus tunc benè se habentibus.

Deinde vita consistit in participatione calidi in humidum, quæ in debita vnione consistit ex mixti temperie resultante: quæcunque ergo intemperies maximam mixti dissolutionem causare valens, ipsius etiam interitum causare poterit animanti: cùm subitæ mutationes, & confertim factæ, naturæ repugnent, quæ in mediocritate consistit.

Quòd si obijcias, pestem acutissimum esse morbum: acutissimos verò adiunctam habere febrem, ex primo Epidem. sect. 3. com. 3. Quod confirmat. Hipp. 1. Aphor. 7. dicens febres ab acutis morbis esse inseparabiles.

Respondetur cum ipso Galen. 2. Aphorismo. comm. 19. non omnes acutos morbos febres habere adiunctas, sed cùm ex calidis humoribus fiunt, æqualiterque in omnibus partibus genitis, aut aliquem locum peculiarem occupantibus: nam rari sunt acuti citra febrem. Ecce qualiter Galeni mens non sit, omnes acutos morbos febrem habere coniunctam, sed qui

ex calidis humoribus putreſcentibus oriuntur.

Ad locum deſumptum ex tertio Epid. exiſtimo mentem Galeni eſſe, comparare morbum acutum, grauem, & cum periculo, ad tutum & ſine illo, vt ex antecedenti & ſubſequenti textu conſtat. In antecedenti inquit: *Sunt autem in febri continua morbi acutiſsimi, maximi & grauiſsimi, & lethales.* In ſequenti verò ait, *Securiſsimam eſſe quartanam, ſed longiſsimam.*

Igitur Galeni mens non eſt, quòd acuti morbi habeant coniunctam febrim cõtinuam, ſed illi ſolùm, qui æqualiter putreſcunt in venis, & ex calidis humoribus fiunt, tunc inſeparabiles habent febres, & ex conſequenti, periculo plenæ ſunt. Secus verò alij, qui ex humoribus ita calidis non fiunt: vnde cùm peſtilens morbus citra intenſionem caloris fieri poſsit, ex conſequenti abſque febre fieri non eſt dubitandum.

Neque neceſſarium eſt corde læſo perire ægrotantes in hoc morbo; nam ſi humor peſtilens citra cordis læſionem alias moleſtet partes, reſoluta virtute, & morbi violentia, æger morietur, prauis nonnunquam vlceribus:

quod

quod notauit Hippoc. qui 3. Epid. ſect. 3. text. 25. inquit: *Quorum ergo caput horum quid tentaret, his caput totum glabreſcebat & mentum: oſſaq́ denudabatur, decidebantq́, multæq́ extiterunt fluxiones. His adiuncta aliquando, aliquando non, erat febris*, &c. quod Gal. palam in com. confirmat.

Et 9. lib. de ſimpli. med. fa. cap. proprio de terra Samia, in peſtilentibus morbis, qui febre carēt, iubet vti terra Lemnia cum vino albo: ſecus in his qui febri afficiuntur. Supponit igitur peſtilentes morbos abſque febri exiſtere poſſe.

Et eodem lib. 3. Epid. text. 55. Bilioſa pinguia, tenuia aquoſa: atque ipſe morbus multis eo decubuit citra febrem.

Quia tamen frequentiſsimè coniuncta eſt febris peſtilētibus morbis, ob id ſine febri peſtem exiſtere non poſſe credunt: & in hoc ſenſu intelligendus eſt locus quidam Hip. lib. de flatibus, vbi omnium morborum comitem facit febrem.

Experientia prætereà conſtat, in peſtilētibus conſtitutionibus ſtatim homines perire, veluti fulmine percuſſos: quo tempore cùm animales facultates deprauatę ſunt, pulſus tamen naturalibus perſimiles videntur, ſignum euidens eſt, læſione facultatis animalis mortem ſubſecutam fuiſſe. Nam etſi omne vitæ & mortis genus contingat

tingat corde affecto, non tamen est necessariũ, vt hæc affectio sit febris; cùm pluribus de causis posſit contingere: quinimò ex obstructione leuium arteriarum confertim facta solent perire nonnulli, suffocato calore ventilationis defectu.

Conclusio igitur est, prauos humores in corpore genitos posse morbum pestilentem in determinata corporis parte producere sine febre.

Sed an ex constitutione admodùm sicca posſit pestis timeri, dubitari posset, cùm cõtrarium ferè omnes autores arbitrentur, qui ob id sicca corpora semper conseruant: aliarum verò intẽperierum excessus corrigunt. Alij contrariã habuerunt opinionem, existimantes, constitutiones pestilentes excessu siccitatis fieri posse; vt refert Nicephorus Calixtus in quadam cõstitutione pestilenti ob insignem siccitatem ortam, homines visum amisiſſe, consumptis oculorum humiditatibus. Referam Nicephori verba. *Lib. 7. histo riæ Ecclesi. cap. 28.*

Solitæ pluuiæ hyberno etiam tẽpore in nubibus ipsis iunctæ sunt, & retentæ. Fames mox cõsequuta, & deinde pestilentia. Accesſit ad eas clades, quæ propter calorem igneum carbunculus vocatur, vlcus odoris pesſimi, membra corporis admodùm contrahens, & quod latius serpens ingens crearet periculum, occupatisque

oculorum angulis, viros ſimul & mulieres quas occupaſſet, luminibus orbaret.

Referunt alij, pluuiarũ fontes, & puteos in alijs cõſtitutionibus fuiſſe ſiccatos; Canes verò & reliqua animalia ſiti interempta, putridum & fœtidum aerem effeciſſe. Titus Liuius de hac eadẽ re, *Siccitate*, ait, *eo anno plurimum laboratum eſt, neque cœleſtes modò defuerunt aquæ, ſed terra quoque ingenito humore egens, vix ad perennes ſuffecit amnes, &c.*

De natura malignæ et venenoſæ qualitatis, quæ in peſtilẽtibus morbis reperitur. Cap. VIII.

VIdendum in hoc capite eſt, quomodò in nonnullis peſtilẽtibus & malignis morbis, viuo exiſtente homine, producatur in humoribus maligna qualitas, principijs vitæ oppoſita & inimica.

Vt hoc intelligatur, & recta ratione aſſequi poſsit, neceſſum eſt ſcire, in quo differant corruptio & putrefactio. Et nulli dubium eſt, quin humores noſtri corporis aliquãdo adeò prauè corrumpantur, labemq́; contrahant, vt non ſolùm vitietur, aut corrumpatur, aut intendatur proprium eorum temperamentum, ſed etiam ſubſtantia peruertatur, ſuſcipiendo aliam naturam, ita vt venenoſi, & noſtræ naturæ inimici fiant,

temporisq; momento homines interficiāt. Corruptio hæc, ſeu alienatio humorum à proprio tēperamento & ſubſtantia, putrefactio nō eſt, ſed quid ab ea alienum & diuerſum: corrumpitur enim homo veneno, & enſe, ita vt ſubitò intereat, ſicut & apoplexia, & alijs internis morbis, quibus non putreſcit homo tūc, ſed corrūpitur, hoc eſt, propriā amittit naturā & ſubſtantiā, propriūq; temperamētum. In hac corruptione ſolū deſtruitur & corrūpitur homo, & forma rei interna ſeparatur: putrefactio autem nihil horum eſt, ſed via ad corruptionē, quæ ſtare & eſſe minimè poteſt ſine calore & fœtore: quæ res non poſſunt ſine putrefactione conſiſtere.

Quando autem noſtri corporis humores ſuſcipiunt alienam naturam, ſemper corrumpuntur, ſed non ſemper putreſcunt: quod manifeſtè videtur in epilepſia cauſata per conſenſum pedis, aut manus: nam in hoc morbo generatur materia, aut humor pernicioſus, qui naturam, vim & facultatem venenoſam ſortitur: hæc mota & aſcendens ab ea parte aut membro, ex quo genita eſt, ſenſu priuat animal, & motu voluntario, ita vt homo decidat, ſicut ſi vſus eſſet vehementi, lethali & peſtifero veneno.

Quæritur, humor hic genitus ne fuit per putrefactionem, aut corruptionem? Non certè per

putrefactionem, quia humores in humano corpore cùm putrescunt, acquirunt & concipiunt calorem igneum, qui sensu percipitur in parte affecta, & antequam incipiat accessio, in putrescente humore sentiretur calor, partique cõmunicaretur: quod neque ratio aut experiẽtia ostẽdit. Imò si æger non percepisset motum illum à parte affecta (vel sit qualitas, vel flatus) nulla esset coniectura, qua assequi possemus affectam partem, vel læsam.

In vteri etiam affectu vocato vteri præfocatio, humor aut materia maligna, quæ ad cerebrũ & cor ascendit, & eum adoritur, & septum trãsuersum, sine dubio non putrescit in vtero, quãuis in eo corrumpatur. Quia si putresceret, sentiret quidem vterus calorem pręter naturã; quod non contingit, sed experientia contrariũ ostendit, quòd vterus non solùm calorem non percipit eo tempore quo præfocata mulier affligitur, sed potiùs frigus, non tantùm in vtero, sed etiã in vniuerso corpore, & hoc nonnunquam in excessu: quod accidere & causari ex humore putrido, est impossibile.

Est aliud dicendum de putrefactionis natura, quæ cùm sit causa augendi calorem extraneũ in parte in qua fit putrefactio, dissoluit, separatque vnionem mixti: cognita igitur putrefactionis

nis natura, quid corruptio sit, aperiamus, & quo modò fiat.

Pro cuius intelligentia notandum, in corpore humano viuente in statu salubri optimè fieri actiones: pro cuius conseruatione & tutela instituit Deus alimentum, & aerem, quæ cùm benè disposita sunt, ordinata & proportionata in corporibus nostris, ea tuentur, conseruantque, sine quibus neque vita, neque operationes fieri possunt. Hæc duo corporibus nostris conueniũt habentia sympathiã & familiaritatem in temperamento, aut qualitate, & substantia, cũ nostris corporibus. *Quid sit corruptio.*

Qualitas & temperamentum fuerunt necessaria in alimento nostrę naturæ simili: nam si cõtraria agunt, & se mutuò expellũt & interimũt, & similia se amant & conseruant, animalia per media eorum quæ sibi similia sunt in temperamento & substantia, conseruari necessum fuit. Vnde euenit, quòd nutriri debebant humidis actu aut potentia, ipsisque gratis: & quia amara omnia non sunt humida, neque grata, pessima sunt ad nutritionem: igitur ad horum animaliũ conseruationem non satis est hęc similitudo, amicitia, conformitas, & sympathia alimẽti cum animali quod nutriri debet, in temperamento, & complexione, & qualitate; quia necessum est

simul

ſimul ſeruari ſimilitudinem ſubſtantiæ animalis, & alimenti. Vnde fit, quòd id quod vni animali eſt alimentum, alteri eſſe non poteſt. Oſſa ſunt canum alimentum; palea & fœnum, equorum: dura ſemina & carnes crudæ, auium quarumdam; quorum nulla ſunt hominum alimentum: hæc conformitas aut ſimilitudo naturę, aut formæ, eſt neceſſaria in alimento, qui nos nutrire debet, & in nobis qui ex eo nutrimur: & non ſatis eſt ſimilitudo complexionis & temperamenti, ſed hæc duo ſunt neceſſaria ſimul.

Contingit ſimiliter ſæpenumerò, huiuſmodi alimẽtum, quod erat commodum & conueniẽs ad noſtram ſubſtantiam reparandam & conſeruandam in perfecta ſanitate, corruptionem aliquam ſubire, qua mediante deperdat ſimilitudinem illam, quam cum noſtro temperamento & complexione, aut cum natura & ſubſtãtia priùs habebat: aut in totum, tali certè modo, quòd id quod priùs familiare & ſimile erat, modò ſit inimicum & aduerſum: nam acquiſiuit qualitatem & ſubſtantiam inimicam, contrariam & aduerſam naturæ, vt eam celeriter interficiat, ſicut feciſſet napelum, aconitum, aut hydrargirum.

Quod accommodatiſsimo exemplo explicari poteſt; vinum enim eſt optimum corporis

noſtri

noſtri alimentum: ſed cùm permutatur eius temperamentum & ſubſtantia, non erit alimentum, neque noſtrum corpus reparabit: ſi aceſcat, erit medicamentum, corrupto ipſius temperamento: ſi fiat bapa, craſſeſcatque, & corrumpatur, tunc adquirit naturam noſtræ inimicam, nam ſuſcipit facultatẽ & vim venenis mortiferis ſimilem.

Vnde multi, qui eo modo vitiato & corrupto vſi ſunt, interierunt: quod affirmat doctiſsimus quidã vir, & ſe teſtem rei facit, de quodam cœnobio, in quo multi monachi ex eius vſu interierunt. Hæc igitur quæ diximus de alimento & potu, de humoribus etiam intelligẽda ſũt. Nam hac ratione ſæpiſsimè qualitatem venenoſam adquirunt.

Quomodò autẽ ſemel concepta corruptione in humore, acquiratur contagium, lege Fracaſtor. lib. 1. de contag.

Quæ corpora, quæ ve ætates, ſint obnoxia magis morbis peſtilẽtibus, examinatur. Cap. IX.

FVndamentum præcipuum ad inueſtigandum quæ corpora ſint magis morbis peſtilentibus procliuia, ſumitur ex cognitione temperiei & naturæ ſubiecti: nam eum qui

praua

praua corporis structura, aut temperamento vitioso constat, balneisque, otio, veneri, & largiori vini potui est deditus, certè morbis pestilentibus tentari facillimo negotio, non est mirum.

Sunt tamen alia non minùs his procliuia, veluti sunt rara & laxa corpora, quæ à causis externis contagium, vaporem, aut halitũ suscipiunt: non quia lata corpora trahant maiorem pestilentis aeris copiam, sed quia concurrẽte copia caloris interni, faciliùs & commodiùs trahitur, latis existentibus poris: latitudo enim, quantum est ex se, non est tractionis causa, sed permittens, & sic cùm pestis aeris vitio fit, trahunt hęc corpora plus noxij aeris; qua certè tractione cor citiùs afficitur: verùm magis, si robusta sunt, resistẽt, quã in ęquali virtute, quę poros angustos habent: nam semel tracta substantia aerea, & vaporosa pestilenti, impedito exitu libero, fulginibus prauis detentis, in his quibus dẽsa est cutis, mora & cunctatione vires maiores assumit venenum, præsertim cùm talia corpora à causis intrinsecis citiùs patiantur, multoque magis si internæ vigent obstructiones.

Colligitur hæc opinio ex Gal. ca. 4. 1. de differ. feb.

Respectu ætatum pueri tentari solẽt faciliùs: tùm quia corpora laxa & humida sunt: tũ quia inordinatos habent motus, & copia sanguinis accedente, facilè morbis à putredine ortis afficiuntur

ciuntur

ciuntur:non quia sanguinei sunt; hac enim ratione multitudine caloris naturalis, quo pollēt, præternaturalibus causis fortiùs resisterent; sed quia in rebus naturalibus delinquūt: & si pestilens aer vagatur, ob easdem causas faciliùs alterantur.

Senes verò à causis externis ob cutis densitatem melius tuentur: & cùm aliàs frigido & sicco temperamento constent, minori aeris copia ad respirationem egent; quod intelligendū est, dummodò excrementis careant.

Fœminæ præterea minus quàm viri resistūt; & inter has quæ grauidæ sunt, & ætate nubili: grauidæ inquam, tam ob retenta menstrua, quā ventilationis defectu: nam fœtus meliorem partem alimenti ad sui nutritionem suscipit: reliqua verò pars & deterior intus relicta sanguinē reddit impurum, præsertim si in victu delinquāt, vt in grauidis contingit, quæ multa appetunt alimenta, nonnunquam praui succi; ætate verò nubili, retentis aliquibus excrementis, quæ naturam veneni comparare solent.

Corpora in vniuersum pletorica non minus qnàm prædicta afficiuntur, copia & mole suffocato interno calore, & quæ calido & humido sunt prædita temperamento. Quæ verò cacochima sunt, similiter. Vnde mirandum non est, vi-

gente peste, reliquos morbos, qui vagari solebant, cessare: cùm omnes qui tunc prauis scatẽt humoribus, ob minorem resistentiã contra morbi epidemici insultum corripiantur.

Sed si hoc ita est, cur multi lue Gallica, lepra, elephantiasi, fluentibus & manantibus vlceribus, non solùm in hac constitutione, sed in multis alijs liberi euaserunt?

Respondent nonnulli, id prouenire ex peculiari repugnantia huius reputrescentiæ humorũ cum alia, quæ ex pestilenti fit morbo.

Meliùs tamen dicemus, in his & alijs morbis quotidie excerni à natura excrementa per cutim, aut conspicuos alios meatus: vnde sicut qui fontanellas habent, aut hæmorrhoydes, à pluribus seruantur affectibus, quia natura expulsione excrementorum, veluti à sarcina libera, potentior euadit contra morborum incursus; ad eundem modum, qui his morbosis & lapsis naturis sunt præditi, à pestilentibus morbis sunt immunes.

Melancholici prætereà, ex frigida & sicca tẽperie, & qui ab obstructionibus sunt liberi, qui parco vtuntur cibo, & conuenienti exercitio, hi potissimè resistunt causis alterantibus.

(?)

Traduntur signa, quibus deprehendere possimus, in quā corporis partē natura pestiferum tumorem sit transmissura. Cap. X.

VIDEAMVS Tamen, quibus signis possimus prædicere locū à glandula aut carbunculo passurum: nā sicut sunt plura signa quæ pestem futuram ostendunt, sic alia adsunt, quæ non solùm febrem pestilentem, sed tumoris locum demonstrare possunt. Ad quod maximè conducit cognoscere hominis tempe riem, & naturam: *Nā multos sæpenumerò inuisimus,* inquit Gal. *quibus cum, dum sani erant, non eramus ver sati; quare cùm quem pulsum, &c. idonei iudices morborū non fuimus.*

Nonnulla adsunt antecedentia signa, quæ pestiferum tumorem aut aliam excretionem naturæ ostēdūt, nisi internæ, aut externæ causæ adeò celeriter operētur in ęgrotātiū perniciē, vt absq; vlla tumoris pestiferi demonstratione pereant. Sed cōmuniter signa hæc pręcedere solēt. Lassitudo, tristitia insolita, lāguor facultatū, ciborū auersio, turbulēta insōnia, coloris faciei mutatio.

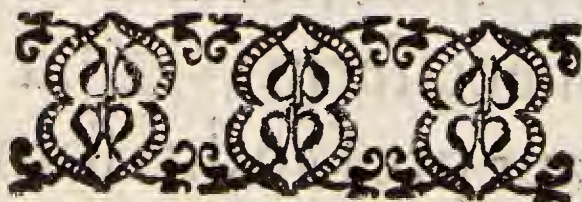
Verùm in qua parte natura debeat excrementa deponere, prædicet Medicus ex signis antecedētibus: nā si præcesserint vigiliæ multæ, capitis dolor, deliriū, aut profundus somnus, facieique

rubor, proculdubiò retro aures breui temporis ſpatio natura malignum humorem tumori efficiendo aptum tranſmittet, aut ad iugulum.

Sed in hac conſtitutione obſeruaui in aliquibus maligna febre detentis, qui toto morbi tempore de capitis dolore conquerebantur, quibus retro aures tumores apparuerunt, in quibus præceſſerat vultus & oculorum inſolita triſtitia; amicorum confabulariones illis erant moleſtæ; interrogati vix reſpondebant: in alijs verò ſubiectis deliria, aut alij cerebri affectus per primariã paſsionem antecedere ſolent.

Cùm verò ſub axillis tentat natura humorem pellere, præcedit cordis tremor, aut palpitatio, animi deliquium, pulſus parui, debiles, & inæquales; reſpiratio anguſtioſa, & ſuſpiria multa.

His verò, qui cùm ſint temperie calida & humida præditi, cum iecoris affecti ſignis, morbo oppreſsis peſtilẽti, ſi vrinæ craſſæ ſint, aut ſi euacuatio aliqua ſuppreſſa fuerit, ſiue per hæmorrhoydes, aut veſsicam, Medicus timere poterit ad inguina naturam tumorem tranſmiſſuram.

An

An sint aliqua signa pathognomica morbi pestilentis? Cap. XI.

DICTVM A nobis fuit superiori capite, qui sint ad contrahendos morbos pestilentes paratiores, & quæ signa antecedere soleant. Videndum tamen est in præsenti, an sicut phrenitis ex delirio perpetuo cũ febre continua ab alijs morbis differt, & lethargus ex somno profundo & febre cognoscitur, sic, cùm iam aliquis est affectus pestilenti morbo, sint aliquæ notæ ita certæ & inseparabiles, vt tutò talẽ esse morbum iudicemus: sicut nonnulli perniciem contagionis, adenarum inflãmationem, & symptomatum sæuitiam, pathognomonica huius morbi signa esse dixerunt.

Respondemus tamen, quòd quanuis ex pluribus signis possimus assequi naturam pestilentium morborum, veruntamen peculiariter non sunt signa pathognomonica, quæ essentiã & naturam pestilentis morbi circunscribant, cùm diuersa signa in diuersis naturis appareant, & idẽ morbus diuersitate temperamẽtorum varia pariat accidentia, & partes corporis distinctas afficiat. Hinc videmus nõnullos pestilẽti morbo affectos, phreniticos perpetuò delirãtes: sicut alios soporosos: ob idq; omnes autores in hoc conue-

niunt,

niunt, vt ſigna omnia magis horrenda ſint, terribilia & grauia, quàm in alijs morbis. Trademus verò ſigna magis principalia, & propria morborum peſtilentium.

Primum ſignum eſt viriũ magna iactura ſtatim facta ſine cauſa procathartica, cùm aliàs robuſtus eſſet paullò anteà.

Secundum, fluxus colliquantes in his morbis cùm adſunt, tantã vim habẽt ad oſtendendã naturã peſtilẽtis morbi, vt inter ſigna perpetua ponãtur: ſed cuius humoris ſit hic fluxus, bilis ne, pituitæ, aut melancholiæ, nõ parũ cõtrouerſum eſt inter Medicos, nõnunquã ad bilis dominiũ, nonnunquã verò ad melãcholię exceſſum referentes: nos verò illius humoris fluxum, qui cum qualitate venenoſa analogiam habet, aut in corpore redundat, ſubſequi exiſtimamus.

Tertiũ ſignũ, qđ naturã peſtilentẽ demõſtrat, ſunt tumores, papulæ, aut exãthemata prauo colore referta, ſiue circa os, pectus, aut alias partes.

Quartũ ſignũ præcipuũ eſt, cũ ſigna inter ſe non correſpondẽt: nã ſolet calor mitis apparere in his febribus, vt apertè docet Gal. 9. de ſimpli. med. facul. cap. de terra Lẽnia, vbi docet, febres peſtilentes nõn cõſtare vehementi calore, cùm aliàs interna adeò exarſere, vt neque delicatiſsima lintea permittant, & ob id 3. de criſsib. ca. 4.

paruas

paruas & debiles febres, vocauit malignas; ſecus magnas & intenſas, vt in pemphiga febre.

Vbi tamen calor magis ſe inſinuat, eſt circa thoracem, vbi ſpiritus ſimul cum ſanguine ad cordis tutelam refugere ſolent, quarum ſubſtantiarum vicinia partes illæ ceteris ſunt calidiores: etſi nonnunquam equali pugna contrariarũ cauſarum poſsit calor ſimilis naturali apparere; quo caſu alia ſigna conſiderare eſt opus.

Sumitur etiam non leue ſignum à reſpiratione, quæ vt in plurimum eſt frequens, velox, inæqualis, nonnunquam magna, aliquando parua & difficilis, ſecundùm varias cordis affectiones, ingraueſcenteque morbo fœtida exiſtere ſolet, reputreſcentia magna humorum facta, quorum propria paſsio eſt fœtor.

Vrina varia ſolet apparere in ſubſtantia, colore, & ſedimento iuxta varietatem non ſolùm tẽperamẽtorum, ſed ipſarum conſtitutionum: ſolet tamen frequenter apparere inculpata: non quia, vt aliqui exiſtimant, natura non aggrediatur pugnam, nam cùm coctio vrinæ ſit actus naturalis facultatis, quæ non agit ex electione, ſed more aliorum agentium naturaliũ, quæ neceſſariò operãtur circa proximam materiã; hinc eſt, vt natura ſẽper coctionẽ moliat̃, reducereq; tẽtet humores, quãtũ licuerit, ad meliorẽ ſtatũ.

Redditur ratio quare vrina inculpata & optima ſoleat apparere.

Non-

Nonnulli refugiunt ad veneni antypathiam, aut debilitatem caloris non valentis vnire partes inter ſe in coctione: ſed nos dicim⁹ in febrib⁹ & morbis malignis, in quibus inſignis viget putredo, tunc vrinas craſſas, perturbatas, flauasve apparere, ſecundũ naturã humoris excedẽtis putrefacti: ſecus verò, dũ magis qualitate deleteria, quàm mole & corruptione fit peſtilẽs morbus, cùm vrina ſolùm coctionem & cruditatem oſtẽdere poſsit, non verò exceſſum venenoſæ qualitatis, per quam potentiùs quàm per manifeſtã putredinem imminet vitæ diſcrimen, & lethalia inſurgunt accidentia.

Similiter in diaria peſtilenti poſſunt optimæ apparere vrinæ, humoribus tunc benè ſe habentibus.

Magis verò communes ſunt turbatæ, craſſæ, & confuſæ ob maximam humorum perturbationem, quanuis fœtidæ, nigræ, aut alio colore inſignitæ creſcente morbo viſæ aliquando fuerint.

Ex pulſibus etiam ſignum depromptum maximam præ reliquis habet prærogatiuam: inter differentias verò omnes celeritas eſt quæ magis elucet, ob cordis incendium: nam magnitudo, aut paruitas, ſequuntur vitalis facultatis robur, aut imbecillitatem. Præter has tamen differentias

rentias reperiuntur aliæ, quæ oſtendunt cor peſtilenti qualitate affici, vt ex inæqualitate & ordinis perturbatione licet conijcere.

Auicẽna verò.fen.1.4.inter ſigna febris peſtilẽtis ponit nõ alterari pulſum; quod videtur repugnare his quæ nuper diximus. Sed intelligendus eſt ſecundùm differentias quæ ſequuntur caloris exceſſum: nam poteſt eſſe in corde exiguus calor in intenſione, in modo verò & natura prauus: quo euentu crebritas & celeritas ſuperari continget ab alijs differentijs, quæ virtutis defectum & ordinẽ, conſtantiamq; inſinuant. Quòd ſi nonnulli ex his noctu pulſus habere videãtur præſtantiores, non aliunde quàm ex reuocatione ſanguinis & ſpirituum ad cor, ſicut tempore ſomni, poſſe id contingere eſt exiſtimandum.

Redditur etiam illis aliquando vox rauca: eodem loco ſtare nequeunt: pruritus dorſi, & dolor capitis moleſtus.

Si verò analogiam habet peſtilens qualitas in bilioſis humoribus & temperamento calido, tunc ſigna communia, quæ ardentes febres & deurentes comitari ſolent, contingunt.

Vomitus prætereà æruginoſæ bilis vitellinæ, aut porraceæ, nõnunquã nauſea ex prauis halitibus prædictorum humorum ſolent ægrotantes moleſtare: Sitis nonnunquam vehementer ipſos

premit, adeoque ingens esse solet, vt nonnunquàm ea nimis molestati ægrotantes, in aliquibus constitutionibus pestilentibus in fluuios, vel in puteos se præcipites dedisse visi fuerint: vt inquit eleganter Lucrecius:

Multi præcipites lymphis putealibus altè
Inciderunt ipsi, venientes ore patente,
Insedabiliter sitis arida corpora mersans.

Aliquando verò, aut quia demortua sit facultas appetitiua ventriculi, aut deliriũ adsit, aut frigidis humoribus vẽtriculus sit occupatus, sitim nõ sentiunt, quandoque fuligines illæ prauæ & malignæ in oris interna parte, & asperæ arteriæ collo vlcera praua inferunt: quod animaduertit Galenus 4. method. cap. 12.

Animi deliquium, & reliqua signa, quæ in diuersis febribus malignis reperiuntur, multo sæuiùs in his reperiri solent.

Oculorum prætereà rubor, & flammeus ardor, signa sunt non contemnenda, sicut & signũ ex sudoribus desumptum: deludere enim solet vulgares Medicos, existimantes ex virtutis robore prouenire. Quo accidenti obijt in hac constitutione nobilissima quædam mulier, quæ circa templum D. Petri habitabat: hæc nanque remissa ad tactum febre correpta, ad lipiriam proximè accedens, ex caua hepatis & meseraicarũ inflam-

inflammatione impedito ventris fluxu, ex iecoris ingenti feruore multi vapores ad ambitum totius corporis transmissi, ibi concreti in sudoris formam erumpebant: quo sudore obijt tertio die à primo morbi insultu.

Quando verò renũ calor est immodicus, trahi solet copia multa seri; copiosæque vrinæ apparent, citra ægri tamen tolerantiam, sicut cùm ob multitudinem obstruuntur renes, aut expultrix facultas aboletur, remeat serum ad partes superiores, aquea materia confertim irruente.

Tandem cadauerosa facies inter signa huius morbi pestilentis connumerari solet, totiusque cutis distensio, ob vehementem & violentam transmutationem, quam breuissimo temporis spatio hic morbus inducit: quod in illa pestilenti constitutione, de qua Lucrecius cecinit, etiã obseruauit: sic enim ait:

Compressæ nares, nasi primoris acumen
Tenue, cauati oculi, caua tempora, frigida pellis,
Duraq; in ore iacens rectum frons tenta meabat,
Nec nimio rigida prostrati morte iacebant.

Hęc igitur signa sunt quæ pręcipuè ostendũt febrem esse pestilentẽ, pręsertim cùm similes morbi populariter vagantur: sed cuius speciei sit illa febris, & quibus signis cognoscatur, sequẽti capite dicemus.

Ponuntur ſigna febrium ephemerarum, & putridarum peſtilentium; & circa hecticas peſtilentes vindicatur Galenus à calumnia. Caput XII.

IN Præcedenti capite poſuimus ſigna communia à maioribus noſtris obſeruata in febribus peſtilentibus: hic verò trademus notas, quæ potius hanc quam illam febris peſtilentis ſpeciẽ conſequuntur, vt ſic curatio methodicè tradi poſsit.

Diaria igitur peſtilens aſpectu grauis apparet: calor eius nõnũquã remiſſus in principio, ſæpiùs verò magnus apparere ſolet: pulſus dilatatio etſi contractionem, ſicut in alijs quæ peſtilentes non ſunt, excedat, ſed id cum paruitate & inæqualitate, cùm vires vitales ſpirituum prauitate debilitentur ocyſsimè. Sudoris etiam copia ephemeram atteſtari ſolet: ſicut contingebat in febribus illis ephemeris, quæ Angliam & minorem Germaniam occupabant. Sed non deſunt aliqui, qui ob ſymptomatum perniciem prædictas febres ad putridas reuocent, immeritò tamen: nam ſicut humores putredinem patiuntur, ſic etiam eã poſſunt cõparare ſpiritus, cùm mixta natura cõſtent, generẽturq; ex nutrimẽto & potu. Quidquid verò habet eſſe per generationẽ, per corru-

ptionem desinit: absurdum enim est existimare, spiritus simplices, æthereosq; esse, & nulla mixtione constare, vt nonnulli arbitrati sunt, cùm, vt dictum est, ex alimento, tanquam ex materia & exhalituosis vaporibus fiant: id enim quotidie experimur in animi passionibus, vbi citissimè dissipantur, reparantur, & alterantur.

Putridarum verò signa licèt à nobis tacta sint præcedenti capite, ex pulsibus, vrinisque deprõpta, sunt tamen alia, quæ potiùs hanc quàm illã putridę febris speciem ostendere sunt nata, quia sicut cùm pestilens morbus in bilioso humore viget, sitis inexhausta, lingua nigra, furor, aliaq; similia accidẽtia apparẽt; frigidis tamen humoribus corruptis, sopor, lethargusq; succedit: in aliquibus sudor citra tolerãtiam apparet, vomitus, aut alui deiectio, in alijs cutis efflorescentiæ, quæ papulæ à nonnullis dicuntur: Tumorum pestilentiũ varia genera, rigores inęquales, singultus, cõuulsio, prout materia acrior, deterior, & velociori motu infestat.

Complicationem verò febrium pestilentium putridarum ex symptomatum diuersitate & varietate deprehendere licebit.

Hecticas etiam pestilentes non solùm antiqui nostri Medici cognouerunt, sed etiam in quacunque constitutione pestilenti omnes ob-

seruant,

seruant: nam quid, quęso, obstat, calorem pestilentem & malignum substantiam cordis primò inuadere, ob analogiam & dispositionem, quam in ipso, & non in spiritibus & humoribus habere potest, præsertim si cor calidum, humores verò frigidos subiectum habeat: etsi ob caloris malignitatem statim homo pereat, cùm duratio nō sit de morbi essentia.

Videamus tamē, quibus signis cognoscemus hecticam pestilentem. Primò, cùm calor iste, in quacunque substantia existat, putredinis sit autor, statim cordis substantiam alterat, & corrumpit, ex qua fœtor anhelitus resultat, pulsus paruissimi sunt; tùm quia cordis substantia in essentia patitur; tùm quia spirituum fit maxima iactura. Celeritas etiam reperitur; nam ex febre aucto vsu necessum est augeri hanc differentiam, quæ ipsum consequitur. Erisipelatosa etiam affectio oris partes occupat. Ab ægro febris non percipitur, nam cùm corpus quod in hac febris specie accenditur, densum profectò & durum sit, & à partibus externis valde remotum, non mirum, si ægrotantes calorem febrilē non sentiant, præsertim remissione facta à frigidis cordis humoribus: & quanuis vrinæ à principio cum optimo colore & sedimento possint apparere, communicata tamen labe alijs partibus,

bus, tenues, aquosæ, crassæ, aut flauæ apparebũt, secũdũ naturã peccãtis humoris, necessarioq́; anxietatis syncope, luctuosa suspiria aderunt.

Quòd si contingat, cor & contenta inæquali temperie constare, tũc pulsus naturalibus per similes apparebunt, vt docet, & obseruauit Gal. 3. de præsagatione ex pulsibus. Sed nõnulli Medici, inter quos Petrus Salus, vtrunque negant; primum, febrem hecticã pestilentẽ dari posse.

Secundum, quòd naturalibus, similes posset pulsus apparere. Probat primum, quia vt detur hectica pestilens, requiritur, vt calor pestilens & malignus in membro nobilissimo, à quo fons & vitæ origo dimanat, per modum habitus existat, nam per hanc differentiam ab alijs minimè pestilentibus hecticis distinguitur. Sed ad huiusmodi introductionẽ sequeret statim separatio partium, quæ mixtione & coctione erant vnitę: quod viuo existente homine implicat. Igitur pestilens hectica dari nõ potest: quod probari posset primò ex Arist. 3. de part. ani. ca. 4. vbi nullũ graue vitiũ cor pati posse affirmat. Et Hip. 4. de morbis, tex. 10. dolorem pati nõ posse dicit. *Est, inquit, cor res solida, ac densa, & propterea dolore non affligitur*. Si igitur ob substãtiæ densitatem dolorẽ non potest pati, minùs certè putredinem.

Secundò, quia vel id fieret à causis externis,

ſcilicet ab ambientis praua cōditione, aut à cauſis internis. Si primum, febres ex humorum putredine fient, ob faciliorem tranſitum & diſpoſitionem, quam cauſa externa habet cum humoribus, qui corpora humida ſunt, quàm cum ſicca cordis ſubſtantia, ſolida, compacta, & ſibroſa.

Si verò ab internis, omnes partes cordis contactu cauſæ putrefacientis ſimilem mutationem patientur ob cauſæ excellentiam in modo operandi, & inter has primò tenuior & ſpirituoſior, ob minorem reſiſtentiam.

Prætereà impoſsibile videtur, pulſus in hecticis peſtilentibus, naturalibus ſimiles eſſe, ob inæqualem intemperiem. Supponit enim Gal. humores qui in ventriculis cordis ſunt, frigidos eſſe; partes verò cordis ſolidas intemperie calida eſſe affectas: vnde ex vtriuſque qualitatis exceſſu, cùm oppoſitæ ſint, medium reſultat, à quo mediocres pulſus fiunt.

Sed contrà; Pulſus in hoc euentu debent eſſe languidiſsimi & paruiſsimi, & non mediocres. Probatur: Nullus gradus vehementiæ, aut virtutis, poteſt reperiri in pulſibus ex cauſis externis alterātibus cor, niſi aucto interno principio, aut debilitato. Sed ex pugna duorum contrariorum nō poteſt addi robur cordi, & eius facultati ſenſitiuæ,

sitiuæ, quæ est causa inmediata robusti & vehementis pulsus. Ergo in hectica pest lenti, ratione facultatis, quæ debilis est in essentia, pulsus debilissimi & languidissimi deberent apparere, & ex consequenti paruissimi, & non similes naturalib⁹: nã sicut magnitudo est differẽtia familiaris vehemẽtis virtutis, sic prauitas đbilis.

Quòd tamẽ id non possent impedire humores frigidi cordis, probatur: nam ipsam substantiam alterãdo, necessum est vsum cordis minuere; quo diminuto pulsus rari fient: nam nulla intemperies crescens, aut versus frigiditatem, aut calorem, potest pulsus robustiores aut debiliores per se reddere.

Pro huius ergo explicatione notandum est, quòd licèt possit dari febris pestilens hectica, sed non erit vera & simplex hectica, quia non pendet ex mutatione temperamenti habitualis solùm, sed complicatur cum illius putredine.

Secundò, in hectica simplici calor æqualis reperitur in omnibus partibus ob æqualitatem intemperiei productam.

At in hectica pestilenti non ita ęqualis, & qui mixti partes separat, corrumpit, & destruit.

Conueniunt tamen, quòd in vtraque febre calor in partibus solidis fixus & permanens est, & sine accessionibus.

Rationes verò & autoritates aduersus opinionem Galeni exiguam habent vim.

Ad primam igitur difficultatem ipse Gal. absoluit primo de differ.feb. vbi ob maiorem dispositionem passi respectu causæ agentis cõtingere ait, hanc aut illam febrem primò inuadere.

Neque etiam necessum est, vt putredine separentur partes quæ in corde mixtione erant vnitæ: nam putredo non est quæ denominat febrẽ hecticam, sed calor hac aut illa conditione affectus in partibus solidis in facto esse productus.

Ad aliud de differentijs pulsuum similium naturalibus respondetur, Galenum nõ dixisse pulsus esse robustos, aut magnos, sed seruata naturali proportione, quantum spectat ad differẽtias quæ sequuntur excessum, aut defectum caloris, pulsus esse mediocres: nam contemperata intẽperie ab vtroq; excessu, nõ est maior ratio, quare vna differentia pulsus, quàm alia, excedat: sicuti ex aquæ feruentissimæ & frigidissimæ permixtione cõtingit medium quoddam, quod tepidum & temperatum dicimus.

Sed cæteris paribus, celeriores, inquit Galenus, pulsus sunt ob calorem partium solidarum, qui febrem constituit. Ad locum Aristotelis facilè respondetur, cor non posse pati graue aliquod vitium, ita vt cum eo viuere possit:

quia cum tali vitio citissimè moritur: quod ipsemet explicat eodem loco, reddens rationé: *Quia cùm principium*, inquit, *corrumpitur, nihil est quod cæteris, quæ inde pendeant, præbere auxilium possit*, &c.

Et quòd morbis grauibus tentari possit, inferiùs dicit in eodem capite per hæc verba: *At verò quæ morbo, vitijsq́; eiusmodi pereunt animalia, ijs dissectis, affectus morbosi in corde conspiciuntur.*

Quod cõfirmat Hipp. dicẽs: *Si porrò ad cor progressum fecerit defluxio, palpitatio apprehendit*, &c. Lib. de morbo sacro, tex. 7.

7. de morbis popul. in historia Ctesiphontis: *Ad noctem*, ait, *cordis & oris ventriculi dolor, & non longè posteà vocis interceptio: strãgulatio cum stertore, & mortuus est*. Ecce quomodò pati potest cor magnos morbos, sed morte ipsos comitãte: sicuti de hisce febribus dicit Gal. omnibus morté fuisse consecutam, nonnulli verò euaserũt, quibus humores qui in ventriculis cordis erant putridi, nõ intulerunt cordis substantiæ corruptionem.

Dignitates signorum ad vitæ & mortis præsagium in morbis pestilentibus examinantur. Cap. XIII.

SI Acutorum morborũ, vt referunt omnes grauissimi autores, non sunt tutæ prædictiones salutis & mortis, quanto magis pe-

ſtilentibus, in quibus ſpes Medici fruſtratur, & perit æger, multotiesq́; iiſdem auxilijs, quibus illius ſalus ſperabatur. Cõtra verò alij præſagijs relicti, cõualuerũt: ob idq́; nõnulla animaduertere opus erit circa varietatẽ & dignitatẽ ſignorum: nam cùm multa inter ſe pugnãtia apparere ſoleant, Medicus ſcire tenetur vim & dignitatem vniuſcuiuſque: nam quantumuis non recedant ſigna à re ipſa quam ſignificant, & ſenſibus noſtris oblata, obſcurum & abditum oſtendãt: ſed quia fontes è quibus ſumuntur, non habent æqualem certitudinem; hinc præſagia dubia magis aut conſpicua dicuntur à Medicis, diuerſiſq́; nominibus, vim & energiam illorum deſcribũt: quod exemplis illuſtremus.

Inter omnia ſigna præcipua ſunt illa, quæ robur aut imbecillitatem facultatum, quæ noſtrũ corpus gubernant, oſtendunt: quod præcipuè faciunt inter alia coctionis & cruditatis ſigna.

Secus quæ in morbis contingunt & eueniũt; nã etſi iudicium aliquod indicent, non tamen certum illud eſt & firmum, ſicut corporis agitatio, dolor, inquietudo, & reliqua, quæ ſi in perniciem aut ægri commodum futura ſint, opus eſt coctionis, aut cruditatis ſigna præijſſe. Hæc igitur ſunt ſigna valde bona, ſed in morbis peſtilẽtibus tantam vim, quantam in alijs non habent:

ciborum

ciborum verò appetitus maximā; qui enim viriliter cibos oblatos sumpserunt, euaserunt.

Alia absolutè optima dicuntur, quæ versantur circa ægri decubitum, cùm seruat eandem figuram, quā cùm sanus erat. Optimum etiā est, corpus esse æqualiter calidum, & præcordia absque doloris sensu æqualiter mollia: sicut si somnus & vigilia modum naturalem non excesserint, & alui excrementa mollia & coacta, & quæ eodem tempore ac in bona valetudine excernūtur. Ex his signis quæ magis in pestilētibus morbis minus à naturæ statu recesserint, tutiùs ægri optimum exitum præsagire poterimus. Placidissima verò signa sunt, quæ morbum facilem fore ostendunt, vt de simplicissimis febribus, signisq; firmatis securissimis, quæ quarto aut citiùs finiri solent. Quibus correspondēt perniciosissima pestilentium signa, vt mox videbimus.

Alia non tam morbi breuitatem, quàm securitatem pollicentur, vt dolores, qui ex flatuoso spiritu, aut crasso humore, partes externas molestant. In pestilentibus etiā morbis nonnunquā contingit, tumores & exanthemata transactis primis diebus, ob ægrorum resistentiam & materiæ cōtumaciam, non tam periculum vitæ minari, quàm longitudinem.

Sunt etiam quædam signa prognostica, quæ

in relatione potiùs & comparatione constituta sunt: sicut cùm dicit Hippocrat. *Flatum sine*
2. Progn. *sonitu aut crepitu exire, optimum est, melius autem est cum sonitu exire, quàm reuolui.* Melius similiter esse in quocumque morbo partes circa vmbilicum ac pectinem crassitudinem habere. Eodem modo in quibusdam morbis pestilentibus, comparatione facta, quædam præstantiora, aut deteriora esse dicimus.

Nam melius est confertim tumorem exire, quàm paullatim: ob idque etiam dicimus multoties meliùs esse sine febre tumores pestiferos apparere, quàm cum illa, ob minorem conturbationem partium internarum.

Prædicta igitur signa inuicem collata ostendunt, ægrum conualiturum, sicut ex diametro sunt alia quæ interitum potiùs & exitium significant, quæ similiter eandem energiam in significando non habent.

Reperiuntur enim quædam signa absolutè mala, quæ etsi periculum & vitæ discrimen ostendere videantur, sed non periturum ægrotantem certo præsagire possunt, nisi à principio perseuerent, aliaque signa absint oppositum ostendentia: nam cùm à morbi principio signa aliqua videntur, quæ non tam caloris intensionem, quàm prauam naturam ostendant, hæc

hæc ſi cum virium iactura copulentur, meritò quidem non ſolùm vitæ periculum (quia id eſt omnibus acutis morbis commune) ſed etiam futuram mortem prædicere valebunt: ob id meritò ſigna omnia referenda ſunt ad facultatem, tam ad optimum, quàm ad prauum morbi exitum: ex hoc namq́; vitæ aut mortis pendet præſagium. Imò quo citius ſigna hæc praua in excrementis apparent, eo ſunt deteriora vi morbi: ſecus verò in conſiſtentia, vt optimè notauit Galen. qui de nigris excrementis agens. 4. aphoriſm. *Plurimas*, inquit, *huiuſmodi deiectiones in peſtilente hoc morbo longo conſpeximus, quæ non magis in his, qui exitio proximi erant, quàm in ſaluandis apparebant: non tamen vel in principio, vel incremento morborum conſpiciebantur: tunc enim quæ euacuabantur, erant & flaua, & ruffa, colore colliquamenti, &c.*

Subditq́;: *Quare ab initio quidem nunquam ad bonum fiunt huiuſcemodi deiectiones, vtpote magnam viſceris læſionē oſtendentes: ad morbos verò conſiſtentes ſequūtur ſæpius, natura ſuperfluitates expurgante.*

De his verò malis ſignis exempla tradit nobis Hippocrates 1. prognoſticorum 6. dicens: *Si ea quæ in oculis ſunt, lucem effugiant, aut nolentes illacryment, vel peruertantur.* Subditque ſtatim hæc omnia mala eſſe.

Similiter

Similiter de ſudoribus, vrinis, & reliquis variæ ſententiæ extant: nam etſi in alijs morbis iſtę euacuationes ſolent multoties in ægrotantis cõmodum ſuccedere, ſecus ferè ſemper in peſtilẽtibus.

Valde lethale eſt, cùm per vomitum excernuntur atra, liuida, atq; ęruginoſa: quod in peſtilentibus præcipuè euenit: ſed maioris mali ſunt præſagia, quàm ſi per inferiorem ſedem prodirent: nam principes corporis partes alterantur, & afficiuntur. Pernicioſiſsima verò illa erũt, quę reſultãt. v.g. ex veſsica pheglmone laborãte cũ acuta febre ex Hippoc. 2. prog. 71. ob maximum dolorem, & vrinæ ſuppreſsionem.

Huc ſpectant ſigna, quæ in peſtilentibus hecticis reperiuntur, & alia pernicioſiſsima, quæ paſsim obſeruantur in his morbis, vt cùm peſtifer tumor occultatur, præſertim ſi iuxta principem partem anteà eruperat.

Statim ſequuntur, morbo eũte in peius, mortifera & horribilia ſigna: deorsũ enim ad pedes delabitur æger, reſoluta ignea & aerea ſubſtantia, in qua vita potiſsimũ cõſeruabatur, terrea, cadaueris inſtar relicta. Inter hæc etiam connumerantur pingues, nigrę, craſſæ & aquoſę vrinę, & cõſimilia, quibus opponũtur placidiſsima ex diametro: nam ſicut illi morbi ſignis firmati ſecuriſ-

curissimis sanitatem portendunt, isti pernicio-sissimis mortem: illi quarto aut citiùs finiuntur ad salutem, hi ad mortem.

Tandem sequuntur quæ iam iam proximam & celerrimam mortem ostendunt, sicut frequẽs difficilisq́ue respiratio & angustiosa, vomitus bilis, liuidi humoris & fœtidi; vultusq; & facies, qualis ab Hipoc. depingitur in prognosticis.

Igitur qui in his morbis optimè euentum prę sagire cupit, magnitudinem illorum, moréque præcognoscat; quod ex signorum magnitudine & sindrome assequetur, prout magis scilicet aut minus ab statu naturali recesserint: deinde dignitates signorũ cõtẽpletur, & si optima præuale re videat, ægri sanitatem polliceri poterit; sin minùs mortem: si enim quem curandum suscipimus, vires robustas habeat, viriliter comedat, & ad reliqua quæ illi offeruntur benè se habeat, & morbus remedijs cedere videatur, quanuis magis truculẽta & fallax sit morbi natura, multum de ægri salute poterit Medicus sperare: ex contrarijs mortem. *Signa in prædicendo à Medicis obseruãda.*

Si verò partim bona, partim mala signa sint, quia tunc dubius ancepsq́ue est Medicus, præsertim cùm perseuerant, forsan ob pugnam causarum, vt in complicatis affectibus sæpenumerò contingit, tunc certè magna Medici prudentia

& experientia est opus, vt simul in examen positis signis tanquam in statera, videat quæ in æqualitate illa præualeant: nam respiratio optima præstantior est alijs signis malis: & similiter ciborum appetitus, & sic de alijs, vt inuicem collatis inter se, meliùs de euentu iudicetur.

Loca verò præcipua è quibus prognostica signa sumuntur, vt ex dictis cōstat, etsi plura sint, præcipuè tamē ex facie, decubito, respiratione, sudore, motu, somnoq; & vigilia, excrementis, calore & colore desumuntur.

Signa verò omnia ex quibus quippiam liceat prænoscere, magis difusè ac latè scribit Hipp. 1. de morbis popularibus. p. 3. *In principio morbos*, inquit, *cognoscimus ex cōmuni omnium natura, & cuiusq; propria edocti, ex morbo, ægro, ex oblatis, & offerente*, &c.

Obseruationes nonnullæ huius constitutionis Epidemicæ perpenduntur. Cap. XIIII.

IN Præterita cōstitutione obseruauimus in his, in quibus nihil à natura excernebat, sed humor cōclusus manebat, citissimè mortuos fuisse, tardius verò, cùm carbunculi & glandulæ simul exierunt: seruari verò accidit nonnullos, cùm scilicet glandula, aut carbunculus seorsum exierunt, aut cùm pustulæ, aut maculæ prorumpebant: quod Galen. obseruauit. 5. Meth. cap. 12. quo

quo loco docẽs quo pacto nõnulli peſte affecti ſanitati fuiſsẽt reſtituti, in hæc verba ait: *Ijs qui euaſuri erant, puſtulæ, quas exanthemata vocant, nigræ toto corpore confertim multæ apparuerunt, vlceroſæ quidam plurimis, omnibus certè ſiccæ; eratq́ intuenti perſpicuum, reliquias eſſe ſanguinis, qui in febre putruerat, quas veluti cinerem quẽpiam natura ad cutim truſiſſet.*

Sed in his ſemper conſiderandę ſunt vires, cũ natura expulſioni incũbit; nam in hac conſtitutione etſi nõnulli ãte ſeptimũ perierũt, glãdulis & carbũculis eodẽ tẽpore prorũpentibus; in alijs verò natura exiſtẽte robuſta, potuerũt morborũ vehementes impetus; & remedia chirurgica tolerare, cum maiori tamen difficultate, dum exigui erant tumores, & prauus aderat apparatus.

In quibuſdã ſimiliter febres acutæ primò moleſtabant, & tertio aut quarto die prorũpebant tumores maligni, qui cùm confertim ad debitã magnitudinem perueniebant, euadebant. Non nullis etiam, quibus duæ aut tres glãdulæ eruperunt, liberi euaſerunt, partibus internis purioribus remanentibus: ſecus contingebat in carbũculis. Sed cũ bubones peſtilentes, qui priùs molles erant, duriores fiebant, aut calorẽ quem primò habebant, amiſerunt, breuiſsimo temporis ſpatio moriebantur: ſicut & cùm deliteſcebant, aut nigrum colorem referebant.

In principio verò Æstatis anni præteriti 1599 in pueris cum exigua febre, & nonnunquam citra illam, tumores visi fuerunt circa iugulum, & retro aures, qui sola optima victus ratione euanuerunt. Hæc autem tumorum diuersitas proueniebat ex maiori aut minori robore virtutis, cœli statu, morboso apparatu, fortiorive aut debiliori contagio.

Quibus similiter statim cum febre acuta, aut ad tactũ remissa vigilijs premebãtur, aut profũdo somno, aut cum nausea, inappetentia, loquacitate, & pręcordiorum æstu, citisimè moriebãtur; celeriùs tamen cùm in suris, aut infra emunctoria exierunt, præsertim Luna in oppositione existente.

Alij in hac constitutione dolore interno anxij, cum mediocri febre intus molestante, cum sudore circa collum & faciem, citisimè de ipsis actum erat; signum infallibile, humores eo tempore venenosam naturam comparasse, qua hæc & alia symptomata phreniticis similia & furiosis proueniebant.

Bubones ante febrem securiores fuerũt: nam signũ erat, naturam citra irritationem insurgere aduersus causas molestantes; secus verò cum vi & febris violentia.

Agitur

Agitur de remedijs præſeruatiuis. Cap. XV.

CORPORVM Prçſeruatio cùm adeſt, aut imminet peſtis, in tribus prçcipuè cõſiſtit. Primò enim oportet corporum ipſorum diſpoſitionem naturalem cõſeruare præcautione vtendo, cùm lapſam & lubricam habent naturam, aptamq́ue ad peſtilentes morbos præſertim contrahendos.

Secũdò, verſatur præſeruationis vis in oppugnando & reſiſtendo cauſis externis, quæ vim habent aut reſpiratione, contagio, putredine, aut alijs cauſis prauam & lethalem inducẽdi qualitatem.

Tandem tertia præſeruationis ratio conſiſtit in prouidentia cauſarum internarum, cùm ſcilicet ex prauo apparatu humorum, aut inſigni cacochimia, aut multitudine, imminet vitæ diſcrimen.

Circa primum ſciendum eſt, diuerſo modo poſſe nos corpora præcauere, iuxta diuerſitatẽ & varietatem corporis lapſi: aliud enim reperitur humidum nimis, aliud ſiccum, excrementoſum, raræ, laxæ, aut denſæ texturæ, &c.

Humida ergo corpora emendantur cauendo ab his quæ actu aut potentia poſſunt corpus humidius reddere: arte enim aut natura curandum

eſt, vt aerem, quãtum fieri poteſt, ſicciorem inſpirent, ſubterranea loca & humilia fugiendo. Vigilia magis quã ſomnus cõmendatur, & moderatum exercitium: expurgatio leuis, ſi adſunt excrementa, quæ id expoſtulent.

Piſces qui concedi debeant.

Carnibus veſcantur boni ſucci ad ſiccius declinantib⁹, vt ſunt inter volatilia ſilueſtres, & inter quadrupedia cuniculi, & ceruina caro. Piſces verò an debeant abſolutè concedi in præſeruatione morborum peſtilentium, controuerſum eſt inter Medicos: nam etſi in temperamentis humidis, de quibus hîc loquimur, ex ſalitis non nulli concedant, ſed ob humiditatem excremẽtoſam ſuſpecti videntur. Nos tamen dicimus, piſces non omnes eſſe improbandos, cùm in eis maxima differentia inueniatur: nam qui in partibus ſtagnoſis, & paludoſis capiuntur, paruisve riuulis, omnium ſunt, peſsimi, prauamq; ſortiũtur naturam: qui verò in aquis dulcibus, & magnis fluuijs, aut lapidoſis degunt, ſalubriores ſũt, maximè ſi aqua optimo gaudeat aere. Inter hos laudantur trutæ, carpiones, & barbuli, maximè mediocres in magnitudine. Ex maritimis verò merulæ, ſoleę, fragulini. Squãmoſi etiam laudantur, varièque condiuntur. Germani potiùs aſsis quàm elixis veſcuntur, vino & aceto, pipere addito. Alij petroſelino, anetho, & gariophyllis, & conſi-

cõſimilibus elixãt. An verò tenuẽ aut craſſum ſanguinẽ generẽt, de ipſorũq; natura, lege Cardan.in ſuis contradiction.cap.9.

Sicca verò corpora an ſint ſemper in eodẽ ſtatu conſeruanda, etſi Gal. & alij citra diſtinctionẽ admittant, non tamen deſunt qui oppoſitã tuẽtur ſententiam: nam etſi ſiccitates ſint imbribus ſalubriores, ſed ſi cõtingat ſolitas pluuias hyberno tẽpore defeciſſe, aut ſiccitates maximas prӕterijſſe, quarũ occaſione corpora ſicciora facta fuerint, humoreſq; propria humiditate carere, nõ cõſeruabimus illa corpora ſiccis alimẽtis, aere, & potu ſicco; quia aucta ſiccitate ab his ſupra mediocritatẽ, debiliores facultates reddi eſt credendũ. Vnde cũ in hoc prӕſenti anno 1599. nõ prӕceſſerint pluuiӕ tẽpore Veris, neq; Autumni, certè in biliosis corporibus, quӕ admodùm exiccata fuerint, prӕcipua prӕcautionis ratio erit mediocriter humectantibus vti, tam in victu & potu, quàm in alijs, vt diximus de corporibus in humiditate lapſis. *Sicca corpora quomodò prӕcauẽda.*

Quòd ſi ob veneris exceſſus reſolutis, exhauſtiſq; ſpiritibus cõtingat debilia corpora reddi, tunc nõ celeri nutritione (vt nõnulli faciũt) reparãdi ſunt, ſed ſẽſim, ob cõcoctricis debilitatẽ: igitur eo caſu alimẽtis, quę in exigua quãtitate celeriter nutrire valeant, odoribus vini, & earũ rerũ,

quӕ

quæ ſpiritus animales citiſsimè generant, vtemur, ac deſtilatitijs ſubſtãtijs, in ſiccioribus præſertim naturis.

Si verò corpora laxa & rara ſint, quia à cauſis externis faciliùs vaporem, aerem, aut exhalationem ſuſcipiunt, tunc etſi denſanda non ſint ob ventilationis periculum, principes tamen partes munire & tueri oportet, vt ſic cauſis extrinſecus moleſtantibus reſiſtant meliùs.

Quòd ſi è contra contingat corpora denſa cute & compacta conſtare, aut anguſtos meatus habere, tunc certè timendum eſt, ne ex ventilatione prohibita humores intrinſecus à quacũq; leui cauſa putreſcant, & prauam naturam comparent; quo caſu rarefacienda eſt cutis, incipiendo à leuibus & mollibus frictionibus: duræ enim cutim ipſam denſant, deinde ad alia præſidia perueniemus, ſi frictiones non ſufficiãt.

Conſuetudo in victu ſeruanda. In omnibus tamen naturis in victu præſeruationis gratia conſuetudo eſt maximè perpendẽda: vnde meritò accuſandi ſunt nonnulli, qui in conſtitutionibus peſtilentibus omnibus præferunt certas victus regulas, præſertim circa quantitatem; in quibuſdam enim victum largum imperant: è contra nonnullis, vt ab excremẽtis tutos reddant, maximam inediam commendant: quæ mutationes repentè factæ non poſſunt non lædere.

lædere. Conueniet igitur vniuscuiusque naturã considerare, & perpendere, vt corpora lapsa & valetudinaria, & quæ facilè ad cõparandos morbos sunt prona, sensim & paullatim cibo & potu, & alijs, ad meliorem temperiem, si fieri potest, reducamus. Communiter verò instituatur ea victus forma & quantitas, quæ vires possit custodire citra defatigationem. Varietas similiter ciborum, quantum fieri possit, euitetur, in quibus nonnulla quæ attenuandi vi polleant, aliquando sunt permiscenda: nam quæ crassam naturam habent, coctu sunt difficilia: quia obstructioni & putredini præbent materiam.

Corpora valetudinaria quomodò tractanda.

Victus conditiones.

Dulcia euitentur, quia bilescunt, & ventriculum nonnunquam offendunt, præsertim ex rebus melle confectis: nam in aliquibus cibis, sacchari exiguam quantitatem, in assuetis præcipuè, conciliandi appetitus gratia, non improbamus. Humida tamen alimenta omnia, & quæ facilè putredinem comparant, euitanda sunt: nam sicut hæc aeri externo exposita putrescunt, sic interiùs sumpta corrumpuntur: vt contingit in aliquibus fructibus, & in lacticinijs: etsi nonnulli fructus acidi, frigidive, & sicci natura, præseruationis gratia possint esse ex vsu. Panis procuretur ex optimo tritico, neque nimis veteri, neq; recenti aut corrupto, tempore Hyemis sale &

Dulcia euitanda.

Lacticinia euitanda.

Panis electio.

aniſo permixto: ſecus Æſtate, quo tempore vſq; ad quartum diem ſeruari poteſt.

Carnes quæ præſtantiores.

Carnes animalium quadrupedum laudantur præcipuè cùm conſtitutio peſtilens ex ſuperioribus cauſis fit: ſecus cùm ex inferioribus. Volatilia eligenda, quæ faciliùs concoquuntur, & trãſmutantur.

Inter quadrupedes caro vitelina, aut hœdi lactẽtes: arietina ſimiliter noſtræ Hiſpaniæ omnibus præfertur, & leporina tenera à nõnullis probatur.

Inter volatilia, perdices, turtures, pulli, galinæ iuuenes.

Oua quibus conueniãt.

Oua plethoricis ſanguineis, & qui multo humore abundant, ſunt interdicẽda, ſed perdicũ, faſianorum & gallinarũ oua laudantur, tremula, aut aqua aſperſa. Secus quæ ſub cinere aſſantur. Quòd ſi ſalis loco ſuccũ citoniorũ, aut vuæ acerbæ, aut cinnamomi adijcias, nihil mali facies.

Herbæ tamen, ex quibus nonnulla condimẽta fieri poſſunt, aut in cœna parari, debent nõ ſolùm alimentoſa, ſed medicamentoſa natura cõſtare iuxta temporum diuerſitatẽ, Æſtate enim cõmendat̃ ſcariola, acetoſa, endiuia, borrago, cõdrilla, lactuca; ſic vt Hyeme mẽtha, ros marinũ, petro ſilinũ, aſparragus, melliſa, & valeriana, apiumq;, & origanum, & caparres. Ciceres & len

tes inter legumina ab aliquibus probantur, aceto, sale & pipere parate.

In fine verò mensę laudantur mirobalani saccharo condîti, qui à Lusitanis huc asportantur, acerolę similiter, pyra, & Genuensia pruna.

Vinum ob feruorem & incendium sanguinis euitetur, cuius loco nonnulli vinum condîtum cum pimpinella, cardo sancto, bistorta, tormentilla, aut absynthio parant.

Sũt etiã & qui vino ex granatis, aut acidis cerasis vtũtur; quæ omnia respectu diuersorũ tẽperamẽtorũ poterũt ad aliquos vsus esse proficua.

Circa secũdũ sciendũ est, quomodò possimus corpora pręcauere ab externis causis: inter õnes tamẽ primũ locum sibi vẽdicat aer, qui aut est in primis qualitatibus alteratus, aut in substantia corruptus, siue permixtione vaporum, exhalationum, aut alia causa pestifer factus. *Aeris caliditatis correctio.*

Si calidus, vẽtilabris, herbis, floribus, aquis, aceto & herbis frigidis permixtis solẽt pauimẽta refrigerari: Æstatis nãq; tẽpore folijs salicis, vitis, rosis rubeis, violis, nenuphare, sãdalis & myrthis; quibus omnibus nõ habebit aer vim suo calore nimio, quo tunc pollet, dilatãdi cutis poros plus iusto, & ex consequẽti minùs ex spirituosa substantia exhalabitur.

Quòd si aer humidus plus iusto existat, *Humidi aeris correctio.*

tunc

tunc tentandum eſt, quantum fieri poſsit, illum exiccare: inter omnia tamen id faciunt odores, & fumoſæ exhalationes ex odoriferis rebus, vt ex ligno aloe, thure, lauendula, rore marino, laudano.

Tamen ſi frigidior aut ſiccior efficiatur, tunc ad oppoſitas qualitates cautè eſt alterãdus humidis, aut calidis: vt ſemper propriam & naturalem temperiem, quæ illi naturaliter competit, ſeruetur.

Putridi aeris correctio.

Verùm cùm contingit aerem non tam in primis qualitatibus eſſe alteratum, quàm in propria ſubſtantia corruptum, aut prauis vaporibus & exhalationibus coinquinatum, quàm citiſsimè locus mutetur, &, ſi neceſſum fuerit, ad diſtantiſsimas partes fugiatur, tardè verò reuertatur. Hanc loci mutationem ſuadet Hippo. lib. de natura hominis. n. 19. *Regionum*, inquit, *locos, in quibus morbus conſiſtit, quantum eius fieri poteſt, permutare oportet, & corpora attenuare: ſic enim minimè multo, ac denſo ſpiritu homines opus habuerint.*

Verùm ſi id fieri non poſsit, tũc profectò maxima diligentia expurgãdus eſt, duobus præſertim inſtrumentis, alterũ erit cauſæ quæ materiã ſuppeditat, ſi prçeeſt, illi occurrẽdo, & auferendo illam, veluti facere ſolent aquæ fœtidæ, & retentæ, &c.

Alterum verò, & magis difficile eſt, vapores & exhalationes, quę iam receptæ ſunt in aere, & ſubſtãtiam illius permutarunt, auferre, corrigere & emendare, vt quantum fieri poteſt, purior & ſincerior efficiatur: in qua re nõnulla ſunt remedia particularia, quæ vnusquisq; intra priuatos parietes efficere poteſt: alia verò quæ magis ad magiſtratus ſpectare videntur, de quibus infra à nobis agendum eſt.

Ad primam intentionem ex vſu ſunt omnia medicamenta frigida & ſicca, naribus grata, & cordi amica, & familiaria, ex quibus nonnũquã pulueres efformari poterunt, & poma manibus geſtãda, & ſuffitus; & ſi cũ aqua & aceto nõnulla pars puluerũ permiſceatur ad irrigenda pauimẽta, mirum in modum iuuabunt: nam ſicut aer peſtilens & corruptus ſuo fœtore cerebrum lædit, animales & vitales ſpiritus inficit, & ventriculum ſubuertit; contra ſi dictis inſtrumentis alteratur, oppoſitum contingit. Optimi enim & aromatici odores fœtidis & putridis opponũtur, vt conſtat ex Gale. 8. de comp. pharm. ſecund. locos cap.3.

Materia verò ex qua hæc fieri poſſunt, varia eſt: ſed quæ magis vſu à maioribus noſtris ſunt obſeruata, ſunt quæ ſequuntur.

Ad irriganda pauimenta aqua roſarum, ſal-

uiæ,

uiæ & roris marini cum aceto; & si placet, nõ nihil pulueris sãdalorum, cãphoræ, & gariophyllorum permisceatur. Alij pannos lineos prædictis aquis madefaciunt, & in cubiculo suspendũt: antea verò quàm exiccentur, denuò aliquo instrumento irrorant, nonnunquam suffitibus vtũtur paratis ex puluere mastyches, nucis muscatæ, styracis, calamitæ, laudani, & costi, quibus nonnulli ambram & moschum permiscẽt, aut trociscos galiæ & aliptæ commendat. Paupe res verò, qui his sumptibus nequeunt satisfacere, parent pulueres roris marini, lauendulæ, yreos, lauri, quibus in aqua cum aceto permixtis eadem efficere valebunt; quòd si aer calidus sentiatur, potiùs temperandus est frigidis aspersionibus, quàm igne calefaciendus, vt antea dictum est: medijs verò temporibus vtrisque mixtis, considerando semper cum quibus odoribus vnusquisque maiorem habeat analogiam, & amicitiã, ne grauetur aut debilitetur cerebrũ contrariorum odore & vapore.

Domus, si fieri potest, ampla & spatiosa sit, immunis à fœtore: fenestrę verò illę solùm sunt claudendæ aut aperiendæ, quæ magis aduersus venenosam aeris pestilentis conditionẽ valeant obsistere. Ex qua verò parte certò scimus aerem corruptum demandari, minimè aperiantur, aut

vitreę

vitreæ fenestræ parentur, vt luci detur a ditus. Quòd si aeris putredo à causis superioribus pro ueniat, humiliora loca domus meliora erunt; sublimiora tamen, cùm ex inferioribus.

Induantur vestimentis sericis, qui facultatem habuerint, aut saltē quæ minùs gossipo, lana, aut porosa materia constent, vt minùs in illis conta giosi vapores inhæreant, & detineantur.

In tertio loco posuimus causarum internarū prouidentiam: huiusmodi verò sunt, aut humorum copia, cùm scilicet quantitatem debitam humores excedunt, vt in plethoricis dispositionibus contingit.

Aut humoris huius aut alterius excessus aut corruptio viget, quorum occasione debilia fieri solent corpora, cōtra causas quę extrinsecus aduenire solent.

Vltimò cōtingit humores optimè se habere, & tamē intra corp⁹ vigere obstructiones, quarū causa impedita humorū distributione, poterūt facillimo negotio malignā putredinē recipere.

Præseruationis etiam causa parari solent pilæ manibus gestandę ex pulueribus frigidis tēpore Æstatis frequentissimæ verò parantur ex pulue re sandalorū, rosarū, vioalarū, ligni aloes, gariophyllorū cum dregantho, & aqua rosarū: Hyeme verò cum ambra, moscho, & laudano.

Circa

An sāguinē mittere expediat, præcautionis gratia.

Circa primum, dubium est, num præcautionis gratia ſanguinem mittere conueniat, ob timorem futuræ peſtis, præſertim dū corpus plenū exiſtat: nam in actu curationis, proprio agemus capite.

Cui difficultati dicimus, quòd in his ſubiectis, quibus plenitudo adeſt humorum, videndū eſt, an illa plenitudo correſpōdeat virtuti & robori facultatis commutatiuæ: nam tunc non erit opus venæ ſectione: nam ea copia & vires augentur, & calor natiuus conſeruatur: ſi tamen venas diſtendat, grauetq; vires, ſtatim detrahendus eſt: exiſtente tamen hepatis vitio, ex baſilica, aut ex communi, cùm caput ſimul fuerit affectum. Si verò aliqua euacuatio conſueta, aut per vterum, āut hæmorrhoides fuerit ſuppreſſa, timore imminentis contagij poſſumus venam ſecare, liberaliùs, aut parciùs, prout indicationes magis, aut minus expoſtulare videantur: nam ſemper tenemur non ſolùm plenitudinis ſigna reſpicere, vireſq;, ſed & anni tempus, conſuetudinem, & regionem, vt ſic liberaliùs aut parciùs, ſemel aut bis, euacuemus. Hirudinibus verò, cucurbitulis, aut ſcarificatione, cùm ob ætatē, aut debilitatē ſanguis per ampliores venas extrahi nequeat.

An præcautionis gratia ſit expurgandūm argumenta in oppoſitū.

An tamen purgatione vti expediat præcautionis gratia, eſt dubium, cùm ſana corpora, vt

ait Galen. difficulter purgationes ferant: & ratio id ſuadet, agitatis enim & cõmotis humoribus, ſi leue habent nocumentum (quod alioqui optimo victus regimine emendari poſſent) facultatibus & virtutibus corporis debilioribus redditis, neceſſum eſt à quacunque cauſa offendi: ſubuertitur enim nonnullis ventriculus, cui medicamẽta omnia aduerſantur, & deijcitur appetitus: quod maximè in præcautione eſt verẽdũ. *Intempeſtiuæ purgationis incommoda.*

Præterea, quia aut humores apti ſunt ad nutritionem, aut non. Si primùm, natura ipſos retinẽte, & medicamento trahẽte contrarijs motibus alterabitur.

Si verò non ſint nutritioni apti (vel quia calidiores, frigidiores, craſsiores, aut tenuiores ſint effecti) temperantibus proculdubiò, incindentibus, aut attenuantibus auxilijs reduci poſſunt ad meliorem ſtatum; interiùs tamen manentibus ipſis: fruſtrà igitur purgatione vtuntur præcautionis gratia.

Pro huius ergo rei intelligentia diſtinguendũ eſt, nã quædam ſunt ſana corpora abſolutè, quæ habent ſanguinẽ & reliquos humores proportione reſpondentes virtuti & ſanitati conſeruãdæ: quo caſu tutum non eſſet expurganti vti medicamento, neque alio vniuerſali præſidio, vt de ſanguinis miſsione diximus: quia ſana corpora, *Quæ corpora apta ſint ad purgationem; quæ ſecus.*

vt dixit Celſus, nullis legibus Medicinæ adſtringi debent. Sunt tamen alia, quæ certis quibuſdam anni temporibus morbis acutis capi ſolent, quo caſu expediet corpus illud purgare medicamento reſpiciente peccantẽ humorem, futuro morbo aptum.

Alia ſimiliter ſunt corpora valetudinaria, & quę lubricam habent naturam, & aptam ad cõtrahendos malignos morbos, ob excrementorum copiam, aut ob alimentorum quibus vſi fuerunt prauitatem, aut ex vitioſo temperamento: & ſic præcautionis gratia lenienti & ſubducenti pharmaco præcaueri deſiderant: à prauo enim victu praui quidã humores in corpore procreantur, qui ſui expurgationem deſiderant, vt corpus ſic purius remaneat: quemadmodùm ſolùm alteratione vtemur, dum ſolùm qualitatum exceſſus corrigere ſit in animo.

Obiectionibus ſatisfit.

Ex quibus facilè liquet, quid obiectionibus ſit reſpondendum: nam hi humores, de quibus loquimur, nutritioni non ſunt apti; quamuis alterentur & concoquantur. Incommoda verò dicta non ſequentur blandiſsimis medicamentis, quibus ad præcautionem vtimur, vt manna, caſia, ſirex nouem infuſionibus violarum, aut alijs benedictis medicamentis.

Vltimò reſtat videre, quomodò corpora ab obſtru-

obstructionibus vendicanda sint: hæc enim à multitudine, crassitie, & lentore progignuntur, tuncque pars affecta respicienda est, nunquid venæ messenterij sint obstructæ, an in penitioribus corporis partibus obstructiones vigeant; quo tempore robur addi aut minui potest medicamẽtis quę incindẽdi, calefaciendi, & abstergendi vim habeant, per epicrasinque purgare conueniet medicamentis, quęmaiorem habeãt cum his humoribus analogiam: mixtis verò aut simplicibus vtendo, si causæ inter se mixtæ sint, vt ex excrementis & alijs communibus notis discere possumus. Sed perueniamus iam ad medicamenta quæ ad præcautionem commoda videntur, vt corpora contra pestilentium morborum insultus muniri posint.

(?)

Traduntur nonnulla medicamenta, simplicia & composita pro diuersis anni temporibus contra pestilentium morborum incursus. Cap. XVI.

 Circa

CIRCA Præſeruationem horum morborum varia medicamenta ſimplicia & compoſita parari ſolent: ſed conſiderare oportet, quas vires & facultates habeant, vt ſic meliùs ſuum opus exequi poſsint: nam ſunt ali qua ſimplicia, quæ ex ſua natura opitulãtur morbis peſtilentibus, vt ſunt hæc quæ ſequuntur, Zedoaria cõmanſa, aut potu ſumpta; radices vtriuſque cruciatæ, ſcurzoneræ radix, aut eius ſuccus, citri pomi ſemen, oleum ſcorpionum Matthioli, cordi, arterijs temporum, pedumq́ue applicatum; ſcabioſæ ſuccus.

Mattheolus

Antonius Portus.

Verùm inter hæc & alia multa, quæ paſsim apud antiquos & neotericos autores reperies, alia ſunt calida, alia frigida, alia duplici qualitate prædita: nam inter calida connumerantur Scordium, carlina, vincitoxicum, ruta, ſcabioſa, centaurea, valeriana, chamædrys, pulegium, gariophyllata, ſaluia, morſus diaboli, cyperus, ariſtolochia, gentiana, lignũ aloes, macis, myrrha, thus, galbanum.

Inter frigida, Tormẽtilla, pimpinella, acetoſa, nenuphar, cicerbita, flores quatuor cordiales, lupuli, biſtorta, ſemen acetoſæ, plantaginis, portulacæ, coriandrorum, ſericum, ſeta cruda, grana tinctorum, ſuccinus, terra Lemnia, terra Sigillata, camphora, bolus Armena, ſandali omnes,

viſcum quercinum, cornu cerui, margarita, lapis bezoar, ſuccus acetoſæ, limonum, aranciorũ, mali Punici.

Ex his ſimplicibus medicamẽtis, & alijs, poſſumus diuerſa compoſita parare, inter quæ maximas habent dotes, quæ ſequuntur.

Antidotus vtilis Aeſtate.

R. Dictami, tormentillæ, corallinæ præparatæ, pimpinellæ, cicerbitæ, rutæ, ſcabioſæ, balſaminæ, verbenæ, acetoſæ, morſus diaboli, cardui benedicti, an. vnci ſem. Florum nenupharis, angelicę, graminis, ſcordei, an. drag. iij. Croci drag. ij. Sandalorum omnium drag. j. & ſem. Sem. Acetoſæ, citri, portulacæ, plantaginis, hyperici, coriandorum præparatorum, an. drag. j. Boli Armen. terræ Lemniæ, terræ Sigillatæ, ſuccini, corticũ citri & limonum, an. ſcrup. iiij. Camphoræ, cornu cerui, eboris, corallorum amborum, & margaritarum præparatarum an. drag. iij. Oſsis de corde cerui drag. j. Quatuor florum cordialium cum ſaccharo an. vnc. iiij. Succorum acetoſæ, citri, aut limonis, pomorum Adę, an. vnc. viij. Sacchari qđ ſufficiat. Fiat electua. ſec. ar. Grãdiores ſumant à dragma vna vſque ad duas: pueri vſque ad ſcrup. ij. infantes ſcrup. j. *Antonius Portus.*

Antidotus

Antidotus Hyeme salutaris.

Antonius Portus lib. 2.

R. Dictami, scordei, carlinæ, angelicæ, acori, tormentillæ, rutæ, betonicæ, valerianæ, pulegij, saluiæ, cardui benedicti, gariofilatæ, bistortæ, cyperi, vincitoxici, aristolochiæ rotundæ, an. drag. iij. Cinnamomi, piperis lõgi, spicæ galangæ, croci, an. drag. ij. Baccarũ lauri, Iuniperi, hederæ, an. vnc. sem. Myrrhæ, galbani, & ammoniaci, an. drag. j. & sem. Seminis ammeos, dauci, basilici, hyperici, an. drag. j. Conseruæ floris roris marini vnc. iiij. Theriacæ optimæ vnc. ij. musci & ambræ an. drag. sem. ligni aloes scrup. iiij. cum melle fiat electuarium, dosis vt antecedens.

Antidotus pro Vere & Autumno potest parari ex prædictis ingrediẽtibus permixtis: quantũuis Antonius Portus antidotum longo vsu probatũ scribat pro Veris & Autumni temporibus.

Lib. 3. de cõtagione.

Diascordion tamen Fracastorei à nõnullis mirũ in modũ laudatur, quod recipit cinnamomi, casię lignee, an. vnc. 5. scordij vnc. j. Dictami Cretici, rormentillæ, bistortæ, an. vnc. 5. Galbani, gũmi, an. vnc. 5. opij drag. j. & sem. Styracis drag. iiij. seminis acetosæ drag. j. & sem. Gentianæ vnc. 5. Boli Armen. vnc. j. & sem. Terræ sigillatæ vnc. 5. Piperis longi, zinziberis, an. drag. ij. Mellis albi despumati lib. ij. & sem. vini aromatici lib. 5. Sacchari rosati lib. 1.

Anti-

Antidotũ etiã Zopyriã venenoſis morbis cõmendat Gal.2. de antid. c.vlt. ex myrrha,ſpica, croco,iunciq; floribus, thure, pipere, & cinnamomo. Eodem lib.alia etiam tradit medicamẽta his morbis venenoſis vtilia.

Alij ſtibium & argentum viuũ præferũt, ſed non arrident,ob deleteriam vim quam habent.

Hoc tamen medicamẽtum quod ſequitur tutius eſt;quod ſic paratur. ¶Florum cordialium, pimpinellæ, betonicæ, an. manip. j. centaureę min. dictami Cretẽſis, Valerianę, carlinę, ben albi & rubri,ſcordei, an vnc. Sem.ſeminis citoniorũ,acetoſę & citri, an.drag.iij. & ſem.ex fragmẽtis lapidũ pretioſor.boli Arm. coralli rubri, cornu cerui pręparati, ſing. drag.iij. ligni aloes drag.j. & ſem. Specier.aromat. roſato, diamuſci, diãbrę,triũ ſandalorũ,diarrhod.Abbatis,diatriõ piperũ,nucis muſcat.gariophyllorũ, an. drag. ij. Croci,gẽtianę,Imperatorię,zedoarię,angelicę, an.ſcrup.ij. Terãtur ſubtiliter quę teri poſſunt, & cũ ſaccharo albiſsimo,aqua roſ.& acetoſę,fiat electuariũ,addẽdo nucũ cõmuniũ mũdatarũ,& caricarũ,an.vnc.ij.pulpę tamarindorũ vnc.j.electuarij de gẽmis & galię muſcatę, an. vnc. ſem. Theriacę Andromaci, mithridati,an.vnc.iij.cõſeruę acetoſę,vnc.iij. ſacchari roſ.borraginis,buglosę & violarũ,an.vnc.ij.Fiat electuariũ ex arte.

Hoc electuarium satis expertum fuit à quodam Medico Iosepho Daciano, in ciuitate Vtinensi, in multis peste affectis. Quantitas illius erat pondus drag. vnius ter in hebdomada exhibitæ per quatuor horas ante cibum, cum optimo vino aromatico, præseruationis gratia: ęgris verò & actu affectis cum aliquo liquore destillatitio, aquæ videlicet acetosæ, aut cum iure alterato cum floribus & fructibus cordialibus. In alijs verò dosis maior aut minor erat, habito respectu ad ætatem, temperiem, & cœli statum.

Pręseruationis etiam gratia traduntur alia cōposita à Diomede lib. suo de peste. Ad eundem vsum sunt multa medicamenta, quę apud Magnum Æthrurię Ducē reperiuntur; quorū nōnulla ostēdit mihi præclarissimus vir Frācis cus Guichardinus, eius apud Philippum Tertium Regem nostrum Catholicum Orator. Euonymius verò quasdam destillationes his morbis proficuas in suo thesauro scribit, inter quas hæc quæ sequitur, maximas habet dotes.

Fol.77. R. Gentianæ partem vnam, centaurij partes duas, trita, & quinque diebus in vino macerata destillato. *Hæc aqua,* inquit, *mane & vesperi pota præseruat corpus ab omni morborum genere: omnia apostemata excludit, bonum colorem facit, pestilentiæ resistit.*

Similiter si nuces virides capias, & partes illa-

rum

rum internas excaues, intus verò theriaca impleas, & in balneo Mariȩ distilles, scito hoc esse non vulgare remedium ad obsistendum pestilēti morbo, præsertim in delicatis, & quibus languet ventriculus.

Ad idem præstant cōseruæ cordiales cū aqua scordei, aut tabellæ confectæ ex pulueribus electuarij de gemmis, scordei, tormētillæ, & terræ Lemniȩ, lapideque bezoar, & alijs consimilibus, quæ diuersis modis possunt componi.

Exteriùs tandem prȩseruationis gratia cordi, temporibusq́ue applicantur pulueres cordiales, vnguēta, sacculi, epitemata, in quibus considerādā est subiecti temperies, anni tempus, quæ ex dictis simplicibus efformari poterunt.

De his quæ spectant ad Magistratus & Reipublicæ gubernationem. Cap. XVII.

OMNIA Quæ à nobis hucusque dicta sunt circa aeris putridi & pestilētis correctionem, parum certè prodesse possenr, nisi communis aeris fuisset prouidentia, aliarumq́ue omnium rerum, quibus ad vitæ conseruationem est opus, vt sunt alimenta, vina, carnes, legumina, & alia, quæ vnaquæque Respublica, & vnusquisque locus aut continet, aut aliun-

de recipit, de quibus, suspectis tẽporibus, maximè est habenda ratio: quæ præcipuè pendet ab his quibus Reipublicæ cura commendata est.

Nullum tamen præstantius auxilium excogitari potest, quàm iram Dei (ob quam fames, bella, & reliquæ calamitates proueniunt) placare, vt ex pluribus locis sacræ Scripturæ liquet, præsertim ex secundo libro Paralipomenon: *Si misero*, inquit, *pestilentiã*, &c. Sed hoc magis ad Theologos, quàm ad Medicos spectat.

2. Paral. 7.

Erigantur igitur à Magistratibus Sacerdotes, Medici, Chirurgi, seplasarij, tonsores, & reliqui ministri huic operi dicati, qui non tantùm suis facultatibus idonei sint, sed qui omnia amore & charitate exerceant.

Eligantur etiam eodem tempore alij, qui vrbis portas vigilantissima cura custodiant.

Interdicantur congregationes & conuentus, vbi priùs multi amicitiæ, aut recreationis causa conueniebant.

Eligatur etiam extra vrbem Xenodochium in loco optimis ventis exposito, habita in ipso distinctione, vt in vna eius parte cõtineantur hi qui absque dubio fuerint peste affecti.

Alia eiusdem Xenodochij pars deseruiat his, quibus aut glandulæ citra febrem sunt, aut suspicio est exigua morbi pestilentis.

Tandem

Tandem in alia parte, qui à morbo peſtilenti liberi euaſerunt, exiſtant, & ea pars omnibus cō ualeſcentibus deſeruiat: ſemper tamen cū odoribus ex lignis, & rebus putredini reſiſtentibus Xenodochij aer purificetur, neque liceat, quanuis à morbo liberi ſint, in vrbem redire, quouſq; quadraginta dies tranſierint, & veſtimenta mutauerint.

Veſtes omnes contagioſorum comburantur, quàm citiùs fieri poſsit, & eâdem diligentia peſte interempta corpora ſepeliantur profundè, calce viua ſuperiùs ſparſa. Eadem cura habenda eſt de excrementis & reliquis quæ ex vlceribus infectorū hominū Chirurgi inter curandū extraxerunt: nam tunc ſi pro foribus eijciantur, canes, ſues, aut reliqua animalia poſſent his infici, & ex conſequenti labem illam domibus adſportare. Sed curandū eſt, vt viæ & plateæ expurgatę ſint, tēpore Æſtatis ipſas rigādo aqua aceto permixta; Hyeme verò ignibꝰ odoriferis accēſis æqualiter per diuerſas vrbis partes: ſic Gal. refert feciſſe Hippo. cū de hac re ſic loquitur: *Sūmis laudibus proſequor admirandum Hippocratem, qui peſtem illam ex Aethiopia ad Græcos venientem non alio præſidio repulit, quàm aerem purum faciendo, ne ab hominibus (qualis tunc erat) infectus hauriretur. Præcepit itaque, vt per totam ciuitatem ignis accenderetur, qui non ſolùm ex*

ſimplici materia conſtaret, ſed benè olentes coronas, & flores haberet: talia ſiquidem ignibus alimenta ſubminiſtrari conſulit, & vt vnguenta quã pinguiſſima infunderentur, & id genus alia bonum odorem fundentia, vt hoc pacto ciues aerem purum inſpirantes, ab imminenti lue tuti forent.

Cura etiam eius loci habenda eſt, vbi animalia victui neceſſaria cæduntur, & carnes parãtur: nam ibi contentus aer grauiter olere ſolet.

Euitentur etiam in vrbem ingreſſus alimentorum, quæ facilè putredinem comparant, & alia quæ in poroſitatibus poſsint cõtinere, aut cõſeruare prauos aeris peſtilẽtis vapores, vt omnia quæ ex lana, goſsipo, & conſimilibus fiunt.

Panis præterea, oleum, fructus, vina, in ſuo genere ſelecta ſint, & minimè ſuſpecta: nam cùm nõ ſolùm putreſcũt, ſed ſemiputrida, aut humiditate excremẽtitia prædita ſunt, ſuſpectis tẽporibus inemendabiles noxas pariunt. Tandẽ cùm aer perſeuerat craſſus, putridus & peſtilẽs, omni ingenio impellẽdus eſt: ad quod maximè faciũt bellica tormenta ſępius reperita.

Inter præcipua verò conſilia, quæ in præſeruatione & cuſtodia tradi poſſunt, hoc vnum eſt, vt tempore quo truculenta & fallax huius morbi natura finem facere videtur, magna inquiſitione procuretur, vt ſi aliqua ſupellex contagioſi hominis fuerit reſeruata, ſtatim manifeſtetur,

vt

vt igne comburatur: & id occultãtes, si opus est, Ecclesiæ censuris terreantur: nam vt refert Fracastoreus lib. 3. de contagione, cap. 7. anno 1511. cùm per Germanos Verona teneretur, exorta peste, qua hominum ferè decem millia periere, ex quadam pretiosa veste pellicea occultata quinq; & viginti Theutones obierunt, quia vno defuncto, alius eam vestem induebat, quo similiter obeũte, alius, & alius, & alius, donec tot interẽptorũ clade cõmonefacti illam tandem cõbussere.

Verùm vestes, & alia, quorum exigua admodùm adest suspicio, abluátur cum lixiuio ex herbis odoriferis, aeriq́ue exponantur, deinde Soli, donec magis purificẽtur, aut tandem fornaci, postquam fuerit ignis extractus, ita tamen vt calor in parietibus sit ea intensione, vt manus vix possit sufferre. Validissimè enim exiccat, & seminaria contagiosa extinguit. Pretiosa verò, & vestes pelliceæ, & coriacea parietum ornamenta, & similia quæ ignem non sustinent, aceto irrorare, & ventis exponi per aliquot dies necesse est: quod multis experimentis comprobauit doctissimus Q. Tyberius Angelerius in pestilẽtia Algheriæ, vt ipse mihi sæpiùs retulit.

Sed quomodò contagiosa seminaria ex rebus sericis & alijs auferãtur, reperies libro nostro Hispanica lingua scripto.

De

De recta victus institutione in morbis malignis & pestilentibus, cùm actu molestant. Cap. XVIII.

PERACTO Sermone de præseruatione, & de his omnibus, quæ animaduersionem particularem desiderare videbantur, tempus est ad aliam Medicinæ partẽ peruenire, curatiuam nẽpe, quæ in dieta, Pharmacia, & Chirurgia cõsistit, de quibus suo ordine agemus; à victu ægrotantium, cùm actu morbis pestilentibus laborant, initium sumentes. In quo plura veniunt consideranda circa quantitatem, qualitatem, vtendi modum, & occasionem: quæ etsi communia sint alijs morbis, verùm nonnullas animaduersiones trademus in hoc capite. Inter quas quæ ab ipsis viribus sumitur, hoc habet peculiare in pestilentibus morbis, vt cogamur cibos sæpenumerò offerre, quanuis accessiones febrium, aut vehementia symptomatum repugnare videantur: nam maximus virium languor, & spirituum dissipatio fit, ex quibus vitæ periculum imminet: quod testatum reliquit Galen. 3. Epid. comm. 3. text. 58. dicens: *Fortiores ergo qui vim sibi ipsis afferentes, cibum oblatum assumpserunt, omnes ferè superstites fuerũt: plurimi verò mori, quàm comedere*

quic-

quicquã prius duxerũt. Et vt diximus in præsagijs, in his morbis hęc indicatio multas alias antecellit. Cum hoc tamẽ, vt optimè victũ perscribamus, comparandæ sunt vires morbo, an scilicet cum tali victu posſint vsque ad statum durare, ita vt morbus non augeatur: quanuis hoc non solùm in pestilentibus, sed in reliquis difficile sit vires tueri, & morbum propulsare: nam *Inediæ*, docente Gal. *quantum prosunt ad morbi coctionem, tantum efficiũt viribus; & cibi quantũ robur adauget, tantũ coctionẽ impediunt*. Maturo ergo consilio omnia in examẽ trahenda sunt: nam si ex pulsibus & reliquis signis vires languidas & imbecilles reperiamus, tũc viribus quàm citiſsimè occurremus (quanuis accesſiones molestent, aut alia symptomata) sin minùs, seruabimus occasionem exhibendi victum iuxta tempora vniuersalia, & particularia morbi: nõ tamen æquali rigore, ac in alijs, vt diximus.

1. ad Glau. c. 10. de tertiana notha

De vi indicationum virtutis & morbi.

Circa qualitatem victus, cùm febris vt plurimum vigeat, & hæc à praua initium plerumque sumat, exiccare conuenit cibo, potu, & alijs, nisi aliud obstet.

An verò elixa asſis sint præferenda, hoc certè pendet ex causæ alterantis natura: nam si ex humorum vstione, intemperieque hominis calida & sicca morbus proueniat, elixa erunt magis ex vsu: secus tamen humida, &

An elixa asſis præferri debeant.

excre-

excrementosa temperie: & sic Celsus lib.3. cap. 7. cùm intemperies sicca ventriculũ infestat, ptisana vtitur; & meritò quidem, cùm sit viscosa, lenis, continua, lubrica, & mediocriter humectãs, minuit sitim, abluitq; & abstergit, quæ si optimè paretur, non tumescit in ventre, etsi, quia alimẽtum inconsuetum est, non ferat eam ventriculus, vt notauit Manardus.

Ptisanæ laudes.

In delicatioribus verò sorbitionibus vtimur, ob faciliorem commutationem. Fiunt etiã fercula ex iure, pane & ouorum vitellis, cum limonum succo. Aliquando conceditur ferculum ex borragine, acetosa, & pimpinella, cum prunis & cerasis acidis. Sed an pestilenti morbo affectis vinum concedi debeat, Galenus capite de terra Samia præbet dubitandi occasionem, quandoquidem eis qui febre carent, cõcedit. Sed nõnulli propter calorem & spirituum inflãmationem ipsum vituperant, laudant verò simplicem aquã cum saccharo; verùm quia facilè in bilem vertitur, suspecta videtur.

A nõnullis verò succus granatorum, aut vuæ acerbæ probatur; sed quia obstructiones ob adstrictionem augere possunt, à nobis quidẽ non probantur.

In hac opinionum cõtrouersia existimamus vini vsum omnino esse reformidandum: nam si

Gal.

Gal.9.de simplic.medicam. facul. capite de terra Samia, eo vtitur, potius est vt medicamentum, quàm alimentum, ad vehiculum & penetrationem.

Quòd si acidis gaudeat æger, nihilque impediat, potest in aqua poni succus granatorum medij saporis ad compescendam sitim.

Cùm verò fluxus colliquatiuus adest, tam in cibo, quàm in potu licebit permiscere ea quæ vi adstringendi, & corroborandi sint prædita, vel destillando aquam cum rebus adstringentibus, qualia sunt citonia, aut cum sirupo rosarum, aut extinguendo in aqua candens ferrum, aut aurum.

In summè languidis, & quibus omnino virtus deficere videtur, vtimur destillationibus ex carnibus concisis, & contusis cum herbis cardiacis.

Alij ipsarum carnium expressiones præbent: quod genus alimenti non laudo, quia difficilè cõcoquitur, & ob maximam moram in ventriculo acescit, & obstructiones auget. *Antonius Portus lib. 2. cap. 15. Cardan. li. metho. cap. 4.*

Tandem in victu præferunt nonnulli vsũ puluerum cordialium, lapidis bezoar, magaritarum, & corallorum, & terræ Lemniæ. Sed obstructiones augent, & in his morbis isti pulueres cũ terream & crassam habeant naturam, subsident in

ventriculi fundo & meserijs venas obstruunt, in ipsisque impinguntur, & nonnunquam impedimento sunt, quominùs praui & pestilentes vapores exeāt. Si verò febris pendet ex humorum nimia putredine, & in natura calida & humida, vijsq; nimis expeditis aliquando poterunt ex vsu esse.

Sed melius erit his pretiosis lapidibus vti in electuarijs, tabellisve, vt multo ante cibū sumantur, & in exigua dosi, vt posteà superueniente cibo liquidiori deferantur per ambitum corporis. Sed an curationis & prę seruationis gratia allijs & cæpis vti possimus, non est exigua difficultas. Auic.lib.2.tract.2. aduersus venenosos ictus animalium commendat allium & cæpas. Theriacā rusticorū vocat alliū Gal.12.Metho.cap.vlt. & 6. Epid. allium venenis aduersari ait, sicut & lac, acetum, & sal. At verò 2.ca.lib. de causis symp. inter acria & praua alimenta connumerat cępas & allium. Dicimus tamen, hæc alimenta, si debita quantitate sumantur, in natura frigida, & Hyemis tempore, vim medicamenti habere contra morbos pestilentes, dum ex interno feruore nō procedant: secus si incautè, & in immodica quātitate. Spirituosa tandem substātia reparatur odore & transpiratione, ideò non abs re erit in lāguidis corporibus vti odoribus nutrientibus.

Com.6. super 5. textū Hipp.

Quid

Quid Medicus agere debeat circa hecticarũ & ephemerarum pestilentium curationem. Cap. XVIII.

ANtequàm ad remedia vniuersalia & topica aduersus pestilentes morbos deueniamus, animaduertendum est, ꝙ quanuis superiùs à nobis tradita fuerint signa omniũ febrium, non tamen ob id omnes Medicã curationem suscipiunt, vt sunt hecticæ febres pestilẽtes: *Quam enim excogites Medicinam ad putredinem quæ cor occupauit?* inquit Galenus: nam morituris non sunt adhibendæ manus, sed præsagijs relinquendi. *In quo enim desperata omnino salus est, imprudentis consilij fuerit apud vulgum infamare præsidia, quæ multis fuere saluti*, dixit idem Galenus. 11. Metho. cap. 9.

Verùm cùm dubius est Medicus in principio, quia istæ febres ex sua natura non ostendũt primo insultu putredinem, cordisque affectiones, tũc tutius erit adstãtibus periculũ ægrotantis prenũtiare, & remedia aliqua cordialia putridis pestilentibus communia perscribere, ne ægrotantem desperatum relinquere videatur.

Si verò omnia signa diariæ pestilentis inueniantur, solent ægrotantes sudore potissimùm liberari, præsertim cùm in serosa & aquea humorũ parte febris illa viget, vt Britãnicis & Bel-

gis frequentiſsimè euenit, ob loci & aeris temperiem & anologiam, quam cum ſpuma ſanguinis, & humidis & ſeroſis humoribus habent febres illæ. Sed cùm ægrotãtes propter febris moleſtiam ſudorẽ ferre, aut expectare nõ poſſunt, eius motu impedito pereunt.

Igitur cùm vel ad vitam, aut ad mortem viginti quatuor horarum ſpatio febris terminetur, nõ eſt cur plura remedia deſcribantur; ſed videndũ eſt, num per ſudorem tentet natura ſeroſam materiam expellere, cũ ægri leuamine, tunc & potionem aliquam dicti ſcordei, aut cardui benedicti, cũ puluere dictami, aut lapidis bezoar Medicus perſcribere poterit: ſin minùs ſolis alterantibus alexipharmacis vtatur, vireſq; cuſtodiat.

His prehabitis, perueniamus ad curationẽ reliquarum febrium peſtilentium, quæ frequẽtiùs mortales inuadere ſolẽt, & quæ ex humorũ putredine progigni ſolẽt, de quib9 agem9 inferiùs.

Indicationes vniuerſales febrium putridarũ peſtilentium explicantur. Cap. XIX.

IN Curatione putridarum peſtilentium etſi variè reperiantur indicationes, tres tamẽ potiſsimæ ſunt; ad quas omnes alias reducere poſſum9 (ea quæ ab aere ſumitur excepta de qua ſuperiùs egimus.) Prima eſt viriũ cuſtodia, quæ cibo

cibo & potu exequitur, vt diximus. Secunda & principalis indicatio verſatur circa oppugnationẽ venenoſæ qualitatis, quæ in his morbis præeſt, cui opitulātur bezoartica & alexipharmaca medicamēta, ſimplicia & cõpoſita, intus & extra applicata: quæ varietas pendet ex ſubiecti natura, & humorum differentia, de quibus nonnulla dicemus.

Tādem tertia eſt quę deſumitur ab ipſa febre putrida, quę ad corruptionẽ ſemper terminatur: cuius calor vt limites excedit, refrigerātia & alterantia per manifeſtas qualitates poſtulat, ſi cum ſiccitate, humidis; ſi cũ humiditate, ſiccis. Putredo verò aut eſt in principio motus, & in via, aut in termino, & fine illius, ita vt iam corruptio ſit, & deſinat eſſe id quod primò erat. Si primum, tunc alterantibus, concoquentibus, & inhibentibus putredinem eſt vtendum. In quem vſum deſeruiunt ſerapia, apocemata, pulueres, & reliqua medicamenta, quę vim habent corrigendi, frænandi, & emendandi putredinem. Quod verò iam corruptũ eſt, & trāſiuit in alienā naturā, extrahendum eſt ſanguinis miſsione, & purgatione, ſudore, reliquisq; inſtrumentis, de quibus à nobis agendum eſt, cùm inter Medicos circa ipſorum executionem non deſint controuerſiæ; à ſanguinis verò miſsione initium ſumendo.

An liceat sanguinem mittere in morbis pestilẽtibus. Cap. XX.

DVO Sunt auxilia generosa in arte Medica aduersus magnosmorbos, sanguinis missio, & expurgatio. De vtroque vertitur in dubium, an expediat in his, qui actu pestilenti febre afficiuntur. Et videtur quibusdam sanguinis missionem vtilissimum esse remediũ. quia febres istæ habent ortum ex putredine: sed omnibus putridis febribus est saluberrimum auxilium sanguinis missio, ex 11. Meth. Ergo exercenda est. Quod confirmatur, quia talis putredo oborta est ab obstructione, prohibita vẽtilatione & multitudine; quibus omnibus opitulatur sanguinis missio. Quod etiam iubet Auicenna fen. 1. 4. agens de curatione febrium pestilentiũ, dicens: *Si materia vincens fuerit sanguinea, fiat phlebotomia: & si fuerint alij humores, euacuetur*. Et reddit rationẽ ipse, quia exiccatione est opus, quam causat sanguinis missio, ablatione humidi & putrefacti sanguinis.

Accedit, quòd in principio fluentium humorum impetum ad putredinis focum reuellere est opus, ne maiores obstructiones fiant, quæ putredinem augere valeant, & sic quo citiùs fieri pos-

ſit, eſt ſanguis extrahendus, antequam vires tẽporis proceſſu debilitentur: & ob id meritò Galenus magnitudinẽ morbi, virium robur, & florentem ætatem, ſcopos principales ad ſanguinis miſsionem propoſuit. Sed inſtante morbo peſtilente, hæc omnia adeſſe poſſunt. Ergo non eſt omittẽda occaſio.

1. Epid. cõ. 3. ſup. text. 3. & lib. de ſecand. vena.

Et confirmatur: nam ſi morbus peſtilẽs inuadat iuuenem plethoricum, huicque euacuationi aſſuetum, nonne ſanguis mittendus eſt?

Deinde, totam periculi rationem pendere affirmant ex eo quòd natura ſuccumbit grauata veneni quãtitate, in qua illa qualitas ſubiectatur. Ergo deonerata natura aduerſus cauſas moleſtã tes trudet humorem, & meliùs reſiſtet qualitati venenoſæ: ob idque ſanguinis miſsionem commendat Paul. lib. 2. Aetius lib. 5. & alij viri grauiſsimi.

Gal. 11. li. Metho. cap. 15.

Alij verò cùm cognoſcant, in peſtilentibus morbis ipſorum vim & efficaciam conſiſtere tãtùm in deleteria qualitate, qua pollent, hanc ſolis antidotis, alexipharmarcisque auferendam eſſe exiſtimant, nullo modo ſanguinis miſsionẽ, aut expurgationem conſulentes; & ſic Galenus libro. 9. de ſimpli. medicam. facul. agens de terra Samia, *Peſtilentia affectos, quibus ſumpta eſt bolus Armena, curatos teſtatur, quibus verò id medicamentum*

non

non profuit, nullum prætereà auxilium profuisse: cùm neque alio quouis iuuarentur. Et lib. de cibis boni & mali ſucci, in illa peſte quæ Romam peragrabat, ait non fuiſſe auſos Medicos ſanguinem mittere, etiam initio morbi, niſi rarò. Ratione etiam confirmatur, quia frequentiſsimè in his morbis ſolet natura expellere venenum ad propria emũctoria, & tunc euocãtibus auxilijs ſolemus ęgros liberare; Quia quo natura vergit, &c. Sed ſanguinis miſsio oppoſitum motum cauſat. Ergo non eſt exercenda.

Prætereà in his qui venenum ſumpſerunt, nõ audemus ſanguinem mittere: ſed morbi iſti eãdem habent naturam cum venenoſis: ergo eodẽ modo ſunt tractandi.

Certè in hac re meritò eſt opus magno Medici ſtudio & diligẽtia, cùm nihil certũ, neq; ſtabilitũ ſit in arte Medica, ob variam naturã peſtilentiũ conſtitutionum, & ob diuerſum inuadendi modum, & ſic ſola experientia & obſeruatione vtimur nonnunquam: ob idque Galen. lib. methodi de hac re non agit ex profeſſo, neque libello de venæ ſectione: quia non poſſumus iſtos morbos ad certam methodum reducere, quia obſeruationes diuerſæ ſunt: nam vt refert Coſteus ſuper Auicen. fen. 1. 4. tract. 4. Hieronymus Bonipetrus, inſignis Medicus ſui temporis, in quadã

peſte,

peste, quæ totã Italiã affligebat, primus omniũ ausus fuit, alijs reluctantibus, initio morbi venã secare, cum felicissimo successu.

Contrà alij idem facientes in hoc morbo, ægrotantes iugulabãt, præsertim in illa peste, quæ successit anno 1505. & 1528. post Redemptoris nostri mortem; in quibus enim sanguis mittebatur, perierunt.

Pro huius rei explicatione distinguẽdum est, febres pestilentes esse in duplici differentia. Aut enim ab initio tales sunt, aut citra signa pestilentiæ inuadũt primo insultu, posteà verò fiunt. In primis non est sanguis mittendus, præsertim si existimemus magnam esse putredinẽ & humorum cacochimiam, quia tũc deficiet scopus virtutis, quia non possunt constare vires cum magna putridorum humorum copia; nam citissimè vires concident, præsertim sanguine misso; bene tamen in secundo casu, maximè si consideremus impetum, copiam & vires: nam non solùm virium præsentium, sed futurarum habenda est ratio. Constantibus ergo viribus, in morbi initio tutò possumus sanguinem mittere, aliquandoque copiosè, cùm adest totius corporis plenitudo. Quod confirmat Gal. lib. de præsagijs exper. confirmatis ad finem. Et lib. de cucurbitulis & sacrificatione, cap. 20. de eâdem pesti-

lenti constitutione narrat, scarificatione crurũ duas sanguinis libras extraxisse, sibiq́; maximũ iuuamẽtum adduxisse, cùm fuisset eodem morbo affectus. Et *Sanè*, ait, *dum pestilentia vehemens Asiam deprehendisset, multosq́ perdidisset, meq́ etiam morbus attigisset, secunda morbi die remißione febris facta crus scarificaui, duasq́ ferè sanguinis libras detraxi: hac de causa periculum vitaui.* Eodem auxilio ait fuisse liberatos illos præsertim in quibus sanguinis copia aderat. Facta enim copiosa versus crura euacuatione, auferebatur plenitudo, in qua pestilens & venenosa qualitas vigebat, & ad distantissimas & remotissimas à corde partes reuellebatur: vt optimè notauit sapientissimus Licentiatus Lazarus de Soto, Cæsareæ Maiestatis Imperatricis Cubicularius Medicus in suis animaduersionibus practic. §. 63. Lib. verò de cibis boni & mali succi non ita sanguinis misionẽ commẽdat Galen. imô ob debilitatẽ quã illa corpora ex perpessa fame, & prauis succis contraxerunt, laudat Medicos, qui sanguinis misionem reformidabãt, ob prauitatẽ humorum quam ostẽdebat sanguis, qui illis extrahebatur, nõnunquam nimis ruffus, serosus, aut nigricans, aut tãta mordacitate prędıtus, vt vellicaret in exitu, & sic tardè ad cicatricem vlcera perueniebant ob prauitatẽ sanguinis. Vnde sicut plenis corporibus debet

betur sanguinis missio, sic cacochimis denegat, in quibus non est sanguis mittendus, aut cū fluxus colliquantes adsunt, quia timor est, ne conuellantur vires. Ex quibus constat, maximè errasse Medicos illos, qui solis alexipharmacis ten tabant curare omnes pestilentes morbos; nam quomodò potest curari putredo & obstructio, nisi copia humorum auferatur, quando ex multitudine & copia procedunt? Similiter absque distinctione velle in omnibus sanguinem mittere, temerarium est.

Sed cùm nihil prohibet, quantum fieri possit, insistēdum est, vt per angustissimas venas extrahatur, nempe per hæmorrhoidales, per quas solet se ipsa natura liberare, depositis ibi excrementis, tanquam per publicam corporis sentinam. Succedit tamen illa euacuatio cum minori spirituum & virium iactura, cùm non ita confertim, sicuti per latas venas, exeat: quo auxilio Apollonius vtens in illa sæuissima peste, quæ totam Asiam peragrabat, mirum in modum eius fama inclaruit: aliquando verò licebit per latas venas, cùm obstructio & multitudo vigent, & virium adest robur, morbusque est in principio. Quòd si fœminam, cùm menses deficiunt, aut parcè fluunt, contingat hoc morbo simul affici, tunc si alba

& molli carne ſit prædita, vtemur ſimiliter ſcarificatione crurum; ſin minus, ſectione venæ tali: ſi facilè reſoluatur æger, ſanguiſugis, quæ in cerebri affectibus naribus ſolent applicari, cùm alia remedia non proſunt: interim tamen cucurbitulis in coxis & partib⁹ inferiorib⁹, nonnũquã verò in ſuperiorib⁹ ſolũ vtemur. Occaſio verò mittẽdi ſanguinem eſt, quietior hora: quòd ſi nihil prohibeat, manè, cùm iam coctiones fuerint celebratæ: ſi verò vrgeat affectus, quauis diei, noctiſque hora ſanguinem mittere expediet: ex qua verò parte ſit ſanguinis miſsio facienda, cùm bubo apparet, ſuo capite dicemus.

Ex quibus omnibus liquet, non ſemper eâdẽ via incedendũ eſſe, ſed cõſiderandã eſſe corporis patiẽtis diſpoſitionẽ, & an morbus ex ſanguinis multitudine ꝓueniat, aut ex inſigni cacochimia: nã idea & ſpecies morbi magni petit hãc aut illam auxilij ſpeciem, viribus permittentibus, ſi magnum remedium futurum ſit: & ſic eſt intelligendus Galen. cùm magnitudinem morbi, & virium robur ſtatuit ſcopos perpetuos ſanguinis miſsioni; & quòd id certum ſit, conſtat euidenter, quia vires ſolùm petunt ſui cuſtodiã: & hoc alimento fit: magnus verò morbus ſolùm remedij magnitudinem petit, nec hoc aut illud. Igitur idea & ſpecies morbi eſt, quæ petit.

Huius

Huius opinionis semper extitit sapiētissimus doctor Ioannes Gomezius de Sanabria, Philippi nostri Regis Archiater, & præceptor meus, cùm in Complutensi schola Medicinæ cathedrã primariam moderaretur.

Sed est dubium, an cognita iam febre maligna & pestilēti, si adest suspicio cruditatum, aut excrementorum in intestinis, liceat ante sanguinis misionem vti clystere: quod sequenti capite explicabimus. *De clystere ante sanguinis mißionē*

An liceat ante sanguinis misionem clystere vti. Cap. XXI.

GALENVS In aliquibus locis præfert sanguinis missionem clysteribus, & Hippoc. 4. de ratione victus in acutis, narratione. 21. agens de septi inflammatione, inquit, *Nam venæ sectio in his præferenda venit: deinde clysmis est opus.* Auicenna, & cum eo omnes Arabes, idē tenet f. 1. 3. tractatu. 3. cap. 3. vbi dum instituit curationem phrenitidis, dicit: *Et postquam phlebotomaueris eum, tunc oportet, vt ipsum clysterices clystere valde leni.* Quod confirmat fen. 1. 4. tractatu. 2. cap. 7. dū instituit sermonem de curatione febrium putridarum in vniuersali, dicens: *Deinde fac sequi phlebotomiam solutionem ventris subtilem propriè, si fuerit illic siccitas, cum his quæ sunt sicut aqua hordei,* &c.

Et ra-

Et ratio ad id faciendum ſuadet, nam ſi oppoſitum fieret, certè ſanguinis motus impediretur, quo minus ita expeditè exiret: nam iniecto clyſtere neceſſum eſt ægrum moueri, & à lecto ſurgere ad excernenda excrementa; quo motu corpus ſolet refrigerari, & ſanguis ineptior redditus nō exit poſteà cũ tanto impetu; imò ſecta vena, animo linquuntur, & deficiunt, ob præcedentem turbationem & agitationem: quod ſæpius in praxi obſeruaui. Sed inter mulieres tanquam lege ſancitum eſt, adhuc nobis renuentibus, ante ſanguinis miſsionem clyſtere vti.

Sequitur etiam aliud inconueniens, & non exiguum, quòd venæ laxiores fiunt, detumeſcuntque, & concidunt: ex quo prouenit, quòd materiæ illæ communes, & ſuperuacanei humores, qui in vijs ductuum continentur, verſus inteſtina moueãtur. Vnde ſecta vena, cum minori impetu exit ſanguis.

Prætereà quia ſi indicationes à morbo ſumptæ petunt ſanguinis miſsionem, contingit motu facto per clyſterem ipſam impediri; vt quotidie euenit.

Nam cùm venter turbetur, & inteſtina irritentur, ſolet bis, aut ter excrementa ęger deijcere, & tunc Medicus ſanguinis miſsionem relinquit, motus quodam loco Auicennæ, qui fen. 10. lib.

10.lib.3.tract.5. cap. 2. de cura pleuresis. *Et multoties, inquit, excusat solutio ventris omni die semel aut bis à phlebotomia*. Et Galen. multis in locis fluente aluo, sanguinem mittere prohibet, donec firmetur: interim tamen præterit occasio.

In hoc etiã textu aduertit Auicen. quibus signis deprehendamus, an sanguinis missio euacuet materiam morbificã: quod cognoscitur ex anhelitus cõpressione, difficultate, & syncope.

Accedit, quòd ex motu facto à clystere pars crassior humorum subsideat, tenuior verò superiùs repat, & pars sanguinis rubicundior exeat, qui tamen prauus & fæculentus est, intus remaneat. Ex quibus omnibus colligunt, semper sanguinis missionem esse præferendam:

Quòd si obijciant, misso priùs sanguine, venas exinanitas sugere & rapere successiuè excrementa quę in venis meserei continebãtur, propter ipsarum venarum communionem.

Respondetur, id nõ sequi, quia venæ exinanitæ trahunt à venis totius corporis, & istæ ab hepate: hepar rursus à venis mesenterei per ramos venæ portę, & tandem istę venę ab intestinis: ad quas tractiones tempore est opus, cùm medijs fibris fieri debeant, quæ tardè operantur, ad minusq; duarũ, aut triũ horarũ spatio. Si ergo ab vna hora post venę sectionem mittatur clyster, nullum sequetur incommodum.

Hæ & aliæ multæ adducuntur rationes in huius sententiæ confirmationem; sed quia non desunt aliorum Doctorum placita, quæ oppositam opinionem

opinionem tenere videntur, nos hac distinctione vtentes controuersiam dirimemus. Cùm indicationes curatiuæ sanguinis missioné petunt, dummodò cruditates ventriculi non adsint, tutô possumus priùs venam secare, posteà vna aut duabus horis transactis, si sponte natura ad excrementorum expulsionem non mouetur (nam à sarcina deonerata solet frequentissimè id facere) tunc vti possumus clystere aliquo, non solùm in his morbis pestilentibus, sed in alijs: nã multa hoc modo sequentur commoda.

Corpus suum naturalem calorem conseruabit, ex quo sanguis magis fluidus existet, venæq; tumescẽt. Vnde secta vena, cum maiori impetu exibit, & à sanguinis missione deonerata natura, aut per sudorem, aut per aluum, aut per insensilem transpirationem, quod expellendum est expellet.

Quòd si contingat, fæces nimis intestina grauare, & præ nimia siccitate nõ posse excerni, hoc casu non abs re erit lenienti aliquo clystere vti, multo ante sanguinis missionem. Et in hoc sensu intelligẽda sunt multa loca, vbi Gal. solet præferre clysterium vsum sanguinis missioni.

De

Debeant ne purgari peſtilenti morbo oppreſsi, diſputatur. Cap. XXII.

NON vulgaris diſceptatio fuit inter Medicos antiquos, an in peſtilentibus morbis, & præcipuè in quibus febris aderat, purgatione eſſet vtēdum. Quæ hæſitatio pluribus noſtri temporis non exiguum faceſsit negotium, pro vtraque parte ſtantibus rationibus, autoritatibus, & obſeruationibus coniunctis.

Purgandi neceſsitatem in his morbis teſtantur multæ Hippocratis, Galeni, & aliorum autorum ſententiæ: nam hi præcipuè ſanitati reſtituebantur, in quibus natura aut per abceſſum, aut per alui deiectionem, vrinarumve excretionem, ſe exonerabat. Igitur cùm debilior facta vi morbi, efficere id non poteſt, arte ſupplendum expurganti pharmaco.

Præſuppoſitū conſtat ex Hippocrate dicēte: *Habebāt hæc illud, vt quæ per ſuppuratione̅ abſceſſum molita eſſent, aut ſi commodè turbata eſſet aluus, aut vrinarum bonarum extitiſſet excretio, hinc ſoluerentur,* &c. *3. Epid. cō. 3. tex. 29.*

Deinde ſi aliquá ratione poſſet in morbis peſtilentibus impediri purgatio, maximè ob cruditatem humorum in principio, ob quam nulla intercedit ſimilitudo inter ipſos & medicamentum, vt conſtat ex Hippocrate: nam quo *4. aphor. 22.*

tempore in eis retinendis ad coctionem incumbit, eosdem excernere, irritationis est argumentum; & ex consequẽti purgationes factæ in principio sunt verendæ. Sed hæc ratio nõ cõuincit, hoc remedium prætermittendum esse: nam nõ semper euacuationes, quę initio morborũ succedunt, sunt malæ, sed quæ citra tolerantiã virtutis fiunt, & morbum non minuunt: præterquàm quòd humor morbũ pestilẽtem cõmittens, nõ potest sẽper cunctatione & mora beneficiũ naturæ suscipere, vt qui sola putredine dissimilis est factus, & ob id quã citiùs est educẽdus: præsertim quia diuerso modo curare debemus pestilẽtes morbos, & qui ex materia simpliciter putrida proueniunt: vt infra dicemus.

Quæ euacuationes in principio sint ex vsu, quæ nõ.

Idem confirmat Auicen. qui curationem auspicatur, cùm alij humores à sanguine excedũt, medicamẽto expurgante, ne irritata natura eos ad cor & cerebrum transmittat; aut pestilentem qualitatem intus retenti alijs communicent.

Fen. 1. 4. tract. 4.

Et si Gal. 4. de sanit. tuen. statim iubet educere quæ in vẽtre prorsus corrupta sũt, vomitu, aut deiectione; quanto lubentiùs id exequemur in pestilentibus, in quibus deterior sors cacochimiæ reperitur, quàm in alijs morbis?

Cap. 3.

Ex alia verò parte nõ desunt aliorũ rationes, qui expurgationis quodcunq; genus dissuadẽt: nam

nam cùm spem optimi euentus consistere existiment in expulsione humorũ ad corporis ambitum, vt prauis & contagiosis vaporibus detur aditus; cũ expurgatio oppositũ motũ pariat, infestissima erit iudicãda. Id cõfirmat Hippoc. exẽplo multorũ qui vẽtris fluxu perierũt in Epide. *3. Epid. tex. 57.*

Deinde ad purgationẽ non requiritur minor virtus, quàm ad sanguinis missionẽ: sed in nullo morbo magis quàm in hoc conuelluntur & resoluuntur vires, expurgatione præsertim, quæ aduersa est ventriculo: igitur omittenda. *Com. 3. tex. 55. Biliosa pinguia, tenuia aquosa, &c.*

Tandem vel medicamento purganti excremẽta primarum viarum euacuare volumus, aut humorem in ambitu totius existentẽ. Si primũ, sæpenumerò contingit, sine cruditatum suspicione, aut vitio illius partis, febrem inualescere. Si verò quæ in maiorib9 venis sũt, egem9 medicamẽto minorãti: qđ cùm eiusdẽ speciei sit cũ cathartico, potiùs agitabit humores, prauioresque reddet, quàm minuere possit morbum.

Pro huius difficultatis explicatione sciendum est, quòd quotiescunq; febres pestilẽtes proueniũt ex ambiẽtis vitio, quãtũuis corpora sint prauis humoribus referta, expurgatio facienda nõ est: sicq; intelligẽda sunt omnia verba Hippocr. cũ neq; expurgationibus arte, aut natura factis ægri cõualuerunt: vt ipse Gal. docet. *Purgationes,* *3. Epid. super tex. 5*

inquit, *quarũ fecit mentionem* (Hippocrates) *vtrisque possunt annumerari: nam nihil contulisse ita affectis remedia, etiamsi ille nihil dixisset, in aperto est: siquidẽ cùm multi morerentur, nullius erant vsus omnibus illis auxilia.*

Quo casu purgare cõueniat in morbis pestilentibus.

Quando verò citra aeris perniciem febris pestilens hominẽ adoritur, ex multis cruditatibus, aut prauis cibis, aut multis, sed intẽpestiuè sumptis, & incipiunt alij morbi maligni & pestilentes populariter grassari; Medicus ad ægrum hac febre correptum vocatus, medicamento aliquo benigno vti poterit, ne cruditates in posterũ febri pestilenti materiam & fomentum suppeditent; dummodò eo tempore alia potentior indicatio ad sanguinis misionem Medicum non cõpellat, aut natura expulsioni incumbat. In alijs enim morbis ob id frequentiùs expurgationem, crudis existẽtibus humoribus prohibemus statim in principio, quia eo tempore bonum cum prauo mixtũ est, & calor præternaturalis viget, cuius occasione si tunc exhibeamus medicamẽtum, non cedet crudus humor, sed optimus potiùs, qui cum ipso erat mixtus; & inde sequũtur anxietates, & alia symptomata die purgationis: sed expectamus tunc, quousque calor naturalis præternaturalem superet & vincat, & crudus coctioni fuerit obediens factus, vt sic posit meliùs à medicamento attrahi.

In morbis verò peſtilentibus hanc victoriam expectare nō poſſumus, ſi ſtatim purgatione nō vtamur, niſi cum magno ægri diſcrimine, cùm iam indicationes eam faciendam ſuadent.

Accedit, quòd in morbi principio venenoſa qualitas non eſt valde ſparſa, & ex conſequenti tutiùs quàm in augmento, aut morbi ſtatu extrahi humores poſſunt; cùm corruptionem vniuerſalem eo tempore ſubierint; & pharmaci motu & agitatione internæ partes magnoperè afficiē-ntur, & febris incrementum ſumet. *In augmento & ſtatu morbi cùm putredo & motus vigeant, non eſt purgandum.*

Si enim 3. Epid. laudat Hippoc. purgationes in morbis peſtilentibus, quia vtiles extitiſſent; id nō alia ratione contigiſſe exiſtimandū eſt, quàm quia tempeſtiuè fuerint factæ: quod ſignificant illa verba Hippocratis: *Aut ſi commodè turbata eſſet aluus*. Quod euenire ſolet, cùm facultas fortis eſt, & humor non ita prauæ conditionis, vt naturæ beneficium aliquo modo ſuſcipere nō poſſet: nam multo potentior eſt facultas cum quocunque gradu caloris naturalis ad debellandam & vincendam materiam peccantem, cùm non eſt grauata nimis, neque alijs commixtus, aut ſparſus humor peſtilens, quàm diſpoſitio contraria ad reſiſtendum. Igitur quanuis in principio humores praua natura præditi ſint, ſperandum eſt, leui illa purgatione in principio facta *Virtutis naturalis vis cum quocūque gradu caloris naturalis.*

naturam

naturam quod reliquum est superaturam.

Quare turgens materia statim expurgatur, & non pestilens, quæ est deterioris cõditionis.

Sed dices, quare turgens materia quocunque tempore morbi est educenda & expurganda, nõ verò humor pestilens, qui deterioris est conditionis.

Solutio dubitationis.

Respondetur, quòd turgẽs materia est in motu; quæ verò pestilentem committit morbum, præcipuè transacto principio, supponimus esse quietam, & alijs humoribus permixtã. Sed quã diuerso modo sint tractandi quieti, aut moti humores, docet Galen. *Eos*, inquit, *qui sunt in aliqua corporis parte firmati, neque vllo alio auxilio mouere oportet, neque medicamento purgare conuenit ante coctionem.* Hæc enim est differentia inter humorem motũ & quietum, quòd qui in motu est, cedit, & sic citra coctionem potest educi: secus qui fixus partibus hæret internis, in quibus sine maxima perturbatione & agitatione educi non poterit.

1. apho. 22

Differentia inter humorem motũ, & qui quietus invenis extitit.

Vrgentiæ causa cùm neq. expurgationi, aut sanguinis missioni est occasio, præstabit apocemate vti.

Vrgentiæ similiter causa, cùm neque sanguinis missioni, aut expurgationi datur locus, ob virium maximam iacturam, & insignem humorum corruptelam, nil prohibebit, si interno ardore vehementi vratur æger, apocema aliquod perscribere ex herbis & floribus cordialibus cũ tamarindorum pulpa, aut folijs senæ; vt sensim & paullatim educantur excrementa, quæ intus deten-

detenta morbum augere poterant, vt simul feruor internus compescatur, & alexipharmacis auxilijs corroboretur. Et sic obseruarunt maiores nostri, nonnullos pestilenti morbo affectos, præsagijs relictos, alui deiectione, aut copiosis vrinis fuisse liberatos.

Et quanuis ea quæ circa purgationem dicta sunt, rationi videantur consentanea; sed in constitutionibus pestilentibus semper rimandum est, in quibus partibus corporis maiorē habeat pestilens qualitas analogiam; an hunc, aut illum humorem magis respiciat; deinde quæ euacuationes à natura fiunt, & quomodò succedant. Quosdam enim scimus sudore fuisse liberatos; vt Belgas, & Germanos: alios per vrinas, aut ventris profluuium: ex quibus possumus tutiùs hoc aut illud remedij genus tentare.

In diuersis constitutionibus solēt ægri hac aut illa euacuatione liberari.

Ex dictis facilè constabit, quid respondendū sit argumentis, & autoritatibus expurgationem dehortantibus.

Ad primum dicimus, medicamento leui statim sumpto, vt sirup. violarum, aut rosarum ex pluribus infusionibus, aut similibus, non trahi humores à toto corpore versus viscera: nam id efficiunt electiua pharmaca, à quibus curationem auspicari fas non esset.

Quòd si plures perierūt, quibus purgationes

con-

contingebant, vt autoritates opinionis contrariæ probare videbantur; id profectò mirum videri non debet: nam, vt ex Gal. diximus, tam lethali morbo ægrotantes in illa constitutione erant affecti, vt remedia, quantunuis opportunè facta, parum eis profuissent.

Ad expurgationem lenem non requiritur idem robur, quod ad sāguinis missionem.

Neque ad hanc purgationem, quam nos faciēdam dicimus initio pestilentium morborum, idem robur quod ad venę sectionem requiritur: nam vt excrementa primarum viarū blando medicamento euacuentur, imbecilles vires sufficere possunt; non sanguinis extractioni, à qua calor natiuus debilior redditur, & vitales vires labasci vidimus.

Declinante morbo pestilenti, an expurgare liceat.

Verùm dubitare possemus, an, declināte iam morbo, liceat Medico expurganti medicamento vti? nam si eo tempore natura morbum superauit, victoriamq; est assecuta, frustranea videtur medicamenti operatio.

Dubitationis solutio.

Cui obiectioni dicimus, si ob prauum apparatum contingat, excrementa aliqua remansisse intus, quæ posint nouum morbum, priori similem suscitare; tunc non abs re esset ægrum purgare; præsertim si oris insuauitas, amaritudo, & reliqua adessent; ne recursus, aut morbi recidiua contingat.

Purgationē expostulantia quæ sint

Secus verò si optimis euacuationibus, arte,

aut

aut sponte à natura factis, contigerit ægrotanté conualuisse.

Circa permixtionem verò medicamentorum considerare expedit, ne viribus inæqualibus cõstent, vt posint vno tempore suum adimplere munus.

Quæ consideranda in permixtione medicamentorum.

Laudant nonnulli rhabarbarum, & senæ folia: alij agaricum trociscatum cum vino & salegema, tripheram Persicam, electuarium lenitiuũ, catholicum, & confectionem Hamec, citra scamoneum & colocintydam: quæ omnia secura sunt.

Medicamẽta quæ morbis pestilentibus opitulantur.

Verùm cùm sensim aluum subducere tentamus medicamento aliquo humorem pestilentẽ respiciente, hoc aut aliud simile parari poterit.

R. specierũ diamusci dul. diarrhodonis Abbatis, trium sandalorum an. drag. ij. osis ex corde cerui, coralli rubri & albi, florum roris marini, rosarum damaschinarum, seminis ocymi, seminis citri, an. vnc. semis. rhabarbari electi drag. ij. cardui benedicti vnc. semis. fragmentorum ex quinque gemmis, & margaritarum an. drag. iij. seminis perforatæ & gariophyllatæ, cedoariç an. dra. j. ligni aloes, & spicæ nardi an. quart. j. croci drag. sem. ex quibus fiãt pulueres, & cũ conserua violarum, buglosæ & borraginis an. vnc. vj. diaprunis laxatiui, & tripheræ Persicç an. vnc. j. fiat

electuarium cum libra vna & semis. sacchari dissoluti in decocto scabiosæ, aut pentaphylli. Dosis est pondus duarum dragmarum in febribus ex æthereogeneis humoribus ortis: medicamentorum verò purgantium, rhabarbarique quantitatem addemus, dum magis ipsum subductiuum facere voluerimus.

Sed quia euenit die purgationis nihil, aut parum purgare ægrotantes, videndum est sequenti capite, an ex vsu sit eo tempore frigidæ potum exhibere.

An in febribus malignis & pestilentibus frigidæ aquæ potus sit ex vsu die purgationis, cùm medicamenti actio frustratur? Cap. XXIII.

2. de ratione victus in acutis, text. 12. Auicen. fe. 1.4. tract. 4. de curat. feb. pest. Mesues in canon. vniuers. theoremate. 3. Aetius sermon. 3.

CVM Pharmaco sumpto, eum qui pestilenti, aut maligna febre est affectus, nihil purgare contingit, in dubium vertitur, expediatne frigidæ aquæ potu vti, ptissanæ loco, quam Hippocrates & Galenus die purgationis exhibebant, & insulsi iuris, quod his temporibus ferè ab omnibus commendatur? In hac difficultate affirmatiuam partem tenere videntur Auicenna, Mesues & Aetius, quorum sen-

ten-

tentiam simpliciter & absolutè loquentiũ probare non possum: ei tamen, addita sequenti animaduersione, libenter subscribam. Et ratio potissima quæ ad id faciendum potuit impellere, elicitur ex Galeno, qui expultricem facultatem respectu concoctricis minori calore gaudere ostendit, siccitate etiam minore, ad attracticem & retentricem facta comparatione. Cùm ergo & medicamenti, & humoris ab eo tracti calor, qui in ventriculo die purgationis præest (præsertim si cum siccitate est coniunctus) excãdescit. minus certè propellens facultas eo calore vtẽs, excrementorum deiectioni erit apta: nam quo prædicta intemperie retentrix fortior euaserit, eo expultrix ad excernendum imbecillior efficietur tempore quo eius actio magis à nobis optari poterat: transactis enim quatuor, aut sex horis post medicamenti haustum, ipsius operationem subsequi erat necesse. Nam sicut dum vnaquæque naturalis facultas propriam seruat temperiem & robur, actiones inculpatæ fiunt; sic nimia intemperie crescente, auferri, diminui, ac tandem aboleri contingit. Igitur si eo tempore frigidæ potum exhibeamus, cùm curatio cõtrarijs fieri debeat, calorẽ & siccitatem nimiam remittemus, sitim sedabimus, humorum acrimoniam obtundemus, ipsos tãdem

3. de causis sympt. c. 3.

ad intestina propellem?,fibris laxioribus redditis: quæ omnia perficiuntur à facultate ipsa naturali in pristinum statum reuersa : nã quod prius præ languore & imbecillitate efficere non poterat, iam robore comparato perficit & absoluit, & prosperè ac feliciter purgatio subsequitur.

Aquæ quantitas nõ est eadem omnibus perscribenda.

Quãtitas verò non est eadem omnibus perscribenda, sed fortioribus viribus existentibus, assuetis, & qui pharmacum calidius sumpserunt in febre maligna, maior: minor verò ijs qui leue admodùm medicamentum subductiuum hauserunt in pestilenti. Nam si citò, tutò, & iucũdè in his morbis, pestilẽtibus præcipuè, mederi debemus ægrotantibus; cùm ab exustis humoribus, & pharmaci calore sitis concitatur, & ventriculus æstuat, nullo alio auxilio citiùs & iucundiùs id assequemur, quàm frigidæ potu.

Tandem si Hippocrates & Galenus ptissanã die purgationis adeò commendabant, quæ ventriculo est aduersa; quanto securiùs simplicis aquæ haustum concedemus?

Quòd si instes, medicamenta illa ab Hippocrate & Galeno ægris exhibita, potentissima & venenosa natura constasse, cuius violentiæ reprimendæ gratia ptissanæ vsum inuenerunt; nostra verò alijs castigata & emendata esse, ac proinde aquæ potum non expostulare: id omnino

nega-

negamus. Tùm quia blanda & suauia medicamenta Græcis cognita fuerunt. Tùm quia cùm medicamentis magnis vtebantur, alia illis permiscebant, quæ venenosam illorum qualitatem emendare nata erant: vt ex eodem Galeno.2.de ratione victus constat. Non tamen indiscriminatim hoc remedio vtẽdum est, sed videndum quibus hoc præsidium posit esse aduersum, & minimè propinandum: id enim restat discutiendum. Primò his, qui adeò medicamenti potum auersantur, vt purgationis die, quantunuis illorum molestijs occurramus, innumeris premuntur accidentibus, quia licèt morbus eo tempore hoc auxilium exposcere videatur, ab eo tamẽ abstinendum est, ne indiuidualis naturæ repugnãtia ad medicamenta, propterquam praua illa emergunt accidentia, aquæ vitio adscribatur.

7. libro de Morbis popularibus.

Impedimenta aquæ die purgationis.

Similiter in quibus viarum adest obstructio & impedimentũ, aut fæcibus sunt intestina plena, aut expultrix sopita, ęgerve debilis, & aquæ frigidæ insuetus, flatibus, aut morbis frigidis vẽtriculi, aut aliarum partium obnoxius: aut cùm medicamentum exhibitum ita exiguam habuerit vim respectu humoris, vt ipsum allicere non posit: his certè & similibus casibus alijs præsidijs subuenire possumus. Languidis, & qui exiguo pollent ventriculi calore, ex vsu est galli-

naceum

naceum ius, non quidem insulsum, sed sale suffi cieti permixto, dũ medicamẽti actio retardatur, vt calore, & leui irritatione salis ad expellẽdum sit facultas propẽsior. Suppositorijs verò, aut acri clystere vtemur, dum facultatem ad excernendum irritare in animo est: & sic de alijs.

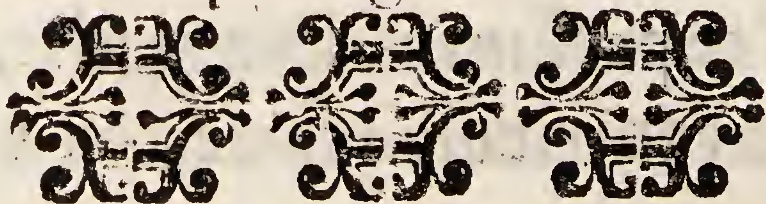
Reliquum est, cùm ob intemperiem calidam & siccam, & biliosorũ humorum copiam, ventriculus & intestina arescunt, siti premũtur ægri die purgationis, virtute existẽte valida, potũ frigidæ esse ex vsu, maximè, si in tempus incidat æstiuum, & dicta impedimenta absint.

In alijs verò diebus posse etiã tutò dari testatur Auicen. qui dũ pestilentiũ febriũ curam instituit, in hæc verba ait: *Et aqua frigida subitò est iuuatiua valde: pauca autem consequenter exhibita fortasse caliditatem excitat.*

Fen. 1. 4. tract. 4. ca. 4.

In peste etiam quæ Cæsaraugustanam ciuitatem infestauit, hoc maximo & generoso auxilio innumeri liberi euaserũt à pestilẽtibus morbis, quibus erant apprehẽsi: eo enim potu compescebatur oris ventriculi morsus, & anxietates, & plura alia symptomata, quę ex bile ęruginosa & vsta proueniebant, eamq; cùm sitis erat inexhausta, liberaliùs porrigebant.

Thom. Porcel. lib. suo de peste.

Tra

Traduntur medicamenta concoquẽtia & alterãtia, quibus pestilentibus morbis succurrimus. Cap. XXIIII.

CVM Medicus morbum cognoscit pestilentem ex signis & notis illius proprijs, & vniuersalia auxilia aut fieri nequeunt, aut non sufficiunt, opus erit considerare, nunquid venenosa & pestilens morbi qualitas in putredine, humorumve vstione vigeat, vt an frigidis & humidis, an frigidis & siccis alterare sit necesse: qđ ex pulsibus, vrinis, linguæque calore dignoscet: lingua enim sicca & nigra ex fuliginib9 vstis talis reddit̃: humida & nigra, ex humore, aut vaporibus à materia putrida ortis. Igitur pro varia vniuscuiusque temperie, & morbi conditione, ijs aut alijs vtemur serapijs. Perperam prætereà faciunt nonnulli in omnibus malignis febribus acidis vtendo, non considerantes sæpenumerò his medicamentis neruosas partes vehementissimè molestari: maximè dum ille, aut cerebrum est affectum, vel sensu exquisito pollet ægrotans: aut si in fœminam incidat morbus, quæ vterinis affectibus est obnoxia: omnibus nanque istis infestissima sunt acida, vt quotidiana docẽt experimenta. Sic Hippo. 3. de ratione victus: *Mulieribus*, ait, *longè magis quàm viris aduersatur acetum: nã vterũ dolore afficit*. Et Galen. in com. reddẽs rationẽ quare neruis sit aduersum, inquit,

Taxantur qui in omnibus febrib9 pestilentibus acidis vtuntur.

Comm. 3. text. 39.

inquit, *Quia cùm frigidi & exangues sunt, facilè afficiuntur*: antecedente tamen textu melancholicis similiter interdicit. Circa quãtitatem verò, biliosis & sanguineis, aut quibus humores profundas corporis partes occupant, apocemata & potiones vberiores sunt concedendæ: secus faciemus, dũ cõiectura artificiosa cognouerimus humores primas venas occupare, naturalẽve calorem languidum esse, & humores cõtumaces.

Apocematu & serapiorum quãtitas quibus adaugẽda.

In calida intemperie ex vsu erunt serapia, non solùm refrigerantia, sed quæ vim habeant respiciẽdi partem illam in qua prauum illud excrementum generatur: nam dum pestilẽs febris cerebrum potiùs offẽdit, sirupus violarum, aut rosarũ est ex vsu: si asperã arteriã & pulmones, capilli Veneris & liquiritiæ: dũ hepar, eupatorium & cichorea, aut succus citri, vel limonũ: sicut cũ pituitosus infestat humor, ijs quę incindẽdi, penetrandi, & exiccandi vi pollent, velut vtrunque oximel, oxalidisq; sirupus, cum saluiæ, betonicæ, melissæuè decocto. Melãcholicus tãdẽ sirupo fumariæ, borraginis, buglosæ, scurzoneræ, & epithimi: mixtis verò eisdẽ vtimur, cũ cõplicati sunt affectus. Præter hęc sunt alia, quibus in his morbis vtimur.

Ex Gal. 7. metho. vbi docet augere & minuere quantitatem respectu partis. Idem colligitur ex 1. de ration. vict. com. 43.

Serapia diuersas corporis partes respiciẽtia, vbi hæc, aut illa excremẽta generantur.

An verò destillatitiæ aquæ alijs præferendæ sint, distinctione est opus: quædam enim sunt sim-

simplicia medicamenta, quorum virtutes & facultates in parte aquea potiùs fundantur, alia in ignea, terreave, aut aerea; aut in terrea & aquea simul: nam si (exẽpli gratia) seorsum destillemus rosas, violas, & similia, inueniemus nonnulla alia magis odorem, saporemque extraxisse, resq; è quibus destillantur, omnibus accidentibus esse expoliatas. In alijs vtraque odorem seruant: tandem alia reperiuntur, in quibus ob facilẽ resolutionem, neque in aqua, neque in eo quod remanet, virtus relinquitur, prout hoc aut illud elementum, vt diximus, prædominatur.

Igitur aquis ex herbis elixis vtemur, dum cõiectura & experientia assequemur, destillatitiã aquam odorem, aut saporem herbarum non extracturam: aut dum tam facilè virtutem herbarum, aut florum resolui videmus, vt destillationis moram sustinere non posꝭint: secus dum cõtrarium contingere sciamus.

Aliæ verò aquæ, quæ in ære, aut plumbo extrahuntur, ob permixtionem sulphuris, & argẽti viui, qua omnia metalla, tanquam ex materia & forma, componuntur, suspicione non carẽt; quantũuis ad aliquos peculiares Medicinæ vsus posꝭint prodesse.

Aquæ destillatæ in plũbo & alijs instrumentis, aliquibus vsibus possunt esse proficuæ.

Hora autem propinandi serapia non semper eadem futura est: aliquando enim dum ex pro-

gressa febre remanet intus calor & æstus, & ad partes inferiores labitur; tunc opportunè serapia & apocemata præbentur: aut dum peculiaris alia adest indicatio. Si verò nihil obstat, in aurora exhibeantur. Quòd si sanguinis missio exercenda est, post ipsam sumantur, vt sic patentioribus vijs existentibus, vndique illa possint permeare.

Serapia post sanguinis missionem sumenda.

His prælibatis, opportunum iam est ad remedia medicinalia, quæ his morbis prodesse possunt deuenire. In quibus considerare debemus, (vt in præcautione diximus) quæ frigida, calida, aut vtraque qualitate prædita sunt. Inter omnia tamen, quæ in morbis pestilentibus frequentiùs solent nonnulli administrare, sunt quæ sudorem allicere possunt; præsertim cùm ex contagiosis seminarijs pestilens morbus fit. Sed an id genus remedij sit reliquis præferendum, non est citra examen transigẽdum. Quod vt meliùs intelligatur, sequenti capite discutiendum proposuimus.

An sudorem prouocare liceat in pestilentium morborum curatione. Cap. XXV.

QVOD Magis ab his quæ sudorem mouere possunt, abstinere nos poterat, est antiquorum de hoc remedio silentium

in his morbis:nam cùm diuerſa auxilia, tam vniuerſalia,quàm particularia deſcribant, huius ſolùm remedij parum aut ferè nihil dixerunt. Ex quo nonnulli adeò ipſius vſum pertimeſcunt, vt libentiùs ſanguinẽ mittant, expurgantib9 per aluum & vrinam,vomitorijsque vtãtur,quàm ſudorificis. Quod timoris genus ab eo emanaſſe exiſtimandum eſt,quia viderunt & obſeruarunt in multis conſtitutionibus peſtilentibus ſudore copioſo exolutis viribus ęgros obijſſe:nã quanto fortiùs calidum innatum extiterit,tãto minus ſudori præbetur materia. Ob quam cauſam Diocles clariſsimus Medicus,ſudores omnes, vt refert Gale. in Aphor. præter naturam eſſe exiſtimabat, *Quoniam omnibus quæ ad corpus attinent rectè adminiſtratis,& alimento à natura ſubacto,nunquam ſenſibilis humor per cutem excerneretur*. Valida enim exiſtẽte natura, ſuperuacanea excrementa,aut per alias vias ſenſibiliter,aut per inſenſibilem tranſpirationem excernit. Igitur cùm ſudor ſignificet caloris naturalis debilitatem,pręter naturam aduenire corpori autumant: ſicque arte nullo modo eſſe prouocandum. Febres pręthereà peſtilẽtes fũdãtur, vt plurimũ, in materia inæquali, in bile ſcilicet vſta cũ pituitæ, aut melãcholiæ ꝑmixtione: vt videre eſt in his qui carbunculoſis tumoribus,glãdulisq; peſtilẽtibus ſũt correpti:

Dioclis Medici oppinio de ſudore.

at quæ ſudorem prouocant, ſolùm euacuant ſeroſam humiditatem ſanguinis, non verò craſſam & lentam, cui peſtilens qualitas inhæret. Igitur cùm de cauſa morbum faciente nihil educat, non mirum ſi ab eorum vſu recedant. Confirmatur id, quia quæ ſudorem alliciunt, ex omnium autorum conſenſu calida & ſicca ſunt, tenuiumque partium, & ob id febribus omnibus, maximèque peſtilentibus infeſtiſsima: nam ab eorum intemperie febre aucta, neceſſum eſt veneni vires ingraueſcere. Præſertim quia in peſtilentibus tumoribus, ibi inculcata materia, ſudore non eſt educēda, ſed aliā longè diuerſam curationē deſiderat; fouetur enim materia tumorum ab humore qui in penitioribus corporis partibus continetur, quę cùm ab externis diſsita admodùm ſit, præter rem erit ſudore illam extrahere.

Pro huius tamen dubij deciſione notandum eſt, ſæpenumerò in morbis peſtilentibus, nullo exiſtente antrace, aut tumore, ſudorem conuenire, præſertim priùs ſanguine miſſo, vel corpore leuiter purgato, ſi expediat: nam ſudore oborto, ſolent à morbi malitia ægri immunes euadere: imò ſine artis adminiculuo in peſtilentibus febribus citra tumorē natura per hanc corporis regionē ſalubriter ægros iudicare ſolet: & ſi

præ

præ debilitate id facere nequeat, iuuanda certè erit: sicuti in alijs euacuationibus, quę subitò in melius fiunt. Neque enim Dioclis ratio adducta in contrarium vera est, quòd sudor præter naturam sit, quia caloris arguat imbecillitatem cũ potulenta materia, aut serum in extremis vasorũ contẽtũ, cutis raritate exire posit, optimè se habente calore natiuo, quantunuis insensibili trãspiratione non potuerit materiam illam resolue re, quia raritas fuit impedimento. Igitur Dioclis ratio non conuincit. Imò quia serosa hæc substantia humorib⁹ permixta, potest multis modis affici, & naturæ affectiones impertiri: si febris ardor vigeat, non calidis & siccis præsidijs, vt probant rationes oppositæ, sed frigidis potiùs; vt aqua buglosæ, chondrillæ, cum lapide Bezoar, & nonnunquam frigida solùm aqua id assequi solemus: quod enim hæc frigida præsidia per sudorẽ tutò pestilẽtes febres mederi posint, præsertim dũ sitis vehemẽs ægros premit, & morbus in summo vigore est, docet Celsus, qui in harũ febrium pestilentium curatione, vomitu & frigidæ potu vtitur; sic enim ait: *Cùm verò in summo incremento morbus est, vtique non ante diem quartum magna siti antecedente, frigida aqua copiosè præstanda est, vt bibat etiam vltra satietatem: & cùm iam venter & præcordia vltra modum repleta, satisq; refrigerata sunt, vo-* Lib. 3. c. 7.

mere

mere debet, &c. Falsò igitur supponit argumentum, calidis & siccis solùm sudorem prouocari posse: nam sudorificis calidis vtemur, cũ humor redũdãs frigidus fuerit. ¶ Præter potiones varias huic vsui proficuas, ars ipsa adinuenit alia multa, vt frictiones, inunctiones, fomenta, & reliqua, quæ idẽ facere possunt. Sicut enim dũ vrinas mouere tentam⁹, exhibem⁹ quæ verè diuretica sũt, calida inquã tenuiũ partiũ, & vehemẽter sicca: nonnũquã verò ea quæ vrinæ præbent materiã, aut nitrositate, aut vtroq; modo id efficiendo, sic diuersis remedijs sudorem prouocare possum⁹.

Ex Gal. lib. 5. de simp. med. facultatibus: nã ĳs non solũ extenuatur sãguis, & fũditur, sed crassiores partes illi⁹ vniũtur, vt quod serosum est, à renibus trahatur.

Sed quod tumore existente in ala sub axilla, aut in inguine cõueniat similiter sudor, non est dubiũ: nã multi pestilẽtes tumores habẽt ort⁹ ex tenuissimis, calidissimis, & feruẽtissimis humorib⁹, qui reliquis sũt magis molesti & praui, vehemẽtiusq; infestãt; quo casu nõ repugnat, quãuis tumor ab internis partibus ortũ duxisset, sudorẽ prouocare, indicatione sũpta ab humore calido & tenui, qui materiã illis tumorib⁹ præstare poterat: neq; tamẽ tumoris naturæ aduersabimur: nã eo tẽpore sudore aufertur, educiturq; antecedẽs illius causa: qđ cõfirmat Auicen. dicẽs: *Sudor est bona crisis in ægritudinibus acutis & phlegmaticis, & iterũ speciebus apostematũ timorosorum, & apostematibus viscerũ*. Atqui nulla sũt apostemata magis verenda, quã quæ à pestilẽtibus oriuntur: in illis igitur

Fen. 2. 1. tra. 1. c. 60.

sudorem

sudorē allicere poterim⁹, dūmodò in ipsorū vsu obseruemus, an febris remissa sit, aut intensa; aut citra febrē adsit ali⁹ pestilēs morb⁹, aut tumor: aut tandē si frigid⁹ & crassus sit humor, an tenuis, & summè calidus: ac deniq; si iuuenis, aut senex sit æger, vt potentioribus, aut remissiotibus sudorificis vtamur. Ex his igitur liquet, quę obiectionib⁹ initio capitis positis possim⁹ respōdere. *In ijs quæ sudorē mouēt quæ cōsideranda.*

Superest iā nōnullas formulas perscribere, vt hoc auxilio securiùs vti possimus: nunc simplicia, nunc verò composita administrando.

Inter simplicia aristolochia vtraq;, chamędris, hypericō, bistorta, tormentilla, imperatoria, angelica, mellisophyllō, scabiosa, succus rutæ, & cępæ, buglosū, pentaphyllū, eupatoriū, betonica, cardus benedict⁹, scordeū, scorcionera, lapis bezoar, ramēta monocerotis, terra Lemnia, & alia quæ his dotib⁹ sūt prædita, ex Oriētalib⁹ & Occidētalib⁹ Indijs adsportata. Ex quibus aut pulueres, aut decocta parari poterūt, diuersis morbis pestilētib⁹, aut partib⁹ affectis distinctis accōmodando: nā in thoracis affectib⁹ pētaphylli radix, in hepatis eupatoriū: sicut cū cordi magis subuenire cupimus, iuuat lapis bezoar. Inter cōposita theriaca & mitridatum frequentissimè administrari solent: à nōnullis verò cōmendātur alia potentissima, ex euphorbio, & elleboro, carpobalsamo, & xilobalsamo parata: quib⁹ certè assentiri *Ant. Charthaginens. lib. 1.*

non possum: nam vt optimè ait Celsus, parciùs, & cum maiori cõsideratione in his morbis, magis quàm alijs incedendum est. Matthiolus laudat dragmam vnam theriacæ, cum decocto cardui sancti, aut tormentillę: sed clementiora sunt quæ sequuntur.

R. summitatum cardui benedicti, scabiosę, & pentaphylli, an. man. j. corticum citri drag. sem. Aqua fluuiali incoquãtur ad tertias: & huius decocti calidi sex, aut octo vncias accipiat; quòd si febris æstuosa sit, & sitis vehemens, permiscere licebit sirupum ex succo borraginis, aut citri acido, vel scorcioneræ.

In quibus tamen pituitosius præualet humor, conficitur ex decocto cardui sancti, gentianæ, & mellisophylli: aut sic. R. visci quercini vnc. j. dictami albi vnc. sem. seminis & florũ cardui sancti an. drag. j. Fiãt pulueres, quorum detur drag. j. cum decocto cardui sancti, aut diluti vini, si febris non adest.

Præstantissimum verò est quod sequitur, & tutum, quod recipit tormentillæ, dictami albi, sandalorum rubeorum, cornu cerui vsti, boli Orientalis an. drag. j. margaritarum, coralli albi & rubei, gentianæ, & aristolochiæ rotundæ, & cinnamomi an. drag. sem. Fiat puluis.

Dosis est à semidrag. vsque ad drag. j. in deco

cto

cto scordei, cardui benedicti, vino, aut aqua scurcioneræ, prout tempus fuerit, calidum, aut frigidum.

Interim verò ac sudat, non est somnus ægrotantibus permittendus; sed si vires labuntur, reparētur & recreētur: sin minus, naturę totū relinquamus op⁹: nisi cutis adeò densa sit, vt oleo aliquo laxante, aut frictionibus, antequam sudor prouocetur, rarefacienda sit.

Consideratio cũ ægri sudant habenda.

Præterito anno, quando magis hic morbus vagabatur, ad sudorem alliciendum Medicus quidam, qui horum morborum curationi intendebat, hoc præsidio ad sudorem prouocandum vtebatur felicissimo euentu; qđ recipiebat Pulueris carlinę, & cardui benedicti, & dictami Cretensis ana. drag. ij. Pulueris lapidis bezoar & croci an. scrup. j. quorum dosis erat drag. j. cũ decocto aliquo pentaphylli, aut scabiosæ.

Obseruatio

In peste illa Algheriæ sæuissima, quæ ex aeris pernicie proueniebat, nonnulli manè aut vespere, pauco cibo sumpto, hoc vtebantur vnguento, quo inguina, aut pubes inungebantur, sudorem enim proliciebat, aliquibus verò ventrē moueri contingebat.

R. fructus iuniperi p. j. abrotani, athanasiæ, saluiæ, cardi sancti, hyperici an. p. j. & sem. Fiat decoctio in vino odorato ad consumptionem

vini malaxētur, addēdo myrrhæ, & thuris an. dra. duas. Castorei drag. j. Mercurij extincti vnc. vnā assungiæ veteris. q. s. styr. liqui. vnciam semis. misc. & fiat vnguentum.

Nonnulli ante inunctionem decocto aliquo ad sudorem concitandum vtebantur, sed citra Mercurium mihi magis placeret.

Si tamen indicationes sint quę auxilia alia particularia expostulare videantur, aut parti alicui principi occurrere necessum sit, pauca sequenti capite ponemus, quæ seorsum, aut serapijs permixta posint prodesse.

Ponuntur remedia aliqua morbis pestilētibus probata, ex his quæ intus sumuntur; & circa ea quæ extrinsecus applicantur, pauca subijciuntur. Cap. XX *IIII.*

SVNT Nonnulli, quorum vires adeò tenues & exiguæ sunt, vt non solùm morbis pestilentibus, sed alijs quantumuis paruissimis & leuissimis excluant, quibus necesse est medicamentis suauissimis subuenire: & sic cum reliquis potionibus vti non possumus, parari debent electuaria, tabellæ, pulueres, aut destillationes, quā suauiores, & gustui minùs molestæ fieri posint.

Tabellę

Tabellæ (exempli gratia) parari poterunt ex pulverib⁹ diamargaritonis frigidi, & diarrhodonis, an. drag. j. pulueris coralli rubri præparati, & dictami Cretensis, margaritarum & scordei an. drag. sem. cũ aqua oxalidis & lib. j. & , sem. sacchari fiant tabellæ: aut ex pulueribus electuarij de gemmis, aut diamargaritonis frigidi: aut electuaria ex cõseruis cordialibus cum puluere coralli rubri, margaritarum, & radicis angelicæ: quibus acida adijcies, si caloris adsit excessus. *Tabellæ morbis pestilentibus proficua.*

Summè etiam proficuum est electuarium de gemmis, aut puluis boli Armenicæ præparatæ eo modo quo in fine capitis dicemus.

Destillationibus etiam vtendum est, & præter dicta in præseruatione, valet hæc quę sequitur. *Supra cap. 16.*

R. cardui sancti, pimpinellę, betonicæ, verbenæ, scordei, acetosæ, melissæ, an. man. j. sandalorum alborum, ligni aloes, gẽtianæ, cedoariæ, an. drag. ij. Puluer. tormentillæ & carlinæ an. drag. j. succi limonum & pomorum an. vnc. iiij. theriacæ magnæ & Mithridati an. vnc. j. confectionis hyacintorum vnc. sem. Dissoluãtur æquali portione vini odoriferi, & decocti scordei, & per integrum diem simul macerentur; postea in duplici vase destillentur. Huius aquæ sumatur pondus vnius vnciæ.

Si verò ad maiora remedia liceat peruenire, antidota in præseruatione posita mirum in modum iuuabunt.

In omnibus tamen compositis antidotis considerandum est, nunquid simplex aliquod medicamentum sit morbo aduersum; aut ob numerum & copiam ingredientium possit virtus labefactari: quo tempore ingredientia illa à compositione auferenda sunt, aut excessus illius medicamenti corrigi, aut emendari debet. Circa ea quæ exteriùs applicantur cordis regioni, cùm oportet, hyeme, & homine frigido temperamento, vtendum est inunctionibus calidis, vt est oleum gariophyllorum, & naphæ, butyrum, aut theriaca, cum aqua melissæ, aut vino diluta.

Epithemata & cordialia medicamenta in corporibus actu affectis.

Vere autem cum succo pomorum, aqua rosarum, & puluere diamargaritonis frigidi epithemata tepida cordi applicentur, ne impediatur prauis vaporibus exitus. In æstuosis tamen febribus inunctiones cum oleis, aut alijs medicamentis, quæ vnctuosam habent naturam, suspectæ sunt, quia facilè ab intenso calore inflammantur partes, & recalescunt.

Si verò natura in ægri vtilitatem expulsioni humorum incumbit, nullo modo epithemata, aut inunctiones fiant.

Quòd si vapores pestilentes adoriantur cerebrum,

brum, statim ei succurrendum est. Imò si calidi cerebri notæ sint, & febris incipiat acuta, & ex calidissimis orta humoribus, ægerq́ue quanuis non deliret, sed præter consuetudinem plus iusto loquatur, antequàm caput magis incalescat, & potentię internę lædãtur, & deprauẽtur, oxyrrhodinum est applicandum: eadem enim remedia debentur præcautioni, quæ & curationi, vt colligitur ex Hippoc. Poterit similiter cùm ex septi transuersi, aut aliarum partium cõsensu vapores eleuantur, iugulo oxyrrhodinũ applicari: vt in transitu vapores, & calidæ exhalationes contemperentur. Et quanuis Galenus niue refrigerari iubeat in calidis cerebri affectibus, non tamen id faciendum est, cùm pestilentem qualitatem adiunctam habet calor: quæcunque enim impensè frigida exteriùs applicata nocebunt. Debent tamen frequentiùs mutari, quàm hodie nonnulli faciunt, quia ex nimia mora vires oxyrrhodini debilitantur. Hæc sunt quæ circa symptomata quæ frequentiùs occurrunt, dici possunt: nã si de omnibus seorsum futurus fuisset sermo, multum ab instituto fine transgrederemur.

De oxyrrhodinis.

6. de morb. vulg. com. 4 tex. 40.

Agẽs de dolore capitis à causa calida.

Boli Armenicæ præparatio, præseruationi & curationi deseruiens.

R. boli

R.boli Armenicæ eam partem quam præparare volueris, & mittatur in aquam fontanam, & dum luto similis sit, aquæ quantitas augeatur, & agitetur. Tribus deinde horis trāsactis aqua proijciatur, & sumatur quod in superiore parte est: (nam quod fundum petit, arenosum, terreumq; existit) & postquā exiccatū fuerit, pars ea purior optimè teratur, & in vase vitreo cum aqua oxalidis, aut scurcionerę misceatur, addendo aquæ sextam partem vini albi, ita vt liquores bolū superemineant duos digitos, agiteturque statim, & dimittatur posteà, donec puluis locum inferiorem vasis petierit: tunc liquores extrahātur, & hęc ablutio octies aut decies fiet. Exccicetur deinde. Pulueris pōdus est drag.sem. hyeme in vino, si febris nō adest, aut cū oxalidis aqua, aut alio sirupo, dum ardor viget, & pectoris morbi non sunt, aut aliud impediat ex his quæ anteà diximus.

De carbunculo, siue anthrace pestilenti, signis, præsagijs & curatione. Cap. XXV.

Definitio carbūculi. ANtequàm de carbunculi natura agere agrediamur, operæpretium erit ab eius difinitione initium sumere. Est enim exiguus tumor, pustulave maligna, ab efferuescente

cente & mordaci materia. Ex multis verò locis Galeni nonnulli aliam definitionem eliciunt, dicentes, *Quòd sit vlcus citò crustam habens, cum multa partium circunstantium inflammatione, febres vehementes, & extrema pericula inferens.* 6 Apho. 45. 2. ad Glau. 1. cap. 14. Metho. cap. 10.

Causæ externæ nonnunquam est aer versus calidum & humidum vergens propter cõtinuas aquas, & sine vẽtis, aut illis Austrinis; vel cùm in substãtia corruptus est: aut alimentorũ prauitas, in illis præsertim, qui vitiosis humoribus præditi sunt. *Externa causa.*

Internæ verò, aut vtraque bilis vsta, aut sanguis feruẽs: anthracẽ tamẽ sequentibus notis dignoscemus. In affecta enim, aut passura parte pruritus & calor sentitur, quia materia irruẽs calida est, & vaporibus impeditur exitus, statimq; videtur scara, aut pustula quædam nigra, vel cineritij coloris. Apparere autem priùs scarã, vel pustulam, prouenit ex maiori, aut minori malignitate. *Internæ causæ.* *2. ad Glau.* *Dubium an in anthrace priùs pustula quàm scara appareat.*

In cõstitutionibus nãque pestilẽtibus nonnũquam excrementorũ vstione, si apparatus adest, scara priùs visitur: sed in corporibus in quibus tãta pernicies humorũ nõ adest, neq; pestilens est cõstitutio, reperiũtur potiùs, apparentque priùs minutissimæ pustulæ, icorosis humiditatibus constantes, quæ ostendunt, non tam adustam *Galen. 14. Meth. cap. 10. Incipit plerunq; à pustula, aliquando verò & sine hac.*

& pra-

& prauam illic contineri materiam. In principio ita exiguus est, vt grano milij assimiletur. Tenaciter parti hæret, sed breui temporis spatio prominet, & bubonis magnitudinem æmulatur: cum vehementi tamen dolore ex violenta partiũ mutatione à solutione continui facta ex humoribus affatim ibi ingruentibus, ex quorum miscella sicut illorum colores diuersi sunt, ex illis omnibus mixtus color & medius resultat, etsi initio ad rubrum magis, deinde ad viride, tandemq́ue ad nigrum inclinet; vicina tamen liuent.

Ex bile quæ pallida est, rubro sanguine, & nigra melancholia, mixtus euadit color & medius.

Diximus prætereà in definitione, febrem anthracem comitari: quod docet Gal. *Quod autem,* ait, *necessariò febricitent qui ita sunt affecti, idq; non minus, imò magis quàm illi, quibus erysipelatosa est phlegmone; id vtique latère neminem potest.*

Loco citato Method.

Per arterias enim alteratione continui ex affecta parte communicatur malignus calor cordi, qui prauam febrem inducendo multis modis illud offendit: sicut quando per venas ori ventriculi vapor pessimus communicatur, cibos auersantur ægri, indeque malum cerebro illatum ob sextum neruorum par, cui istæ duę partes suas affectiones communicant, contingere solent deliria, motus conuulsiui, & reliqua symptomata, quæ diuersa & multa solent apparere, præsertim

Consensus facultatis & instrumẽtorum consideratur.

præsertim dum statim causæ magnitudine facultatibus impertiuntur instrumenta causam molestiam illis inferentem.

Enimuerò si ex febri carbunculus proueniat, an ex illius violentia potiùs febris consequatur, dubium est inter Autores: nam Gal. videtur insinuare carbunculis febrẽ succedere, vt illa verba supradicta significant: *Quòd autem necessariò febricitent qui ita sunt affecti*, &c. At verò Auice. oppositum sentire videtur: sed febres ipsas prauas & pestilentes anthracem subsequi: nam cùm de causis illius sermo esset, *Sunt*, ait, *malæ febres vehementis caliditatis perniciosæ*, &c.

Dubium, an febris ex carbunculo procedat, an è cõuerso.

Loco citato Method. Fen. 34. tract. 10. cap. 9.

Dubitationi tamen dicimus, vtrumque non esse perpetuum, quanuis in constitutionibus pestilentibus frequẽtiùs, & maiori ex parte febres carbunculũ antecedant, & illarum prauitate internis partibus impulsis anthrax erumpit, nisi in idem tempus vtrumque incidat, ob fortitudinẽ causæ, & passi dispositionem: sed non raró contingit, ob imbecillitatem alicuius partis, vel intẽperiem, contactum, aut contagiosum fomitem, carbunculo apprehendi, postmodùm febre illũ comitante.

Dubitationis solutio.

Circa præsagium verò carbunculi deteriores sunt nigri, omniumq́ue pessimi, nam maiorem à naturali statu recessum & mutationem arguunt.

Præsagium

Quo minores ſunt, deteriores aliquando cenſentur, quàm qui ampliorem locum occupant, & citiùs creſcunt, reliquis tamen paribus: nam ſignum eſt facultatem expultricem ob inſigne vitium debiliorem redditam fuiſſe; aut materię ſaltim inobedientiā oſtendunt. Deterior etiā eſt qui neruoſis partibus inſidit.

Qui magis etiam propinqui ſunt partibus nobilioribus, periculoſiores ſunt: minùs cùm ab eiſdem diſtant. Obſeruauimus in hac conſtitutione nonnullis ægris circa iugulum aut pectus apparuiſſe, quibus breuiſsimo temporis ſpatio mortis fuerunt cauſa. Præthereà quando febrem ſequitur carbunculus, peius eſt: ſecus, cùm febris carbūculum: minorem enim internarum partium læſionem ſic arguimus.

Obſeruatio conſtitutionis præterita.

Rubicundiores tandem ſunt ſecuriores, inter hos verò citrini, aut cineritij coloris.

Modò perueniendum eſt ad curatiuam methodum, ſuppoſita victus ratione (alimentis frigidis concoctu facilibus, vt ſanguinis feruor tēperetur, humidis verò, aut ſiccis, prout à putredine aut vſtione ortum duxerit anthrax) ad generoſa auxilia & magna eſt deueniendum, cū magnus morbus exiſtat, à ſanguinisq; miſsione cūratio inchoanda, ſi illam indicationes poſtulauerint. Quantitas tamen ſanguinis extrahendi ſumitur

Carbunculus eſt magnus morbus. Vide Celsū libro. 5. vbi docet nullum vitium peius carbūculo corpori accidere poſſe.

mitur ex virtutis robore, cauſaq; efficiente morbū, & corporis diſpoſitione: nā in plethoricis, quibus ſanguinis copia adeſt, ad animi vſq; defectum eum audemus extrahere: in alijs verò partita euacuatione. Perperam enim reprehendunt aliqui Gal. qui 14. Metho. vſque ad animi deliquium, iubet venam ſecare: quod non indiſtinctè faciendum iubet ipſe, ſed cùm nihil poſsit prohibere: *Neque illud obſcurum*, ait, *ſanguinis vacuationem, quæ ad animi defectum vſque ſit adhibita, magis his etiam collaturam: niſi tamen aliud quidpiam obſtet ex his quæ venam incidi vetent*. Nam qua ratione obijt Crito, vt in Epidemijs conſtat, niſi copia (vt diximus) humorum, natiuo partium calore ſuffocato.

Ex illa tamen vena ſanguis hauriendus eſt, quæ cum parte affecta communionem & vicinitatem maiorem habeat, vt quàm citiſsimè ſubueniamus affectui. Nonnulli interim ac ſanguis extrahitur, applicant ſupra ipſum carbunculū ſpongiam madefactam in decoctione ſaluiæ, betonicæ, & meliſſæ: alij verò cucurbitulam & conſimilia, ne euacuationis motu natura ab incepto opere mittēdi ad partem humorem deſiſtat. *Ex qua parte ſanguis mittendus ſit.*

Si verò mulier vterum gerat, ſcarificare iubēt brachia, ne aborſus ſequatur, ſanguine miſſo,

tumoriq́ue ſanguiſugas apponunt, vt virulenta extrahatur materia. Qua autem cautione id agẽdum ſit, cap. de bubone peſtilenti dicemus.

Indicationes curatiuæ particulares.

Præterea à ſumpta indicatione ab ardore & tẽſione partis, & impetu fluentium humorũ, conueniunt medicamenta, quæ vim obtineant temperandi incendium, corrigendi prauam humorum conditionem, & laxandi partes tenſas, ac tandem quæ quodammodò prouentum humorum compeſcant, dummodò tamen vim emplaſtricam non participent.

His omnibus ſatisfacit in principio hydreleũ cũ ſcabioſæ decocto, aut theriaca; laxatur enim & rareſit cutis, ſpirant peſtilentes halitus, & calor immodicus temperatur.

Quòd ſi indicatio mitigandi dolorem, aut cohibẽdi fluxum, negotium faceſsit, ex vſu eſt emplaſtrum ex folijs acetoſæ, ſcabioſæ, conſolidæ minoris, theriacæ, & ouorum vitellis, & radicibus pentaphylli.

Carbũculis qui nõ ſunt depaſcẽtes, non conueniunt medicamẽta cõſtipantia.

Conficiunt etiam nõnulli aliud ex pomis granatis, aut ex arnagloſſa, in circuitu carbũculi ponentes, vt temperetur inflammatio. Sed hæc medicamenta potiùs iuuant, cùm carbunculi ſunt depaſcentes. Debentq́ue apponi fluxa omnino materia, de quibus nonnihil inferiùs dicemus: ſed reliquis carbunculis emplaſtrum ex arnogloſſa,

glossa, aut simile poni nō debet, ob repellēdi vī.

Illud verò quod in carbunculo crustosum apparet, scarificetur profundè, donec ad partē sensu præditam perueniamus, deinde muria aut lixiuio abluatur, partibusq́ue scarificatis vnguentum Ægyptiacum, aut Andronij trocisci adhibeantur: & suppurationem, quantum fieri potest, prohibebimus. Pars enim phlegmone obsessa scarificāda non est, quia præter inflammationem dolore molestata, continui solutione vehementiùs concitaretur fluxio. Nonnulli in circuitu applicant aquam rosarum cum exigua aceti portione, & bolo Armenica, sed perperā faciunt, euitanda enim sunt quæcunque constipare possunt.

Partes solùm liuidæ, aut nigræ scarificandæ sunt.

Curandum est præterea, vt scara extrahatur humectantibus modicè medicamētis, simul cū inhibentibus putredinem & malignitatem, vt sunt quæ cum æquali portione vnguenti Ægyptiaci & basiliconis parantur. Ad idē iuuat medicamentum ex corticibus radicum althææ recentis, passulis & ficubus siccis, cum oleo seminis lini, & luteis ouorum, vaccinoq́ue butyro, croci momentum addentes.

Dempta crusta, vtendum est abstergentibus, si opus fuerit, vt faciunt succus scabiosæ, acetosæ, & apij an. vnc. j. Mellis communis vnc. ij. vi-

tell. ouo. num.ij. farinæ hordei q. ſ. fiat vng. Inte rim tamẽ ac his detergẽtib⁹ vtimur, ne rurſ⁹ noua venenoſi humoris portio irruat, proximioribus partib⁹ nõnulli repellẽtia adhibent: imò & in ipſo ãthrace, dũ in emũctorijs nõ eſt, & ex feruẽti materia cõſtat. Andronij trociſci, quos in anthrace laudauimus, recipiũt balauſt. drag. x. alũ. ſciſsilis vnc. 5. calcan. drag. xij. myrrhæ drag. 4. thuris, ariſtoloch. gallar. an. vn. j. ſalis arm. vnc. 5. ex maluatico vino conſtruantur.

In quibus carbũculis poſſunt poni repellentia.

Andronij trociſci.

Sunt ſimiliter nonnulla medicamenta, quæ tũ abſtergendi, tùm ſarcotica vi prædita ſunt: quæ conficiuntur ex ſucco abſynthij & apij, ſinguli. vnc. j. & ſemiſ. mellis roſacei vnc. iij. terebinthinæ clariſsimæ vnc. j. Pul. myrrhæ electæ, ſarcocolæ, ſing. drag. j. farinæ hordei drag. iij. Pul. croci ſcrup. j. Conficiatur ex omnibus vnguentum, vel paretur ex ſola hordei farina deſpumato melle, cum ſalis momento, & ſarcocola.

Sed cùm craſſa & lenta aut putrida viget materia, ſunt qui addunt vnguentum Apoſtolorũ, & Ægyptiacum: quibus ſi non cedat, fortioribus abſtergentibus vtuntur Chirurgi, addendo pulueres Ioannis Vigonis, & alios ſimiles. Ad mundificandum ſimiliter & incarnandum, attẽperandumq́ue, tale medicamentum ſolet parari; ex ſucco centaureæ cum pulueribus maſtyches, thuris, & myrrhæ: aut ſimile vnguentum.

R. ſucci centaureæ, verbaſci, ſcabioſæ, matris ſiluę ſing. vnc. j. olei maſtychini, roſarum an. vnc. ij. & ſemiſſ. Bulliant in vnc. viij. vini albi optimi vſque ad vini & ſucci conſumptionem: poſteà collentur: deinde adde reſinæ pini, terebinthinæ abietinæ ſing. vnc. j. Pul. thuris, maſtyches, myrrhæ, aloes, an. drag. j. & ſemiſ. Igne lento fiat vnguentũ: poſt coctionẽ ab igne ſeparetur, & adde ſemin. granæ drag. j. croci gran. v.

Alia prætereà ſunt medicamenta compoſita, quæ vim obtinẽt cohibendi, ne venenoſus humor carbũculi ſerpat; quia ſolẽt in cõſtitutionibus peſtilẽtibus nimis dilatari: & tũc præſidia quæ applicãtur, debẽt habere vires corrigendi putredinis exceſſũ; quo caſu deſiderãtur iucũda potiùs quã violẽta: vt hoc, aut ſimile vnguentũ. *Remedia carbũculis depaſcentibus proſicua.*

R. olei roſati completi, myrthillorum, an. vn. ij. Pulu. boli Armenicę Orientalis, & ſanguinis draconis, an. vnc. ſem. aceti optimi, & ſucci plantaginis quod ſufficiat, miſce, fiatque vnguẽtum molle igne lento, quo magis fieri poſsit, ne ſiccitatem maiorem, quàm par ſit, medicamentum acquirat. Sed ea adhibita cautione, vt applicetur fluxa iam omnino materia, vt diximus: at verò quãdo eo vſq; malũ peruenerit, vt omnibus remedijs opportunè factis prodeſſe nõ poſsimus, quia maligna qualitas in praua putredine humorũ cõſiſtat, vt cohibeat, hoc caſu arſenicũ

peculiariter ſubuenire exiſtimant: illudque aut ſeorſum, aut cum ſapone, cinere quercus, & æris flore, permiſcent; cum mucilagine ſeminis lini, ſi ardor & calor viget. Aliud potentiale cauſticum ſic paratur.

R. calcis viuæ lib. ij. aluminis rocchæ, cineris cribellati, an. lib. j. & ſem. Bulliant in vaſe ęneo, donec lapideſcant, & mox in ampulla vitrea pone, & optimè obthuretur, ſuperponendo tantillum cineris. His igitur, aut ſimilibus, etſi violentis, eſt, cùm expedit, vtendum: nã extremis morbis ſunt extrema adhibenda auxilia.

Glandularum natura & vſus in corporibus noſtris exponitur: deinde de peſtifero bubone agitur. Cap. XXVI.

CVM De glandulis toties hîc fuerit facta mentio, non abs re erit, quem vſum & commoditatem corporibus præſtẽt, explicare: ſciendumque eſt, illarum quaſdã fulciendis, ſtabiliendiſque vaſis eſſe dicatas, ſimiliter vt ſuperuacua corporis aliqua excipiant; habent enim inſitas virtutes, & à ſe ipſis gubernantur, vt docet Gal. *Quæ autem à ſe ipſis gubernantur, ſunt chartilago, adenes, id eſt, glandulæ*: ad quod neque venis, neruis, aut arterijs egent.

Lib. artis Medic. ca. 9. & 4. de placitis.

Aliæ

Aliæ sunt ad succos animanti vtiles generandos comparatæ, quæ potiùs glandosa corpora appellari possunt; conspicuaque habent vasa, & manifestas, propriasque actiones & vsus: vt testes, renes; imò cerebrum ipsum glandosum dicitur: de quibus non loquemur modò, sed de primis. In qua acceptione definiri potest glandula, vt sit membrum similare, genitũ ex semine, ad custodiã mẽbrorum principaliũ.

Huius substantia rara est, & quo rarior, faciliùs recipit: & plures in diuersis corporis partibus reperiuntur, in quibus praui tumores fieri solent, natura & curatione dissimiles, bubo pestilens, phygethlon, phyma, & alij ex Gallico humore geniti, &c. Modò tamen de pestilenti agemus bubone.

Bubo, siue glãdula pestilẽs, est tumor, per initia quidẽ oblõgus in vigore turbinatꝰ, mucrone acutus, & immobilis, cũ dolore altè glãdulis infixꝰ. Cùm enim valẽtiores, præstantioresq́ partes ab humoribus quantitate, aut qualitate praua infestantibus irritantur, coguntur ad imbecilliores excrementa trudere, vt sunt adenosæ: aut fit cùm humores sensim ibi procreantur, aut iuxta glandulas sunt: & talis propriè dicitur bubo, seu glandula pestilens.

Differt materia carbunculi, quia quæ bubonem

Phyma est glãdulæ inflãmatio ad suppuratione spectãs.

Phygethlũ erysipelas phlegmonodes, aut erysipilatodes phlegmone, glandulæ.

Ex 2. ad Glauc. cap. 1. Sunt enim bubõ phyma, &c.

Definitio pestiferi bubonis.

Ambros. Pareus li. 21. Auice. fen. 3. 4. tract. 1. cap. 18. de cura althooin, siue de pestifero bubone.

nem causat, crassior & viscidior est; antrax verò, aut carbunculus, ex acriori, feruentioriq; materia constat; quantunuis omnes eandem possint habere materiam, ex maiori aut minori vstione.

Incipit frequenter cum dolore pungenti, & videtur neruus veluti contractus, aut conuulsus: sed breui temporis spatio attollitur in maiorem tumorem. Et cùm citra causam manifestã fiunt, & viscerum inflammationes sequũtur, febris maxima ægrum tenet, & accessiones ipsarũ adsunt. Circa præsagium, inquit Paul. lib. 4. cap. 22. *Febribus superuenientes qui plurima parte ex lue pestilentiali solent incidere, deterrimi sunt, siue femora, siue alas, aut ceruicem inuaserint.*

Signa Bubonis cùm febrem sequitur.

Præsagium.

Præterea si post eorum ortum rubentes sint, citò in debitum tumorem attollantur, & mucro natus sit, possumus meliùs de ipsis præsagire: è contra cum latentes, nigri; prauissimi sunt, & valde lethales.

Ex parte etiam loci qui sub alis, aut pectore erumpunt, prauissimi minus in inguinibus: sed in suris lethales, saltim in hac constitutione.

Bubonis curatio.

Anteà verò quàm auxiliatrices manus imponamus, videndum primò est, an sine sanguinis missione, aut vllo alio remedio, inceptum naturæ motum iuuare possimus; cùm nonnunquam natura

natura exiſtente valida & robuſta, poſsit ad optatum finẽ perueniri: quo caſu nullo erit opus magno auxilio, alexipharmacisve potionibus, aut euocantibus: nam ſi illis tunc vtaris, corpore exiſtẽte, aut pleno, aut prauis ſuccis referto, attracto humore venenoſo plus quàm par ſit, ad partem, ſuffocato calore gangrena ſubſequeretur.

Si tamen ob debilitatem, aut quia expultrix facultas languida exiſtat, opus inceptum abſoluere non poſsit, arte, & Medici adminiculo erit opus, conſiderando humoris fluentis naturam: nam ſi cum craſſa materia admixta fuerit ſanguinis, aut bilis portio, non erit profectò tutum eiſdem euocantibus & calefacientibus anodinis vti, ac ſi ex terreſtrioribus & frigidiorib⁹ humoribus fuiſſet concitatus. Igitur cũ incipit peſtilens bubo, febris viget, pigrèq; natura ad partem affectam excrementum tranſmittit, conſtãtibus viribus, ſanguis extrahendus eſt; ex talo dextro, ſi in inguine dextro apparuerit, quanuis plenitudo adeſſet; contra nonnullos Arabes, qui ad ipſam deponendam, ex oppoſito pede venã ſecare præcipiunt: nam ſemper ex correſpondẽte, viciniorique parte faciẽda eſt, ſicut in anthrace diximus.

Ex qua parte ſanguis mittendus ſit.

Contingit etiam nonnunquam, duos tumo-

res pestilentes simul apparere in diuersis partibus corporis; alterum in collo, alterum verò in inguine: quo casu, si ferant vires, ex brachio & crure eodẽ tẽpore exiguas euacuationes faciũt, aut interim quòd ex vna parte sanguis mittitur, alteri cucurbitulam affigunt. Cùm verò ægrotantis vires admodùm debiles sunt, loco sanguinis missionis scarificationes vtiles erũt. Si neq; has valeat æger tolerare, cucurbitulis tentabimus, quoad fieri possit, peccãtem humorem extrahere, quas collo, aut scapulis affigemus, si retro aures bubo apparuerit: si sub axillis, propinquiori parti, &c.

Dubium, an in glãdulis pestilẽtibus liceat purgatione aliquando vti. Dubitant tamen nonnulli, an aliquando possit inchoari curatio à leui purgatione, vel quia ex cibis pessimis initium sumpserit bubo, aut quia cruditates primas vias actu molestent, aut quia natura cœperit deponere excrementa per aluum.

Nihilominus tamen in tam exitiali morbo statim prouidendum est, quàm citissimè ei occurrendo. *Nam quo celeriùs*, inquit Celsus, *eiusmodi tempestates corripiunt, eo maturiùs auxilia, etiam cũ quadam temeritate rapienda sunt.* *Lib. 3. c. 7.* *Quomodò pestilẽtes febres curari debeant.*

Vnde cùm vrgentiori sit occurrendũ, statim venam secabimus, posthabita minori indicatione cruditatum.

Si

Si verò ætas puerilis prohibeat ſanguinis miſſionem, leuioribus auxilijs vtemur, inunctionibus, fomentis, & alexipharmacis potionibus: quia, vt loco citato ait Celſus, *In pueris non facilè ſanguinem mittere oportet, aut ducere aluum*, &c.

Verùm cùm neque ad exiguam euacuationem per maiores venas datur locus, alijs certè inſtrumentis & auxilijs ſupplebimus, ſcarificatione, aut hirudinibus. Sed præcipiendum eſt, vt quo tempore id eficiunt, conſideretur ægri diſpoſitio, quomodò ſcilicet ferat illud remedium: nam, cùm non ſunt optimè expurgatæ, & præparatæ, priùs ſolent exugere tenuem ſanguinem, craſsiori & deteriore relicto: quo caſu ceſſandum eſt à tali remedio: varios enim trahendi & euacuãdi modos notauit Gal. 13. Met. *Vacuant*, inquit, *tùm calefacientia omnia, tùm quæ citra calefactionem vehementer trahunt, veluti & cucurbitulæ, & cauà cornua quædam, quæ cucurbitularum vicem gerunt. Sunt autem & qui ore ſuo virus extrahant*, &c.

Purgantur hirundines in aqua pura cum ſaccharo, aut ſcabioſæ deſtillatæ, per aliquot dies in vaſe vitreo repoſitæ.

Præter quem alium trahendi modum ars inuenit, cum non exigua ægrotantium vtilitate, quod fit gallo, podice depilato, ſaleque exiguo inſperſo, vt irritationem prouocet, qui peſtifero tumori applicatus, ſuctu quodam venenum ad ſe trahit. Idem fit pullis, aut columbis, non hoc modo, ſed per medium diſſe-

dissectis, & inter Arabes omnes Nicolus Flor
Tract.2. tinus hunc vtendi modum docet: *Et cura eius pos generalem curam,* ait, *est, vt trahatur materia ad extra, & ad locum ipsius apostematis cum ventosis cum scarificatione, & sine scarificatione, & super locū apponantur sanguisugæ, & superponatur illico gallus, vel columbus scissus per medium, & detineatur super locum per mediam horā: deinde amoueatur, & alius illico superimponatur, & sic pluries fiet.*

Cùm ad partem tractus iam fuerit humor, quia resolui, aut in pus conuerti debet, considerandum est ad quod magis natura inclinet, vt eā Chirurgus sequatur. Quòd si dubia & ambigua signa adsint, ex æquis partibus diachilonis maioris, & vnguenti basiliconis, dimidia verò olei liliorum, simul mixtis, & igni lento liquefactis, bubboni parum istius vnguenti linteo extenso apponatur, & breui tēporis spatio cognoscet Chirurgus, num magis resolutionem, quàm suppurationem moliatur, motumque illum sequi tenetur, atque iuuare. Si resolutionem, oleo chamomilæ, liliorum & lumbricorum tumor inungatur, aut eisdem oleis assungia gallinæ addita, & ceræ quod sit satis, vnguentum fiat. Quòd si fortè contingat, partes tenuiores resolui, crassioribus intus remanentibus, scyrrhi formā inducētibus, curari debet veluti alij tumores scyrrhosi.

Quòd

Quod ſi ſuppurationẽ moliatur, iuuabit emplaſtrum, quod cõmuniter fit ex radicibus maluæ, althææ, cum aſſungia porcina ſine ſale, ficubus coctis, theriaca, hordeique farina, vitellis ouorum, & cæpa aſſa: quod applicari debet parti, mutarique ſex horis tranſactis. Quolibet verò ſigno ſuppurationis exiſtente, cauterio actuali aperiatur: nam quod tuto hoc præſidio vti poſſimus, multoque magis quàm potentiali, inferiùs videbimus. Vlcus verò deinde detergentibus, reliquisque indicationibus mederi debet.

Neotericus quidam in quadam conſtitutione peſtilenti hac methodo & via incedebat. Poſteà quã cauterio actuali vſus fuerat, ſcara facta, ſpecillo pluribus locis partẽ illam exquiſitam ſcindebat, vt præberet peſtilentibus vaporibus exitum, & vt citiùs ſcara recederet, eam butyro inungebat, aut oleo amygdalino, aſſungiave porcina: quòd ſi nec id proderat, vtebatur emplaſtro branchæ vrſinæ, radicis altheæ cõtuſæ & expurgatæ, ac maluæ, & cum folijs caulium parti ſuperimponebat, donec ſcara auferri videbatur, ac tandem vlcus ſuis proprijs indicationibus curabat.

Lintea tamen, & reliqua quæ ex vlceribus tumorum peſtilentium extrahuntur, iterum poni non debent, neque pro foribus deijci, ſed vel cõ

burenda

burenda sunt, vel sepelienda: nam ex hac causa multa incommoda sequi possent: vt accidit in peste illa, quæ Lugduni successit anno 1565. nam quibus cura sepeliendi corpora data erat, linteis his sanie vlcerum apostematū permixtis parietes domorum noctu inungebant, vt illarum domini manè conspicientes, illas desererent, & tutò ipsi eas possent inuadere & deprædari; ideò iure optimo cautum est, vt peste vagante, eius ministerio deseruientibus solis non liceret è Xenodochio egredi, sed comitātibus aliquibus notis & probatis ministris.

Historia pestis Lugdunensis.

An in curatione tumorum, seu glandularum pestilentium cauterium actuale tutum sit remedium. Cap. XXIX.

SOLENT De actuali cauterio nonnulli dubitare, an tutius sit potentiali vti: in his tumoribus præsertim qui sub axilla erumpere solent: nam Aristoteles, Philosophorū facilè Princeps, qui etiam Medicinæ arcana penetrauit, id genus remedij negat, ignis videlicet vsum: quærēs enim quæ sint illa quæ secanda, vrendave sint, aut medicamentis curanda, respōdet, *An quæ in ala, aut inguine abscesserunt, medicamentis curanda potiùs*: quod ratione probari posset: nam

Prima sect. Prob. 32.

nam cauterium actuale robur præbet parti, eamque diſponit, quominus recipiat excrementa aliunde tranſmiſſa, ſed tota vis curationis in his tumoribus eſt, vt per eas partes alliciatur & educatur virulenta materia, quæ in corpore præſt: præter rem igitur erit, vti eo auxilio, quo partes roboratæ praua illa excrementa ſuſcipere ſint minus apta. Conſtat ſuppoſitum ex Auicen. qui de cauterio loquens ait: *Eſt vtile ad confortandum membrum, cuius complexionem volumus rectificare.* *Fen. 4. lib. 1. doct. 5. 6 29.*

Accedit, quòd cùm confertim ab eo alteretur natura, ignis operatione, neceſſum eſt viriũ & ſpirituum iacturam ſubſequi.

Pro huius dubij ſolutione ſcire cõuenit, actuale cauterium multas vtilitates corpori impartiri, cùm eius ſeſe offet occaſio, quæ ſimul ex eo reſultant: nam inhibet putredinem, excrementa praua abſumit, & virtutes naturales partis, ablatione cauſæ eas moleſtantis, firmat & roborat, & ne vlcus ſepat, prohibet. Ob id. Auicen. *Cauterizatio*, inquit, *eſt valde vtilis, iuuans, ne corruptio ſpargatur*. Sed quamuis his dotibus præditum ſit, eo tamen vtendum non eſt, ſi alia mitiora auxilia, ac remedia ægris profutura exiſtimemus. Quòd ſi ex cauterij adminiſtratione ſequi poſſint aliqua incommoda, vt probare videntur rationes & oppoſita argumenta, dum ſperatur *Cauterij actualis vtilitates.* *Loco ſupra citato.*

maior vtilitas, non est illius vsus formidandus: & sic est intelligenda Aristotelis sententia.

Accedit, quòd sicut quędam partes corporis, ob earum dignitatem, neque vstionem, sectionem, aut medicamentorum vehementiam sustinent, sed tutissima desiderāt remedia: ita adenosæ cùm ignobiliores sint, & ob humiditatē ad malignas putrescentias expositæ, tutiùs vri & secari queūt, tumore existente prauæ naturæ: neque tamen ignis operatione impedietur venenosę materiæ exitus: quinimò roborata natura, quæ humorum putredine, aut corruptione erat priùs debilis facta, expulsioni redditur aptior, & vires quæ eo tempore prosterni videntur, statim cibo leui, potu, aut odore reparantur: quæ non ita commodè succedunt, si cauterijs potentialibus idem opus efficeremus: nam tardiùs operantur, & ob moram magis debilitant: febrem insuper & vigiliam augent: etsi nonnunquam, ægro molestè ferente, exhorrenteq; actuale cauterium, aut alijs de causis eis vtimur, sed optimè correctis, & emendatis alijs, quæ ex propria natura corrigere valeant ingredientiū malignitatem.

Indicatio à partis dignitate sumpta quam vim habeat circa remedia.

Cauterium actuale debet præferri potētiali.

Nunquid

Nunquid veſicantia medicamenta in peſtilẽtium tumorum curatione ſint tuta, examinatur. Cap. XXX.

MEdicamentorum veſicãtium vſus magnas inter Medicos, variè & diueſimodè ſentientes, in hac epidemia controuerſias excitauit. Omiſsis tamen aliorum placitis, meam hac de re ſententiam dicturus, quarundam literarum exemplum ad dominum ac ſocerum meum colendiſsimum, Doctorem Sãmartin de Ribera, Toletum à me tranſmiſſarum, huic capiti inſerere non grauabor, quibus noſtrum de hiſce præſidijs iudicium apparebit.

Epiſtola de veſicantibus medicamentis.

¶ Cùm ſuperioribus diebus, cũ dilectiſsimo fratre meo Angelo Bocaangelino, tuo, ac parentis noſtri chariſsimi iucundiſsimo cõſpectu fruẽdi gratia, Toletũ profectus eſsẽ, memini, nos certa quadã die, voluptatis capiẽdæ cauſa rure cõfabulãtes, in veſicantiũ medicamentorũ ſermonẽ incidiſſe, & poſt longam inter nos habitam diſputationem, me tandem fuiſſe pollicitum, Matritum, ac domum reuerſum, quid de illorum vſu, vi & efficacia ſentirem, tibi reſcripturum. Vt ergo datam fidem liberem, meam de his medicamentis ſententiam libenter exponam:

argumenta quæ eorum vſum impedire poſſét adducendo: deinde quæ conſiderationem propriam requirunt tractando, ac tandem obiectionibus poſitis ſatisfaciendo, ſic enim veritas magis elucefcet.

Primò ſi aliquibus affectibus cõuenire viderẽtur, maximè cutaneis: quia euacuatio fieri debet per conferentem regionem: nullum tamen auxilium videtur poſſe humores cutaneos præſtantiùs euacuare, quàm veſicatorium, cùm ab ipſa parte educat, extrahatq́ue humorem: ſed in hoc caſu non competit; vt cõſtat ex Galeno. 1. de cõpoſ. pharm. per locos, cap. 2. In affectibus enim cutaneis, vt in alopetia & ophaſi, admonet, ne cutis vltra quàm conueniat, incaleſcat, & exulceretur, pharmacorum fortium admotione. *Præ omnibus veró animaduertere oportet, ne in fortium pharmacorum admotione cutis vltra quàm conuenit, inualeſcat*, &c. Igitur ſi in his morbis citra febrem timet Gale. cutis exuſtionem à violento medicamento factam, multo magis in febribus peſtilẽtibus, vbi calor præter naturam viget, & eſt deterioris cõditionis. Sed dices, hæc medicamẽta frigidis & craſsis humoribus, qui rebellẽ habẽt naturam, & non cedunt alijs medicamentis, vtilia eſſe, ne ſua malignitate & mora, præter craſsitiẽ, quam habent, lædant: quibus obſiſtunt veſican-

tia,

tia, reuellendo ne fluāt, ad externas partes ipsos alliciendo, & quæ partem obsident euacuando: hoc tamen verum non videtur, quia humores frigidi, sunt reuulsioni inepti, & meliùs medebimur attenuantibus & concoquentibus vtendo, quàm irritantibus. Et confirmatur, quia aut reuulsione illa facta, per vesicatoria tentamus malignos & crassos humores trahere à partibus supernis ad infernas: vt cùm humor est in inguine, & paullò inferiùs applicatur vesicatorium: vel à partibus internis ad externas: vt cùm glandulæ paruissimæ sunt, & tactum effugiunt, in ipsomet loco affecto affigitur medicamentum. In primo casu non expedit eis vti, qnia crassis & crudis humoribus naturalis est motus deorsum, ad quem grauitas eorum inclinat: non enim timere debemus, frigidos humores, vt sunt pituita & melancholia, dum pestilentem qualitatem sortiuntur, sursum repere. Neque in secundo casu tutò applicabimus vesicantia, si Galeno credimus, qui interdicit, motum acriorum & mordētium humorum, qui cutem molestant, ad interna reuocare, neq; crudorū & frigidorū, qui in visceribus sunt, extra ducere: inquit enim: *Cauere in talibus satius est vtrūque reuulsum, & foras crudorū, & intro mordacium.* Accedit, quòd vesicantia solùm partes serosiores euacuare poterūt, crassioribus *4. de tuen. vale. ca. 6.*

intus

intus remanentibus. ¶ Quod confirmari poteſt, nam cùm duæ qualitates eiuſdem naturæ copulantur, altera intendit aliam. Veſicantia verò calorem habent malignum, & noſtræ naturæ aduerſum: ergo cùm applicantur inguinibus, aut alijs partibus corporis, alteratione continui ab vtroque maligno calore facta, cor vehementiſsimam patietur noxam ab intenſione veſicantium.

Accedit, quòd in his morbis adeſt maxima putredo, cui aduerſatur coctio: hæc tamen quietè fieri debet. Veſicantia verò medicamenta motu & agitatione coctionem interturbant: igitur ſicut exiſtentibus crudis humoribus non conuenit motus, quia cruda non ſunt mouenda, minus conuenient humoribus iam coctis, & deuictis, & ex conſequenti nunquam illorum vſus erit tutus.

Vltimò, dolor & vigilia ſunt ex his quæ magis proſternunt & debilitant vires: vſus tamen veſicantium ſomnum impedit, quo naturæ opera meliùs exercẽtur, & propter dolorẽ, virium exolutio, ſyncope, & multa alia ſymptomata emergunt, motis prauis & peſtilentibus exhalationibus cor & cerebrum adorientibus. Igitur reformidanda ſunt, & quieſcere potiùs expe-

expedit. Sed vt certa ab incertis separemus, sciẽdum primò est, apud grauissimos autores vesicantia medicamenta experta fuisse cum magna ęgrorum vtilitate; sed idem in hoc quod in reliquis remedijs cõtingit, quæ si cognita natura ęgri, & morbi specie, debita occasione applicentur, mirũ in modũ iuuare solent: secus his ignoratis: vnde non immeritò Galen. iubet ante remediorum applicationem, speciem & differẽtiã affectionis, illius etiam causam indagare: hoc enim auxiliũ neque pueris, nec senibus, neque habentibus impedimẽta, de quibus inferius agemus, conducit: nam vigilia, & dolor, quæ ab eo concitantur, sunt eis infestissima: blandius enim & mitius sunt tractanda hæc corpora.

Quæ considerãda sunt ad hæc remedia exhibenda.

Aduertendum prætereà est, quòd sicut euenit, idem pharmacũ purgans ob diuersam eius naturã, aut permistionem, potentissimè trahere, vel clementer, aut medio modo: ita quædam sunt medicamenta, de quibus loquimur, potenter trahentia, quę ob causticam & igneam vim, qua pollent, non solum conuocant humores, & bullas potenter excitant, sed vlcera praua efficere scimus: quibus vtitur aliquando Galen. in curatione alopetiæ: nam quamuis timens magnã eorum calefactionem, quam cuti communicare possunt, alijs permiscet mitioribus medicamentis,

2. De cõpos. phar. secun. locos.

tis, ſed violenta ſemper remanent: verùm quia in illis affectibus vires celeriter neque reſoluantur, aut debilitentur, tutius adminiſtrantur: attamē veſicantia, quia ad eas reſpiciunt, permiſceri & corrigi magis debent: vnde ſuperficialius trahunt: quare minori quantitate, & correcta, proficua ſunt. humoribus conuocandis, & tumoribus peſtilentibus curandis.

Hoc ſuppoſito, quæ potenter trahunt, ſunt cantharides, arſenicum, titimali lac: ſicuti ex accidenti fermētū & ſtercora aliqua. Inter hæc mediū tenēt piper, alliū, cæpa, quibus opoponax, amoniacumq; à nonnullis permiscetur cum aceto, oximelle, fellibus ve animalium, iuxta hanc, aut illam indicationem.

Nōnulli Chirurgi præterito hoc anno in ægris, qui his tumoribus peſtilentibus corripiebantur, vtebantur veſicanti, quod parabant ex æquis partibus pulueris cantharidarum, ſynapi, & auripigmenti, cum fermento permixtis, & caricarum ſiccarum mucilagine, ſuperimpoſito ſtatim emplaſtro diaquilonis, & amoniaci. Verumtamen hoc quod ſequitur, tutius eſt, & maximè à multis probatur.

R. rutæ viridis manip. I. fermēti acidi ſine cortice, & piperis, ſingulorum ſemiunciam: ſalis in puluerem redacti dragmam. I. & ſemiſſ. cari-

carum nig. num. 4. puluer. ameos dragmam semiſ. piſtentur omnia ad formam emplaſtri reducta, bis in die parti applicata. Vel paretur ex ſemine ameos, oleo, ſapone, & cantharidibus ſaliua permixtis.

Semper enim dum cantharidibus vtimur, ſemen ameos illis permiſceatur, quia eſt propriũ illarũ correctiuũ, vt perhibẽt viri grauiſsimi antiqui & noſtræ ætatis. Omitto, breuitatis gratia, plures alias formulas veſicantiũ: nam vnuſquiſq; poterit eas parare pro ſubiecti & tẽporis diuerſitate, & vt magis reuellere, aut deriuare tentat: verùm quia multis videtur difficile veſicantia poſſe reuellere, vt vnum etiam ex argumentis initio poſitis probare nitebatur; quomodò id fieri poſsit, videamus. Reuulſionum profectò etſi aliquæ differentiæ ſint, iuxta corporis diuerſas dimenſiones: omnes tamen in hoc conueniũt, idque habent commune, vt in contrarium locũ humores transferendi ſint, illius ad quem fluere incipiebant, vt ſurſum tendentibus, ſit ad inferiora reuellendum; intro fluẽtibus, foras; ſi à dextris, ad ſinitrum, & ſi retrorſum abeunt, antrorſum; & è conuerſo. Sed huic vſui multa prodeſſe poſſunt, præter euacuationes maiores, quæ vaſorum communitate fiunt: ſicut frictiones dolorificæ, cucurbitulæ, balnea, medicamẽta acria:

Semẽ ameos correctiuũ propriũ cãtharidarũ.

Dubium an veſicantia reuellẽdi vi prædita ſint.

4. de sanit. tuen. ca.6. & sic Gal. pluribus locis, præsertim capite citato inquit: *Cæterùm ad caput & viscera humorum delationes acria medicamenta pectori imposita reuellent*. Igitur cùm vi medicamentorum vesicantium concitetur dolor, & maior cõmunicetur calor, quæ duo potẽtiùs alijs reuellere possunt, huic vsui proficua esse, non est negandum.

Vnctio calefaciens, balnea, & fomẽta; & inter passiones animi iracundia, sunt quæ foras faciunt ferri humores.

Paulus similiter brachijs & cruribus in principio lethargi vtitur medicamento sinapi confecto, distantioribus partibus applicato, vt versus inferiora humor trahatur: sic enim ait: *In acutis morbis, vt pote lethargo, profunda in somnum delatione (cataphora dicitur) & catocho, sinapi inducitur; per initia quidẽ cruribus: vbi verò materia radices egerit, capiti*. Quare non repugnat idem exequi vesicantibus, cũ reuellere est opus.

Li.7.c.19.

Vesicantia deriuationi esse proficua probatur.

Deriuationi esse proficua similiter non est dubium, nam si reuulsioni, vt nuper visum est, sunt efficacia, minori quantitate, & alijs permixta deriuare valebunt, nam id quod potuit ex alto corpore ad partes distantes humorem trahere, valebit multo melius ad viciniora: & sic diuersis locis poni solent, prout hoc aut illud magis tentamus efficere.

Cui parti sunt applicanda vesicantia.

Ex hoc constat, falsò nõnullos existimasse semper vesicantia applicanda esse infra tumorem, vt si in collo, paullò ab eo inferi⁹: sicut si in ala, in par

te interna humeri, id enim nō semper eodē modo esse faciendum cōstat: nā si contigerit adenosas partes exiguo calore esse præditas, humoremque pestilentem crassum & tenacem, non erit inconueniens eidem parti hoc medicamentum applicare, eoque magis, si incipit euanescere, nā calore & siccitate, qua partes adenosæ tūc egēt, & dolore concitato trahetur: dum tamen diuertere magis cupimus, duobus digitis infra tumorem, expultrix concitetur, aut tandem distantioribus, cùm magis reuulsioni incumbimus, iuxta varietatem & differentiam symptomatum emergentium.

Sed licèt hæc quæ dicta sunt, rationi videantur cōsentanea, ij quibus in animo fuerit, nostrū placitum subuertere, dicēt, sinapismum ideò in prædictis morbis concedi à Paulo, atque ab alijs autoribus, quia multo remissiùs quàm vesicantia operatur. Præterea pigris naturis, morbisque longis, & à frigida materia, concedi, non pestilētibus & calidis, de quibus hîc agimus; quod probare possunt ex eodem Paulo dicente, *Porrò qui ita frigori patuerunt, vt vix vllo modo queant incalescere, his crura sinapi obliniuntur.*

Quibus nō conueniunt vesicantia.

Li. 7. c. 19.

Quòd autem calidis affectibus deneget, sequentia verba illius ostendunt, vbi non solùm

Paul. eod. loco.

ad id resp.cit, sed ad alia plura, quæ hoc remediũ renuere videntur, *In his autem, qui continua febre laborant, vlcusq́; habent, tùm in chartilaginosis, tùm locis ex carnibus, vitari debet sinapismus, nam partes carnibus vacuæ si obducantur sinapi, vruntur, interim etiam nigrescunt.*

Vesicantiũ vsum impedientia.

Ex quibus verbis cõstat, cùm pestilentes morbi maiori ex parte continuam habeant febrem, eamq́ue mali moris, & quæ breui temporis spatio finitur, eoque tempore vires ocyssimè resoluãtur, esse illis infestissima, multoq́; magis si forsan accidat, biliosum hominẽ, aut natura calidũ & siccum, aut æstiuo tempore, tali morbo esse affectum.

Veruntamen prædictæ obiectiones non habent vim debellandi nostram opinionem: nam in his casibus propter dicta incommoda, vesicãtia apponenda non dicimus: sed cùm inuadit tumor pestilẽs hominem mediocriter carnosum, neque exquisitissimo sensu præditum, qui cum humoribus calidis frigidorum & crassorum habet miscellam, & cum hoc reliqua remedia vniuersalia & particularia non videantur prodesse. Quãtum verò ad febrem spectat, si cũ siccitate nimia coniuncta nõ sit, si aliæ indicationes potentiores adsint, quæ hoc auxilium exposcunt, non ab eo est abstinendum: nam etiam

Cõditiones ad hoc vtvesicantia ponantur.

Gal.

Gal. in phrenetidis curatione, cũ expedit, calidis præsidijs vtitur: & q̃d magis est, Paulus in curatione melancholiæ hypocondriacæ, postquàm vsus est pluribus auxilijs, subdit: *Porrò adhibita curationi diligentia, neq; sinapi obliuiscere, sed acribus smegmatis & dropacibus super dorsum ventremq; vti conuenit.* Vnde si Paulus in ventre his acribus vtitur medicamentis, materia existente calida, neque timet illorum irritationem; quanto tutiùs glãdulis & tumoribus pestilentibus, qui in adenosis & ignobilioribus partibus sunt, adhiberi poterunt? præsertim cùm sciamus euacuatione illius materiæ naturam meliùs habituram, quam alteratione ab illa facta, per se illis lædi possit: sicut enim commorsis ab animalibus venenosis, dũ reliqua remedia attrahentia non videntur sufficere, cauterijs, & his quæ scharam efficiũt, vtitur Gal. idẽ in pestilentibus facere poterũt vesicatoria correcta & emendata: quod autem verum hoc sit, constat ex 13. metho. *Huc*, inquit, *pertinet & cauterium, & medicamenta quæ cauterijs similiter scharam efficiunt, atque hæc omnia totam eius quod infestat substantiam exinaniunt.*

14. Metho.

Lib. 3. c. 21

Eadem curatio debetur glandulis pestilentibus, ac cõmorsis ab animalibus venenosis.

Cap. 6.

Tandem inter tumores ex feruentissimis humoribus ortos carbunculi connumerantur: sed Galenus in illis non renuit vsum calidorum medicamentorũ in summo, vt videre est 14. meth.

vesican-

vesicantia certè minùs sunt formidanda. Restat iam perpendere, quibus id genus auxilij conueniat. Primò cùm tumor pestifer alijs non cesserit præsidijs, vt diximus.

Vesicantia medicamẽta quibus sunt ex vsu

Secundò, quando humor, qui tumori materiam suppeditabat, cerebrum adoritur, aut cùm occultatur, & tũc delirium, aut profundus somnus ęgrum molestat: aut cùm cœpisset natura ad partem aliquam expellere venenosum humorem, & ab incepto opere desistere videatur, multitudine, aut venenosa qualitate humorum debilior reddita: vt quodam exemplo narrat Hippoc. 1. epidem. sect. 2. tex. 39. *Exanthemata parua, & morborum excretione indigna erant, & citò rursus se se occultantia, aut post aures edemata quæ non soluebãtur, & nihil significarent*. Et sequenti tex. ait: *Quibusdam verò in articulis*, &c. Galen. in comm. reuocat hoc aut ad multitudinem multorum & frigidorum humorum, qui coctionis beneficium subire nõ potuerunt, & ob contumacem naturam expulsioni inepti fuerunt facti. Igitur eo tempore quo incipit natura mouere, & inceptum opus perficere non potest, prædictis conditionibus superiùs positis vesicantia correcta & emendata, erũt ex vsu, ne si humor intus detineatur, deteriora pariat accidentia.

Ex dictis constare arbitror, quid sit respondendum

dendum obiectionibus initio capitis adductis: nam Galenus agebat non tam de vesicantibus, quàm de causticis medicamentis, quæ pilos iterum nasci prohibent, cutim profundiùs vrendo, *Nam periculum est iterum atque iterum repetito eorum vsu, cutem exuri*, inquit eodem loco. Non ergo agit de his quæ superficialiter opus suum efficiunt, & alijs permixtis. Idque constat, nam alopetiam curat ceratis quæ vim habent excitandi bullas, quæ eandem cum vesicantibus sortiuntur naturam.

Ad illud de reuulsione respondetur, quòd sicuti sinapismis in affectibus ab humoribus frigidis ratione reuulsionis vtuntur autores, veluti in principio lethargi, & aliarum affectionum, brachijs, inferioribusque partibus; & posteà nõ verentur in statu ipsi particulæ affectæ applicare, sicut ex Paulo diximus: ad eundem modum si humores crassi sint, qui pestilentem febrem inducunt, licebit emũctorijs illa applicare, cùm euacuationi humorum incumbimus. Quòd si omnino frigidi essent, potiùs attenuantibus & concoquentibus, quàm irritãtibus vteremur: hoc tamen, si morbus inducias spectandi præbuisset.

Et sic ad alium locum Gale. dicimus loquutũ

fuisse

fuiſſe de humoribus crudis, qui neque putridi ſunt, neque morbum grauem & peſtilentem excitant: nam neque nos tunc vſum veſicantiũ medicamentorum ſuaderemus; ſed cùm humor, etſi frigidus ſit, aut tenuis & calidus, putredine praua malignam qualitatem contraxiſſet. Et licèt ſæpiſsimè ſolùm icores, & tenuiores humorum partes euacuentur, id nõ obſtat: quia cùm in eis contineatur calor acris & mordax, qui plurimorum ſymptomatum eſt cauſa, quacunque euacuatione ægro commodum infertur: ſicuti in benignis frictio, balneum, & inunctio facere ſolẽt.

Quãuis enim ex prauo illorũ calore, & violentia operandi, vt tãgitur in hoc & in vltimo argumento, aliqua incommoda ſequantur: ſed ad ea mala, quæ aut ſunt, aut timentur, comparatione facta, ægro maiora commoda ſequuntur: quia non ſolùm calidi humores peſtiferum humorẽ efficientes in aliqua parte, etſi diſtante, ſolent ad interna recurrere, & partes principes inuadere; ſed & frigidi & craſsi, dum putredinem nacti fuerint.

Penultimum argumentum duo ſupponit, alterum, quietem ad coctionem & reductionem morbi peſtilentis eſſe neceſſariam: veſicantia verò coctioni eſſe contraria. Secundò, neque in principio, quia crudi ſunt humores, neque in

ſtatu,

statu, quia iam sunt victi, non esse illis opus.

Circa primum dicimus, falsum esse, vesicantia coctioni opponi: nam vt concoctrix ab actione cesset, oportet, calorem quo vtitur, vel corrũpi appositiuo contrario; aut suffocari multitudine humorum, aut à maiori calore dissipari: vt flãma maior solet minorem extinguere. Vesicãtia primo modo nõ sunt cõtraria, quia calida sunt. Neque secundo modo, quia potiùs humorum excessum auferunt, quàm adaugeãt molẽ maiorem. Neque vltimo modo: nam alijs correcta & emendata, commoda remanent ad suum opus peragendum; præsertim cùm non consulamus apponenda partibus principibus, vbi coctiones celebrantur, sed ignobilibus, vt iam dictum est.

Calor tribus modis deficere potest.

Ad aliud de coctione, quæ debet spectari, dicimus in his morbis pestilentibus, quibus alijs præsidijs possumus coniectari, humorum reductionem ad expulsionem sequuturam, fatemur melius esse his non vti; negamus tamen, cùm omnino prauam & pestilentem nacti fuerint corruptionem.

Coctio quãdo in pestilentibus tumoribus est expectãda.

Sed quòd humoribus qui incipiunt malignè & prauè corrumpi, motus vesicantium nõ sit naturæ contrarius, sed proficuus, & coctioni non repugnet, restat probãdum. Primò quia vt experiẽtia videmus, multa quiete putredini disponũtur;

Probatur, ea quæ quieta sunt, minus à putredine vendicari, quàm quæ moueantur.

tur; motu verò, & vẽtilationi expoſita, ab ea vẽdicantur. Aquæ enim fluuiales nunquã putreſcunt ex ſe: ſecus lacuſtres & retentæ. Semina ſimiliter, fructus, vina & veſtes quæ in locis minimæ tranſpirabilibus ſunt, putreſcũt: ſed motu faciliùs ab incluſis vaporibus expurgantur. Idem conſtat experientia in fœminis quæ vitam agũt ſedẽtariam, quæ quotidie innumeris affectibus à putredine capiuntur: minus viri, & præcipuè exercitati. Quod confirmare videtur Ariſtoteles, dicens: *Eodem modo id quod motu agitur, & fluit in putridum; magis eo ſeruatur, quod à motu ceſſat*, &c.

4. Meteor.

Coctio in humoribus quo tempore procurãda.

Eodem modo humores, qui priùs detenti in parte, malignè putreſcere cœperunt, motu à veſicantibus facto, meliùs deuinci & ſuperrri poterũt à natura: & qui coctionem, ſiue reductionẽ ſubire poſſunt, eã cõſequentur impedimẽto ablato: ob id Hip. & Gal. nõ cõmendant quietẽ & octionẽ quocũq; morbi tẽpore, ſed circa ſtatũ, vt inde Medicus in principio agere & mouere poſsit humores, eos euacuando: vt qui poſtmodùm relicti fuerint, coctioni obſequẽtiores ſint.

Quòd ſi ob calidam & ſiccam iſtorum naturam dicant, ſcaram ab eis factam, eſſe impedimẽto, ne prauis halitibus detur exitus: ad hoc dicimus, non eſſe expectandum vt fiat, ſed humore tracto, ab illorũ vſu eſſe recedendũ, & illatũ damnum

mnũ benigno aliquo medicamento auferendũ.

Hæc sunt, quæ de medicamentis vesicantibus peste iam ingruente scriptis mandauerã, & nũc se præ manibus obtulerũt, cùm de mea fide liberanda cogitarẽ: quæ licet absq; vlla cõtrouersia recipi posse existimẽ, tuæ tamen, Doctor sapiẽtissime, cẽsuræ libentissimè submitto. Vale.

Quoniam autem in omnibus glandulis pestilentibus communiter Chirurgi medicamentis vesicantibus theriacam permiscendam præcipiunt, videndum est an conueniat, qua etiam ætate, & quo tempore anni.

Theriacæ vsus in pestilentiũ tumorum curatione an cõueniat, explicatur. Cap. XXXI.

COmunis ferè Medicorũ opinio non solũ exteriùs in pestilentiũ morborũ curatione theriacã vsurpãt, sed interiùs curationis & precautionis gratia eã comẽdãt: verũ quibus ætatibus & morbis, quove tempore, & qua mẽsura, pauci sunt qui explicent: quæ omnia qua potuerimus breuitate, hoc capite exponemus.

Primò sanis & ægris cõuenire autumant, carminibus Andromachi eius autoris persuasi, qui sic de theriaca cecinit:

Sola potest eadem multis accepta diebus
Tollere de læso pectore puris onus.

Neu te dira lues, neu lædat noxius aer,
Hanc cape, cùm primo est Sole reuecta dies.

Cap. 16. Et ipse Gale. lib. de Theriaca ad Pisonem, illius vtilitatem exprimens, igni eam comparat: nam sicut ille purificandi vi constat, ita & hoc antidotũ: *Illos, ait, qui sani adhuc ipsam biberint, nõ permittet, vt pestilentia capiantur, illos autem qui iam ægrotent, sanat, aeris malignitatem commutando, corporis temperiem corrumpi non sinendo.* Et quanuis Gal. non dixisset, ratio ipsa ostendit, quia præcipua præcautionis ratio in morbis venenosis consistit in vsu medicamentorum, quæ illis aduersam & contrariam habeãt naturam, vt mutua actione & reactione vnum alterum vincere posit: sed nullum ad id efficiendum est theriaca præstantius: ergo ea vti licet.

Contrariorũ opinio. Contrà verò alijs suspectum videtur hoc remedium: nam, aut theriaca habet vim trahendi, & alliciendi ad se venenum, aut ipsum expellendi. Si primũ, solùm intrinsecus adhiberi proderit, vt illud ex internis ad externa trahere possit. Si verò vim expellẽdi, perperam faciunt Chirurgi, dum bubonibus applicant emplastrum ex theriaca & cæpa confectum, siquidem pertimescendum est, ne humor pestilentem inducẽs tumorem, intrò vi theriacæ impellatur.

Neque similiter sanis corporibus conuenire

videtur:

videtur: nam quodcunque medicamentum magnum & efficax, ſi ſanis corporibus exhibeatur, illa alterat, & perturbat, cùm non inueniat in qđ agat.

Pro huius dubij deciſione ſciendum eſt, theriacam vim habere trahendi venenũ: quod poſtquàm traxit, corrumpit, & deſtruit illud vi & efficacia, qua pollet.

Gẽtilis ſup. 5. can. Aui.

Secundò notandum eſt, non omnibus naturis theriacam conuenire, neque omni tempori, aut ætati, vt autor eſt Galen. qui citato ait loco, *Theriacam vt Aeſtate ſumas, nullo pacto conſulo*, &c. Interdicit etiam vſum illius pueris: nam ob maximas vires huius medicamenti, calor illorũ diſſoluitur, deficitq́; ſicuti cũ plus olei quã par ſit lucernæ inijcitur, narratq́ue hiſtoriam cuiuſdam pueri, cui ipſe reluctans, parentis conſilio eam tribuit, & obijt: vnde qui frigidioribus & craſsis ſcatent humoribus, dum morbis peſtilentibus capiuntur, aut eorum pertimeſcunt incurſus, tutò exhibetur; cõtrariò bilioſis, aut ſanguineis, & qui calido temperamento conſtant. ſumiq́ue debet ieiuno ventre, ne eius actio impediatur: quantitas verò non eadem eſt omnibus præſcribenda, ſed ea moderatione qua opus eſt, cùm tã magnis antidotis, ſicut theriaca, Mithridato, aut alijs ſimilibus vtimur, vt aduertit Galenus

Pueris theriaca infeſtiſsima.

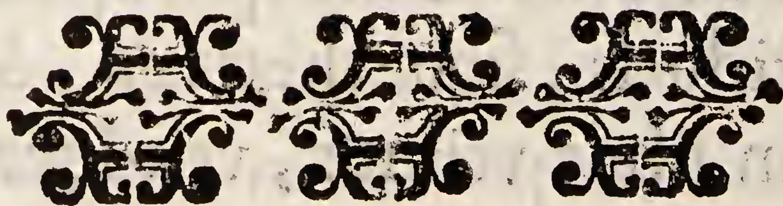
Hiſtoria.

Theriacæ quantitas quæ.

5. de ſimp. med. facul. *Omnia*, inquit, *quæ deleterijs aduerſantur, ſi largiùs ſumpta fuerint, grauiter animantis corpus oblædunt, quamobrem ea moderatione quantitatis omnes id genus facultates exhibere oportet, vt neque copia nimia corpus offendant, neque exiguitate ſua à deleterijs vincantur*: vnde nonnunquam fabæ Ægyptiæ quantitatem, aut nucis auellanæ ſumendã præcipit. Nos verò in hac cõſtitutione rarò ſola theriaca vſi fuimus, ſed alijs permixta.

Ad id verò quod obijciebatur, exteriùs in tumoribus applicata, quid agat: reſpondemus ſimul ab ea tracto venenoſo humore qualitatem illius prauam deſtrui, & corrumpi. Et idem cũ ſumitur, & opportunè datur. Quòd ſi rurſus inſtes, narcoticis & frigidis theriacam cõſtare, quæ ſemper in actu operantur, dicimus fermentatione partes theriacæ calidiores frigidioribus præualere, illisque operari alexipharmaca vi, qua pollent.

Sed an talis in his & alijs antidotis virtus prodeat, ex ſubſtantiæ modo, occultave aliqua qualitate, aut alia ex primis, non exiguam habet dubitationem: quod vt intelligamus, ſequenti capite diſputandum proponimus.

Alexi-

Alexipharmaca medicamenta tumoribus pestilentibus applicata, nunquid qualitatum primarũ interuentu operentur, disseritur: quid sit à tota substantia operari, explicatur, ac nonnulla de venenorum actione notantur. Cap. XXXII.

QVoniam cap. 19. promisimus aliqua dicturos circa alexipharmacorum naturam, quæ in morborum pestilẽtium curatione multoties à nobis laudata fuerunt: præcedentis capitis occasione videndum est, in præsenti, an hæc omnia occulta aliqua proprietate, citra qualitates primas agãt in nostrum corpus, an verò illis interuenientibus. Circa quod variæ sunt Medicorum sententiæ & explicãdi modi.

Nonnulli referunt ad perfectionem formę in materia, ex qua qualitates illas resultare dicunt. Alij ad substantiæ proprietatem: quæ magis experientia, quàm ratione cognoscuntur.

Verũ quia hæ opiniones frequentiori euẽtu, & experientia potiùs quàm ratione nitũtur, nobis non placẽt: quod enim neque formę, aut occultæ qualitati sit referendũ, apertè videbimus.

Neque desunt alij, qui distinctione quadam vtentes, controuersiam totam dirimere existimant: supponunt enim, alia esse alexipharmaca,

Deſcendit hoc nomen ab alexome, id eſt expello, & pharmacos, id eſt, deleteriũ pharmacum.

Therion, id eſt, fera venenata.

Ab amolior, id eſt, qualitatem veneficam auertens.

maca, alia alexiteria & amuleta. Alexipharmacum eſt id quod pharmacũ repellit venenoſum: idemque ſonat quod deleterijs mederi.

Alexiterium eſt feram venenoſam expellẽs: nam talia medicamenta vtilia ſunt ictibus venenoſarum ferarum. Amuletum, quod malum aliquod auertit, qualitatem videlicet veneficam, ſicuti antidotũ eſt, quod contra venena datur, aut affectibus ex praua præcipuè victus ratione ortis. Hæc tamen omnia commune id habẽt venenoſis affectibus ſuccurrendi: ſed diſtinguuntur inter ſe, nam alexiteria propriè & per ſe, quia veneno obſiſtunt, non egent primis qualitatibus: à tota enim ſubſtantia operantur, illiſq; aduerſantur potentia & actione: nõ verò per qualitates actiuas.

Alia dicunt eſſe, quæ minus propriè id efficiunt: vt alexipharmaca: nã quantunuis vim obſiſtendi venenis habeant, & in hoc cum primis conueniant; ſed in eis qualitates primæ inueniũtur, quib⁹ eorũ operationes dignoſcuntur, agũtque vtroque modo. Sicut alia ſunt ex accidenti alexiteria, ob id dicta, quia partes internas roborando, venenis obſiſtant: vt faciunt antidota ex margaritis, & lapidibus pretioſis, & multa, quæ ex ſe iucundum odorem emittunt, vt ambra, & & muſcus: aut quia euacuent vomitu, aut deie-

Margaritæ & pretioſi lapides ex accidẽti alexiteria dicuntur.

ctione

ctione venenoſam materiam: vt faciunt lac, oleum,& alia,quibus ſubuenimus his qui venenũ aliquod hauſerunt.

Hac præhabita diſtinctione reſpondent, theriacam, & reliqua ſimili temperamento pręd ita, tumori peſtilenti applicata, aut intus ſumpta,tã ſubſtantiæ modo, quàm primis qualitatibus ad ſe venenum allicere,quominus cor adoriatur:& hoc primarum qualitatum exceſſu fieri, non repugnare,vt dictum eſt:ſecus verò contingere alexiterijs. Nã quanuis hæc actio interuentu alicuius qualitatis fieri poſsit,nõ certè illi,ſed proprietati ſubſtãtiæ eſt adſcribẽda. Sicut enim chili in ſanguinẽ permutatio medio calore fit, ob ſimilitudinem tamen quam cum hepate ſanguis habet,ſanguificationem ei tribuimus: ita alexiterij vis ad venenum, aut deleterium morbum.

Cõfirmant ſuã opinionẽ ex eo ꝙ medicamenta alexipharmaca non ſunt omnino aduerſa,cõtrariaq́; venenis, ſed mediã ſortiũtur naturã inter ea & corpus humanũ: ſimilitudoq́; & analogia,quæ in eorũ actione eſt neceſſaria, vtriſq; debet eſſe cõmunis,vnde ſemiuenena dicũtur. Nã ſi eſſent penitus cõtraria,veneni potius nomen obtinerent, quia alexipharmacum contrariũ calori vt quatuor, deberet eſſe eadem intenſione frigidũ & ſumenti corpori venenum:ob id me-

Alexipharmaca quomodò dicũtur ſemiuenena.

diam habere naturam dicũt, quia si debita quãtitate & mensura capiãtur, & opportuno tempore, ob analogiam, & mediam quam sortiuntur naturam, corpus tuentur, & veneni vim obtundunt citra intemperiei excessum, qua parte alexiterijs participant.

Hæc igitur est horum opinio: aduersus quam si semel probauerimus, cuncta venena primis qualitatib⁹ operari, facile erit idẽ de omnibus alexiterijs iudiciũ facere: & ꝙ verum sit, constat.

Principia omnium generabilium & corruptibilium sunt primæ qualitates, quibus mediantibus agunt & patiuntur: quælibet igitur qualitas in subiecto per alterationem producta, soboles erit earum. Confirmaturque id ex natura venenorum, quæ non alia ratione vim necandi sortita sunt, quàm quia suas qualitates ita intensas habeant, vt ab illis natura superata maneat: velut cicuta, opium & mandragora, frigiditate media: cantharides & sublimatum, medio calore: nam quæ humida sunt, & quæ sicca, ad tantam intensionem peruenire non possunt, vt sic lædãt, quin calorem & frigiditatem asciscãt. Nam si hoc ita non est, ad quod genus morborum reduci debent illi qui ex venenis & medicamentis deleterijs fiunt, si ad excessum temperamenti non referantur?

Ponũtur venena quæ intrinsecis qualitatibus operantur.

Ex

Ex medendi etiam methodo, quam in curatione venenorum obseruamus, idem licet colligere: qua enim ratione lac propinandum iubemus ijs qui cantharides sumpserũt, nisi vt humiditate lactis, & frigiditate tẽperata contrariarum qualitatũ excessum corrũpamus: sicut piper, & alia calida & sicca, illis qui cicutam, aut aliud venenum frigidum hauserunt: cùm contrariorum contraria debeant esse remedia.

Verùm dices id ita cõtingere in venenis, quibus prædictæ qualitates in tanta intensione existant, non in his quæ proprietate substantiæ lædunt, vt felles venenatorum animalium, solanũ, hydrargiros: & ex fungis nonnulli. Sed quòd etiam hæc substantiæ proprietas, sit qualitatibus adscribenda, probabimus primò autoritate, deinde rationibus. Galen. 4. de simpl. medic. facul. cap. 15. ex professo id nititur ostendere, cùm ait: *Dictum autem, demõstratumq; sæpenumerò est, nec seciùs aliàs quoque repetam, quid sit secundùm totas substãtias agere, aut pati.* Et vt id explicet, subdit: *Ex quatuor elementis particulatim corporibus omnibus constant generationes impares mixturæ, ac diuersæ: siquidem quædam ignis, quàm aliorum elementorum, in se plus continet; quædam aquæ: sicuti alia, si sors ita tulit, terræ; nonnulla aeris. Ex eiusmodi itaque imparitate proprietates corporum particularium sunt perfectæ.*

Probatur Galeni autoritate & rationibus, operationes à tota substantia qualitatib⁹ tribuẽdas.

Appetitus perfectioris intẽtionis, est præcipua causa actionis & passionis in qualitatibus primis.

Ex quibus verbis elicitur, vt diximus, dum inuicem agunt elementa, vt mixtum producant, ob contrarietatẽ agere (hoc tamen appetitu perfectioris intẽsionis) faciliùs tamẽ, aut difficiliùs transmutari, pendet ex maiori, aut minori resistẽtia ex parte materiæ; ob quam prouenit facilior vnio substantiarum inter se, vt inferiùs dicem⁹. Hæc igitur similitudo, quæ intercedit, est potissima conditio ad actionis celeritatem, & commoditatem.

3. de simp. med. facul. cap. 18.

Ipse etiam Gal. ait, venena interficere nõ posse, nisi cor afficiatur: & hoc ob maximam intemperiem, vt apertè illius verba significant: *Nec enim animal vllum interire potest, quin cor ab agendi munere cesset: Fieri porrò vt cesset, nequit, citra maximam intemperiem*. Quod ratione probatur, quia corruptio illa cordi illata fieri non potest, nisi præcedente dispositione aliqua producta à contrario agente, quæ compati non potest cum naturali, qua partes mixtione vnitę conseruabãtur. Hæc verò dispositio contraria & positiua ad primas qualitates mediatè, aut immediatè spectat (raritas enim etiã, sicut calor, ad ignis introductionem disponit) sunt enim dispositiones omnes, sicut actiones & passiones similarium opera, sicut dissimilarium organicarum, quæ ex alio distincto principio dimanant.

Deinde

Deinde si illud venenum quod à tota substãtia operari dicunt, contingat eadem quantitate dari diuersis naturis, non certè æquali temporis spatio eas alterabit, neque innatum calidũ corrumpet: ergo quia minus agit in vnum quàm in aliud, ob resistentiam: consequens ergo est ad qualitates spectare eorũ opera: & quãuis in illis nõ reperiat insignis qualitas excedẽs, calida aut frigida; nõ obstat, quia vnus caloris grad⁹ in vno subiecto vehemẽtiùs agit, quàm plures in alio.

Ex his & alijs pluribus rationibus, quas breuitatis causa prætermittimus, constat certè, actiones à tota substãtia, aut contrarietatẽ quã deleteria venena habẽt, nõ prouenire ab occulta qualitate, neq; à forma mixti; nã formæ rerũ nõ sunt immediatè operatiuæ: præsertim cũ substãtiæ nihil sit contrariũ: inter deleteria verò & alexiteria cõtrarietas adsit. Restat tamẽ videre quomodò facilius, aut difficilius operari circa hoc aut illud subiectũ, ad dispositiones quæ se tenẽt ex parte materiæ referẽdũ sit. Quod cõstat, nam pinguia facili⁹ ab igne inflãmantur & cõburuntur, quã aquea: oleorũ etiã genera cũ resinis? nã tenuia tenuib⁹; & crassa crassis cõmiscentur, & varię sympathiæ, & antipathiæ resultant. A vipera morsis theriaca quæ ex viperis constat; scorpionis caro in eius ictu prodest, &c. Idem apparet in magnete,

Diuersas substantias faciliùs inter se vniri propter similitudinẽ materiæ ꝓbatur multis exẽplis.

magnete, quæ allicit ferrum, ob similitudinem quam habet cum eo ex parte materiæ, ob maiorem proportionem & dispositionem agentibus omnibus naturalibus necessariam. Et quòd qualitas interueniat constat: nam magnes concussione priùs facta, efficaciùs trahit ferrum, quia dispositione materię illa qualitas meli⁹ agit. Idẽ facit Karabe, seu electrum, attritione calfactum paleas trahens; ob id quæ essentijs similia sunt, quod calidius est, potentiùs trahit; & propter idem ignis non transit in aquam, neq; aqua in ignem, sed ambo in aerem: & diuersa medicamenta quasdam partes corporis priuatim vitiãt, alterant, vel eis subueniunt: cantharides renes lædũt, quib⁹ opitulatur saxifragia. Ex dictis cõstat quid respõdendũ sit obiectis: & ad vsũ theriacę, & reliquorum medicamentorum, cùm dictum sit agere qualitatum primarum interuentu, rimãdum est in eorum vsu, vt morbo opponãtur, nã illi per se remedia aduersari debent, vt ex vsu futura sint, & prodesse posint.

Gale. 5. dẽ simp. med. fac. ca. 17.

Libro. 3. de temperam.

Hinc de theriaca loquens, reddens rationem cur corpus tuetur: *Absumit*, inquit, *humores superfluos, calefacit membra refrigerata, corroborat naturalem virtutem, vt debitas actiones exercere queat*. Præsupponit ergo esse calidã: ideò hyeme, & non æstate eã sumendam præcipit. Igitur tam in istis, quàm in

fomentis

fomentis & inunctionibus calidis, quibus citra distinctionem in tumoribus pestilentibus nonnulli vtuntur ad euocandum (vt ipsorum verbis vtamur) necessarium est noxas inemendabiles facere: ipsi enim sibi persuadent, hæc medicamẽta virtute occulta, citra temperiem qualitatum his affectibus subuenire, & sic medicamẽtis purgantibus solent permiscere, cùm illorum potius actiones impediat.

Eadẽ temeritate videmus nõnullos istorũ triuialiũ in cõstitutionibus pestilentibꝰ præcautionis gratia cõmẽdare arsenicũ, & alia venena cordi applicanda, nulla facta subiecti, aut temporũ differentia, & nonnunquam cum maximo eorum, qui illis fidem adhibent, periculo. Quid enim, quæso, sperandum est profuturum venenũ quarto ordine calidum, obiectum temperamento calido, aut subiecto sanguineo, aut bilioso, & æstate media, nisi ab vtroque calore intensione comparata cor affecturũ, & spiritus qui in ipso continentur, ardore suscepto febri malignæ occasionẽ præbere? Dicẽt trahi seminaria, si aliqua sunt in toto corpore: hæc rogo, dũ ꝑ cor & viscera transeunt, nonne lædent? præsertim cùm cucurbitulæ, aut frictio pectori adhibita potentiùs traherẽt: in his enim naturis maximum damnũ sequi debere cordi non est dubium: quod non

Venena applicãda an sint cordi, & qua cautione.

fiet

fiet in natura frigida & humida, & tempore hyemis, alijsq; medicamentis cum venenis permixtis; vt grauissimi & prudentissimi Medici, cũ de his loquuntur, animaduertunt: atq; similiter admonet, vt vtamur his alexipharmacis, quę analogiam cum temperamento habeant, dum cõseruare volumus: sicut dũ curare, quæ contrarietatem: hac tamẽ conditione, vt similitudo non sit tanta, vt nihil ab actione corpus alteretur; neq; tanta contrarietas, vt lædatur. Similiter nec tam frequens sit vsus, vt familiaritate comparata, assuescat natura, & corpus beneficium minus suscipere sit aptum: nam non solùm medicamentis, sed & venenis potest assuescere natura; vt fertur de Atheniensi vetula, quæ multo tẽpore cicuta citra detrimentum nutrita fuit.

Gal. lib. 3. simp. c. 18.

Sed opportunum est iam ad alios affectus qui peste vagante reperiuntur, deuenire.

De febribus colliquantibus, signis, præsagijs, & curatione. Cap. XXXIII.

FERE In omnibus constitutionibus pestilentibus ægrotantes molestantur symptomaticis fluxibus, præcipuè verò colliquantibus, ob insignem humorum putredinẽ, aut corruptionem, à quibus tam aduersus natu-

ræ calor feruidus & malignus resultat, vt corporis substantias colliquet, partes mixtione & genuino calore vnitas dissoluendo, easque postmodùm non in vaporem aut halitum euaporãdo, aut insensibiliter resoluendo, sed per manifestam euacuationem natura excernente, febrilis caloris malitia, aut intẽsione irritata: quibus febrib⁹ nõ pauci fuerũt in hac cõstitutione molestati; adeò tamẽ affatim corpora cõsumit hæc febris deiectionibus istis concomitantibus, vt ad marasmodes illas referendas existimarint multi: quorum opinio à veritate aliena est, cùm ex propria & intrinseca natura tales non sint, in eas tamen degenerare posse facillimo negotio, non est dubium: & quòd non sint eadem natura præditæ, ostendit caloris diuersitas vtriusque: in hectica enim marasmode æqualis intemperies in omnib⁹ partib⁹ producta, in colliquãte inæqualis, & feruidus calor inuenitur: prout vna substãtia magis quã alia colliquatur: deinde in illa calor à materia & humore nõ pendet: in hac febrẽ fouet humor: imò & marasmodes febres, quæ ex colliquatione fiũt, colliquamẽta sequũtur, defluũtq; in ventrẽ, siue humor, siue alia substãtia sit: in hecticis vaporis vice materia digeritur.

Calor febris colliquãtis qualis natura sit.

Febres colliquãtes an marasmodes sint exquiritur.

10. metho. cap. vltim.

Ex eo autẽ quod defluit in vrinis & deiectionibus, affectam partem dignoscimus: cùm enim

Signa.

in vrinis apparent nonnullæ particulæ persimiles frustulis hordei, aut tritici, quæ effugerũt mole confectionem, seu triturationem, signum est crassi sanguinis exusti, aut carnes esse inæqualiter vi ignei caloris liquatas: vtrum verò sit, distinguemus ex calore præsertim: nam cùm sanguis id vitij genus patitur, rubedinem contrahet sedimentum: vbi tamen carnes inæqualiter colliquantur, minorem multo; quanuis reliquis paribus aliæ substantiæ priùs carne ipsa colliquentur, vt recẽs pinguedo priùs, quia minus calori resistit, post hanc antiqua pinguedo, tertiò, recens caro; posteà, antiqua; vltimò, solida membra.

A qua similiter parte fluat pinguedo, lege 6. epid. cõ. 5.7. aphor. 55. vbi ex colore, quãtitate, tempore, & exeundi modo differentia capiuntur.

In pestilentibus tamen & malignis febribus videmus hoc frequentiùs, humores videlicèt primò colliquari (cùm febres, quæ eo tempore vigent, putridæ sint, aut ex deurentium genere) deinde hepar, cui humores prauam qualitatem impertiuntur: quod docuit Gale. calida, dicens, intemperie colliquationes fieri, primò humorũ, deinde carnis ipsius hepatis, & euacuari per ventrem bilem crassam, graueolentem, & abundè coloratã, & pestilẽtibus febribus cõtingere ait.

8. de comp. phar. secũ. lo. cap. 7.

Sed est consideratione dignum, quòd etsi in his febribus humores & mẽbra colliquentur solida, vt experientia videmus, verùm non illorum

quælibet

quælibet partes simile damnum experiuntur; vt sunt fibræ, & mēbranæ: imò & ipsæ carnes quo duriores sunt, & pingnedine vacant, minùs colliquationi aptæ existunt: velut neque ossa; nam nihil quod effluat, potest ab his substantijs extrahi, vt expressè docuit Galenus, qui de substātia neruosa, & membranosa agens, ait: *Nec fas est eiusmodi singularium partium fibras à malignis febribus liquari, sicut carnes*, &c.

10. Metho. cap. vii.

An talis colliquatio sit in principio, augmēto, statu, aut declinatione, lege quæsita in Hip.

Circa præsagium, febres istæ dum ex vigilia prægressa, purgatione, aut inedia euenerint, minùs ægris periculum inuehunt: multo autē grauius est, si ex vehementi & continua passione animi euenerint, vt facere solent illæ, quæ versus partes internas humores mouere sunt natæ: vt tristitia, & melancholia. Omnium tamen lethales, & perniciosæ sunt colliquationes, quæ ex maligno & feruido calore fiunt, præsertim repentè inuadentes: statimque cadauerosa apparet facies. Est etiam exitiale signum, si febri inflammatio aliqua interna coniungatur: omnes tamen ferè semper comitantur extremorum refrigerationes, resolutionem & dissipationem spirituum indicantes.

Præsagium.

Ad curationem perueniendo, supposita victus ratione, de qua cap. 18. egimus, in tā magno & prauo morbo multa solemus remedia tenta-

Curatio febrium colliquantium.

re: inter omnia tamen præcipuum maximumq́; esse solet frigidæ potus, cùm à totius corporis calore magis quàm à maligna qualitate partes liquari cœperint: hoc cõmendat Gal. 10. method. cap. vltim. *Colliquantium*, inquit, *febrium ijsdem methodis curã ages, tũ ad frigidam exhibendam quàmprimũ properans; tùm ijs quæ humectant & refrigerant nutriens.*

Controuersia de aquæ frigidæ potu in febre colliquãte.

At verò quia in hoc loco videtur potiùs Galenus effectui intemperiei calidæ, & siccæ subuenire, qui sequitur ardentes febres, à quibus originem traxisse est coniectandum, dubium est, nunquid eadem methodo liceat nobis colliquãtibus febribus ex malignis & pestilentibus humoribus ortis subuenire: nam quòd id fieri possit, probatur. In vtrisque enim calor, siue malignus, intensus, aut acris sit, colliquationem efficit excessu primæ qualitatis actiuæ: nam alia ratione non posset id quod concretum & vnitum est, diffundi: quæ enim frigore, id est, remisso calore, concreta erant, à maiori liquari est necessarium. Secundò, quia ars consulit, & ratio ad id persuadet, contraria esse applicanda morbo: sed humorũ fusio & colliquatio sunt effectus ignei elementi, cuius est attenuare & rarefacere: aquæ igitur frigiditate futurum est, vt humores ad cõtrarium reuertantur.

Et confirmatur: nam si huic præsidio aliquid

esset

esset impedimento, neque esset morbus, aut illius causa, sed robur facultatis, quod cum tali affectu videt͛ stare nõ posse; sed huic robori nõ reluctatur aquæ temperies, quinimò potu ad mediocritatem humores reducentur: igitur non est cur concedi nequeat.

In hac difficultate dicimus, quòd si contingat febris colliquantis malitiam pẽdere ex calida & sicca totius intemperie, siti magna ægrum molestante, non certè præter methodum erit, tali vti præsidio: metiendo tamen ægri vires, tam ex pulsibus, quàm ex reliquis signis, quæ ex facultatibus sumuntur: nam si tũc robur & consuetudo essent, neque inflammatio febri esset coniũcta, quãuis coctio nõ adesset, vrgẽtiæ causa posset quidem potus iuuare, præsertim si excretiones biliosæ & spumosæ feruorem humorum indicarẽt: nam sicut intemperies calida & sicca bilis, aut alterius humoris potest retentricem facultatem adeò augere, vt excremẽta ab expultrice excerni nõ posint, & tũc virtute aquæ ablato illo impedimento, insurgit facultas ad expellendum: sic cùm in his febribus humorum acrimonia, magis quàm siccitate, ad excernendum impellitur, vi aquæ, mordacitate amissa, ad commodiùs operandum natura disponitur: vnum enim remedium numero potest diuersis affectibus

Conditiones ad potum in febre colliquante.

bus ſpecie diſtinctis ſatisfacere: vt faciunt præcipuè generoſa remedia.

Quòd ſi inſtes, venenoſos humores deteriores fieri, quia craſsitie ab aqua comparata crudiores redduntur, & minùs expulſioni obedientiores, & mora magis lædunt. Reſpondemus, humores bilioſos nimio calore & ſiccitate coctioni eſſe impedimento, & ſic curatio tunc inchoatur ablatione illius: nam coctio à mediocri calore meliùs fit: ſi tamen calor mitis & remiſſus appareat, ſed ſummè malignus, & febris ad vltimum colliquationis peruenerit, tunc potiùs cibo, potu, & alexipharmacis ſubueniemus: & ſi tunc ſitis vrgeret, ptiſanam, aut ſirupũ violarum, roſarumve ſiccarum, vel de agreſta, propinare poſſemus.

An purgatio in colliquantibus conueniat.

Circa purgationem nõ eſt minor difficultas, an conueniat in his febribus: nam quocunque medicamento exhibito, periculum eſt, aucta fluxione celeriùs mortem ſubſequuturam; & ſicut ſanguinis miſsio non expedit ob virium imbecillitatẽ, quæ has febres ferè ſemper comitari ſolet, ſic etiã neq; expurgatio conuenire videtur.

Ad quod breuiter dicimus, nulla generoſa auxilia eſſe in hoc affectu tentanda, cùm ſtatim ex ſignis videmus ægri vires labi, & fluxum ventris nimis vrgere. Sed cùm contingit paullatim colli-

colliquationem fieri in ſubiectis, multis, ſed vitioſis ſuccis refertis, & inteſtina cunctatione illius ſubſtantiæ, quæ colliquatur, nimis irritari, tunc non abs re eſſet aliquod ſubductiuum medicamentum exhibere, vt mirabolanorum pulueres, tamarindorũ pulpã, aut trypheram. Alijs magis placet rhabarbarum toſtum cum gummi Arab. in aqua plãtaginis, capitũ roſarũ; vel rhabarbari fæces, cùm magis fluxus viget, ibi enim terreſtriores partes relinquntur, igneis, tenuibus, & calidioribus extractis: purgato enim prauo humore, ſemelq́ue eductis prauis excrementis, quæ intus retenta, & alijs permixta fluxum augere poterant, neceſſum eſt, ægrum melius habere: ſicut contingere ſolet, cùm purgatione in dyſenteria vtimur.

Omnibus tamen medicamentis permiſcendi ſemper ſunt aliqui pulueres reſpicientes cor, hepar, aut ventriculum.

Quòd ſi refrigeratio extremorũ adeò vrgeat, vt ei ſubuenire cogamur, ſi lintea calida, & ſacculi ex herbis aromaticis nõ ſuffecerint, iuuare ſolent inunctiones ex oleo chamomilæ, nitro & theriaca additis.

Inter alia verò remedia particularia iuuat interdiu accipere, præter ſerapia dicta, ſirupum nenupharis, & portulacæ: noctu verò, vt concilie-

tur

tur somnus, exiguam sirupi papaueris quantitatē illis admiscere: ab omnibus tamen serapijs & rebus mellitis eos arcēdo, quia bilescūt, maximè cū febris ęstuosa est. Aer etiā alteretur versus frigidū, vt febris incendium temperetur. Inter extrinseca remedia iuuant epithemata applicata cordi, & thoraci, ex aquis & pulueribus cordialibus, nisi aliquid obstet, & præcipuè ea pars priùs corroboretur, & temperetur, quæ colliquari cœperit, ne vlterius damnum impertiatur. Ad conciliandum tamen appetitum, & sistendum fluxum, ex vsu est emplastrū de crusta panis Mōtagnanę, cū aliquo puluere diarrhodonis, actu calidū ventri applicatum. Alij ad cohibendū fluxū, vētri vnguenta & emplastra astringentia apponūt, quæ statim in principio, & in ventre multa pinguedine & carne constante, suspecta sunt.

Serapia omnia, & reliqua dulcia in febribus colliquantibus quare vitanda.

Iuuant tabellæ ex pulueribus margaritarum, & corallorum rubeorum cum aqua portulacæ, aut conficiantur cum puluer. lapidis bezoar, & boli Armen.

Aetius ser. 9. cap. 38. Petrus Mercado Granatensis tract. 7. Mellerius.

Tandē clysteribus ex lacte tepido, aut ptisanę succo cū integro ouo, aut oleo rosarū vtemur. Quòd si bilis acrimoniam & mordacitatem obtundere voluerimus, paretur hoc modo. Caput castrati aqua hordei coquatur, & huius decocti, seu iuris, sumatur semilibra & cū duobus ouo-

rum

rum vitellis & pauco saccharo inijciatur: alij decoctum torrefacti hordei, capitum papaueris, & lactucæ parant; & cùm necessitas vrget, succum cucurbitæ, plantaginis, & solani permiscēt: quibus rosas, myrthum, aut consolidam addunt. Quòd si vlcus fiat ex acrimonia humoris, sanguinolentaque materia excernatur, curari debet veluti dysenteria, magis frigidioribus, humidiorib9, astringētib9, aut siccātibus vtēdo, prout febrilis calor in partibus solidis, aut in humorū putredine consistere videatur. Scordeum commendant practici, siue à calore aut venenata materia colliquatio contigerit: nam in domāda praua & maligna humorum colliquantium putredine vires præcipuas habet. Hæc igitur sūt quæ circa febrium colliquātium curationē animaduersione digna videntur.

De fluxu colliquante lege Hipp. sect. 3. tex. 55. 61. & 70.

Puncticularis febris causæ, differentiæ, signa, & præsagia. Cap. XXXIIII.

MOrbis pestilentibus, aut malignis grassantibus, lenticularis, siue puncticularis febris (nam de eius nomine contēdendū non est) frequentissimè in cedit; eo modo apellata, propter peculiare hoc signum, quo ab alijs febribus differt, maculas scilicet, quas ni-

Maculæ quid ſint.

hil aliud eſſe exiſtimant ferè omnes noſtri Medici, quàm exhalationes quaſdam, quę ſimul cũ vaporibus cutem pertingentibus illam commaculantibus, oſtendunt feruorem, putrediñe, aut vſtionem internarum partium. Nam ſi humores in cauſa eſſent, pruritum, aſperitatem, aut eleuationem in cute cauſarent : vt in variolis & morbillis videmus. Fit hæc puncticularis febris aliquando ex cauſis externis & manifeſtis; vt ex aere in ſubſtantia, aut qualitatibus nobis diſsimili reddito. Idem faciunt praui cibi, aut corporis excrementa. Nõnunquam benigni & familiares humores occaſionem præbere ſolent, quando copia grauant naturam, & corrumpuntur: quod efficere ſolet ſanguis, in plethoricis præſertim: & cùm ex hac cauſa prouenerit, aderit totius corporis laſsitudo, oculorum & faciei rubor, dorſi dolor : caput grauitate dolet, cum temporum pulſatione: vrinæ rubræ & perturbatæ apparent, pulſus magnus, celer tamen & creber exiſtit, ac tandem maculæ rubræ, quæ ſanguinem, ex quo genitæ fuerunt, nobis demonſtrant.

Externæ cauſæ & interna puncticularis febris in communi.

Puncticularis febris ex ſanguine, ſigna.

Puncticularis febris ex humoribus omnino perniciosis ſigna.

Quandoque verò puncticularis febris fit ex humoribus omnino prauis & pernicioſis : ita vt vt verè peſtilentium febrium naturam æmulentur. Gignitur verò hæc ex vitellina, porracea, aut vſta bile, aut melancholia : quã dignoſ-

çemus

cemus ex signis quæ excessum istorum humorũ ostendunt. Nam ex vsto & assato sanguine (exẽpli gratia) melancholica fiunt deliramenta, animi deliquia, sitis, & internus ardor vehemens; somni interrupti & tumultuosi, & nonnunquã conuulsiui motus, nausea & vomitus prauorum humorum, maculæ nigræ, & sanguinis narium stillæ, pulsus inæquales, paruissimi, creberrimi & intercidentes, ac tãdem cordis palpitationes.

Tertiò & vltimò contingit, fieri febrem puncticularem ex humoribus, neque ita mitioribus vt primis, neque vt his, quos modò diximus, prauis; vt ostendunt symptomata, quæ medium inter extrema habere videntur: tantoque erit morbus malignior, aut simplicior, quanto ad vnum, aut alterum extremũ febris accedere videatur. Sitis enim, vigilia, anxietas, inquietudo, interior æstus, & reliqua ex bile flaua remissiora futura sunt, quam ex eadem vsta, & macularũ color diuersus. Sicut si sanguis & pituita simul putrescãt in hac febre, vrinæ crassæ & confusę apparebũt; sitis parum aut nihil molestabit, sed somnolẽtia & grauitas eos detinebit, & maculæ diuerso colore refertæ erunt, maiori tamen ex parte liuidæ, quas ex sanguine pituitoso putrido prouenire scimus.

Febris puncticularis mediam naturã habẽs inter sãgu[i]nem & bilẽ vstam, quomodò đbeat cognosci.

Signa complicatorum humorum.

Quod ad pręsagiũ spectat, suppositis his quę circa

Præsagia ad febrem puncticularem spectantia

circa dignitatem signorum in præsagiendo dicta sunt, nonnulla hîc subijciemus, quæ peculiarem in hac febre habent contemplationem ad mortem, aut vitam prædicendam.

Præsagium ex macularum colore, multitudine, loco, & magnitudine.

Quorum primum desumitur ex maculis: nã ex colorum diuersitate, magnitudine, & cõpia illarum, tempore & loco vbi hærẽt, diuerso modo prædicere possumus. Rubræ enim maculæ securiorem febrem arguunt: multo minus punicæ, omnium pessimæ, & lethales, nigræ.

In pedibus, natibus, & lumbis illas apparere, melius multo est, quã in pectoris anteriori parte, aut in facie: quod malum esse, in constitutionibus pestilentibus obseruarunt multi.

Præterea quo plures & maiores sunt maculæ, si cum hoc optimum colorem nactæ fuerint, securiores sunt quàm paucæ & exiguæ, & praui coloris.

Similiter quo citiùs apparuerint, id est crudo existente morbo, cùm maiorem arguant irritationem, deteriores censentur, quàm quæ quinto, septimo, aut nono: nisi cutis ipsa extiterit impedimento: solet enim illius densitas & durities impedire. Sic Arist. 10. problem. 35. quærens cur vitiligine non corripiantur reliqua animalia, respondet: *Quia cæterorum animalium tergora dura sunt.* Irritationis etiam non leue argumentum est, dũ

Arist. proble. de vitiligine.

ægri

ægri rigent, horrent, aut tremunt; aut dum incipiunt aliquam euacuationem moliri, aut euomere, sed ferè nihil expellunt: tales enim euacuationes exiguæ, pessimæ sunt censendæ: vt testatum relinquit Hippoc. *Si vomitus exigui, biliosiq; fuerint, malum, tùm aliàs; tùm si ægri superuigilauerint, naresq; his stillant, malum est.* Galen. in com. de exiguis his euacuationibus loquens, siue per alui deiectionem, vomitum, aut sanguinem narium fiant, in hæc verba ait: *Sed quæ ita euacuantur omnia, duorum alterum subeunt: nam vel quòd non queant tolerari ob copiam ab affectis effunduntur partibus, vel imbecillitatem ostendunt naturæ, quæ proponit quidem superflua excernere, sed nequit.* Hæc Galenus. Sed cur sanguinis stillæ? Non certè alia de causa, quàm sicut in simplicissimis & benignissimis febribus copiosi sanguinis narium fluxus contingunt, natura tunc valida existente, & minus à morbo molestata: oppositũ, cùm stillæ erũpunt. Quod nobis constat ex Hippocrate dicente: *E naribus pauca stillarunt.* Galen. in comm. ait: *Hoc est, ex iis quæ malignis causis superueniunt, sicuti sanguinis eruptio nõ malignis.* Philiscus similiter sanguinis habuit stillam sexta die, & obiit.

Ex paruis euacuationibus præsagium.

3. P. prorre. com. 2. tex. 47. Gal. in com.

Præsagium de stilla sã guinis.

3. in. 1. Epidem. tex. 18.

Vidimus etiam istorum nonnullos in puncticulari febre surdos: & quid tunc præsagire liceat videamus. Circa quod symptoma perpendendum

Præsagium ex surditate.

dū est, an id cerebri primogenea passione, aut
4. apho. 49. imbecillitate fiat; nā tūc prauum signum est. Aliquando verò nihil quod pessimum, aut malignum sit, significat: cùm fieri cōtingit ob humorem in auditorijs meatibus infarctum, natura per eam partem se exonerante, aut alia ratione.
1. de caus. symp. ca. 3. Igitur cùm ex multiplici causa fieri possit surditas, sic præsagiendi modus erit diuersus. Sed qđ frequentiùs in ægris videre cōsueuimus, ex quo prę sagimus an firma mens sit, est, linguæ motus tremulus, musculis tunc deprauatè illam mouētibus: quod praui vapores efficere solent: ab eademq́ue causa manus etiam tremunt: quanuis in alijs affectibus maioris mali præsagium sit, & internarum potentiarum irreparabilem læsionem ostēdant: quia non solùm vapores, sed humores illuc irrepsisse significantur: tantoq́ue maius malum ex illis præsagiendum est, quanto signa minus cum ipso morbo correspondere viderimus, illiusq́ue prauitatem nō patefecerint. Quod cōtingit, dum æger febre hac detentus nihil loquitur, & desipiētiæ sine tumultu sunt, & ipse quietus, dormire simulans. De his febribus loquitur
1. prorr. 33 Hippoc. dum ait: *Tremulæ, obscuræ, & contrectatibiles desipientiæ*, &c. vocatq́ue Galen. in com. similes desipientias, seu phrenitides, hecticas: exemplo tincturæ semel in lanis acceptæ, quæ amitti non potest,

phernitides hecticæ quæ Galeno.

teſt, ſic contingit, dum huiuſcemodi humores cerebri ſubſtantiam tinxerunt.

Vltimum præſagium in hoc morbo ex ſudore deſumitur, qui peculiariter in hac febre, quãtunuis in illius principio appareat, optimus cenſetur: eoq́ue magis, ſi ex contagioſis ſeminarijs ortum duxerit. Hæc ſunt quæ circa præſagia cõſideratione digna videntur. *Præſagium ex ſudore.*

Puncticularis febris curatio traditur: & primò circa vniuerſalia præſidia dubia quæ emergunt, explicantur: deinde peculiaria remedia huius morbi deſcribuntur. Cap. XXXV.

APparentibus maculis num ſanguis mittendus ſit, nonnulli hæſitarunt: quæ dubitatio aliquos etiam modò premit, vt in conſultationibus experimur. Illam pertimeſcentes macularum expulſionem (ſicut & alia naturæ iudicia in ægri commodum tentata) ſeruãdam eſſe aſſeuerabant: cui impedimento eſſe poterat ſanguis miſsio. Accedit, in hac febre languidos & paruos pulſus apparere, qui facultatis vitalis debilitatem oſtendunt: quo caſu ſanguinem mittere, imprudens conſilium erit. *Controuerſia de ſanguinis miſſione in pũcticulari.*

Quibus

Quibus & alijs rationibus permoti, quando tanta erat necessitas, aut ſymptomata vrgebāt, quæ tale genus remedij expoſtularent, maiores venas minimè ſecare audebant, ſed aut ſcarificationibus vtebantur, aut per hæmorrhoidas craſſum ſanguinem extrahebant. Alij è contra propter inſignem putredinem & febris magnitudinem largè ſanguinem eſſe mittendum dicebant.

Maculæ vno è tribus modis poſſunt apparere.

Vt tamen circa hoc, & reliqua quæ dicenda ſunt in curatione, meliùs ſententiam aperiamus, ſciendum eſt, quòd macularum expulſio, ex quacunque cauſa contigerit, poteſt fieri vno è tribus modis: aut criticè; quod fit, cùm robuſta eſt facultas, & humor tali præditus natura, vt illius beneficium ſuſcipere poſsit: aut ſuccedūt merè ſymptomaticè: vel medium tenent inter hæc extrema.

In qua febre puncticulari non licebit vti bezoarticis, neq; euocantibus.

In primo caſu Medicus, maculis illis apparentibus, ſanguinem mittere non debet, neq; ad cutē allicientibus vti: nam fruſtranea eſſent remedia, quando eis non eget natura: niſi tamen ex pulſibus, aut alijs ſignis cognouerit Medicus aliquo modo virtutem eſſe oppreſſam, & lentiùs, quàm par fuerat, expellere ad cutem, tunc ſanè vt diſpoſita magis plenitudine, quod reliquū eſt, expellat, ſanguinem mittere, aut humores alterare, aut leuibus frictionibus vti, nō abs re eſſet.

Sed

Sed si eruperint maculæ, cruda omnino existen te materia, & omnibus intus perturbatis, si febris magna sit, & vrinæ ruffæ, & sitis ingens, sanguis copiosè euacuetur, si illius adsit copia (nam de expurgatione si expediat, videbimus posteà) ab euocantibus, frictionibus, & alijs quæ ad cutem prouocant humores, abstinendo. Nā omnino symptomaticas euacuationes non debemus iuuare, sed corrigere intēperiei excessum, aut superfluū euacuare. Igitur maculæ ex se non impediunt remedium. Quod cùm vulgares Medici minimè sibi persuadeant, ab euocantium vsu nunquam cessant, maculis vtcunque apparentibus, ad eas totam curationem reuocantes; quasi actiones lædere possent, aut affectum per se producere: vnde non mirum, si illis remedijs angantur ægrotantes, & animo deficiant.

Sicut cùm maculæ erumpunt cū ægri tolerātia, nō sunt irritādæ remedijs euocātibus, sed naturæ omnia relinquenda; cū omnino symptomaticæ apparēt, iuuandæ non sūt, sed causæ occurrere expedit, contra vulgares.

Veruntamē cùm neq; omnino cruda, neq; cocta materia, maculæ visuntur, & ex signis dubius & anceps ad remedia peragenda sit Medicus; vt sæpe, dū causæ & affectus complicantur, contingit; tunc ex signorum sindrome videat, an bona signa malis præualeant, an è contra: nam si primum, à leuioribus frictionibus incipiat, & serapia, aut apocemata perscribat iuxta naturam humoris redundantis: quibus si tolerantiam ægri adinuenerit, eis cū maiori fiducia vti poterit: qđ

In tertio casu, cùm dubius est Medicus, quid agere debeat.

euenit, cùm humor, etsi copia non peccet, malignitate tamen vires superat: soletque natura eo tempore per cutẽ sudore insensibiliter, aut alio modo liberare ægros. Quòd si hæc non prosint, & indicationes sanguinis missionem expostulauerint, tunc facienda erit, præsertim si antea nõ fuisset extractus, quia morbus deluserit Medicũ, leniter incipiendo. Misso enim sanguine puncticulæ abundantiùs erumpunt, quæ anteà ob venarũ obstructionẽ detinebantur: imò vt facultas melius quod expellendum est, expellat, laudat Gal. venæ sectionem: interim tamen causæ efficienti occurrimus: morbo enim eunte versus augmentum, aut statum, venæ sectio solet expostulari: indicatio enim quæ sumitur à morbo ipso, reliquas antecellit, siue à regione, aut quacunque alia causa prouenerint: vnde quantumuis sexto, octauo, aut vndecimo apparuerint, indicationib⁹ postulãtibus, potest sanguinis missio exerceri: quia non dierum numerum, sed tãtùm virium robur ad illam faciendã attendere oportet. Atque dum solùm euacuandæ plenitudinis causa fit, ex dextro brachio, aut sinistro, & interna vena facienda est. Sed ea iam deposita, si septi transuersi, aut alterius partis consensu in incremento febrium ægrum somnus molestat, aut delirare incipit, aut aliud vitij genus pati, maximũ præsi-

11. Metho. cap. 14.

Gal. 9. Metho. cap. 5.

Ex qua parte sanguis sit mittendus in febre puncticulari

præsidium est sanguinem ex talo mittere, vt versus inferiora humor retrahatur. Alij ex hæmorrhoidibus, dũ melãcholici sanguinis notæ sunt, illum extrahunt: præsertim si aliqua euacuatio illius sanguinis fuerit suppressa: nam eo fæculẽto sanguine extracto, interiora vasa & viscera temperantur.

Quòd si hæc febris apprehendat fœminã, cui defecisse menses sciamus, antequam ex superioribus venis, vt nonnulli faciunt, secetur vena, ex malleolis sanguis extrahatur: vt per vterum quod reliquum est, aut per sanguinis narium fluxũ se se exoneret, & à morbo libera euadat, quia *Menstruis deficientibus*, inquit Hippo. *sanguis ex naribus fluens, bonum*. Sed in euacuatione hac consuetudo est perpẽdenda: nã inter curandum obseruauimus, aliquibus accidere, nisi priùs ex brachijs vena secetur, tali euacuationes nil ꝓdesse.

Et quia in puncticulari febre adhuc misso sanguine somnus aut vigilia ægrum molestare solent, nullum præsidium, tam his, quàm venenosis vaporibus extrahendis, cucurbitulis præstantiùs excogitari potest: nam cùm tenuiores & serosiores humores, aut pars sanguinis quæ est subtilior, promptiùs venenosam qualitatẽ suscipiãt, & eã principibus partibus celeriter cõmunicẽt, cucurbitulæ ab eisdem illatũ damnum auertũt, *De cucurbitulis.*

aut tuentur, ad cutem rursus humores & vapores pertrahentes: quod insigne beneficium statim ægri experiuntur: nam anxietates, postquã infixæ fuerunt, cessant, calor remittitur, somnolentia & capitis grauitas auferuntur. Ob id cùm ex pulsibus conijcimus naturam expulsioni incũbere, illas affigẽdas præcipimus, & tũc multæ maculæ, quæ nondum eruperant, apparent; & si exire cœperant, abundantiùs se insinuant: ideò perperam faciunt, qui antequam cucurbitulis vtantur, volunt corpus esse exactissimê euacuatum: nam quòd plenum non esset, sufficeret.

De cucurbitularum iuuamento lege Celsum lib.2.c.11.

Hac tamen aut illa corporis parte affigimus, consideratione habita ad morbi tempus, & accidentia: nam si reuellere sit opus, distantioribus partibus; sicut cùm deriuare, proximioribus. At dum distantiam partium laudamus, nolumus cerebro affecto, à collo vsque ad calcanea apponenda, vt faciunt multi, quos venustè taxat quidam neotericus: nam etsi omnia inuicem consentiãt inter se, oportet tamen vt societas, vasorumque communitas intercedat, si ex vsu futura sit reuulsio: nam quantumuis ad distantissima sit reuellẽdum, vt quotidie facimus, intelligendum est, cũ nulla humoris in particula contenti suggerit indicatio; minimè in puncticulari, aut alia maligna febre, in qua citissimè occurrendum est, certam

Cucurbitulæ in puncticulari morbo cui parti affigendæ.

tam

am distantiam & proportionem respiciēdo, qua nō multum recedamus à parte, vnde fluxio & origo mali dimanat; vt sic non solùm quod influit auertamus, sed quod est collectum, euacuemus per venas illas quæ colligantiam habent cū parte morbo obsessa, & particula vbi apponuntur: sic ad narium fluxum sistendum, hypochondrijs cucurbitulæ affiguntur: largiùs menstruis fluentibus, mammis, &c.

Appositis iam cucurbitulis, quæ scarificandæ in hac febre sint, videam⁹: quæ verò secus. Scarificantur, cùm somnum profundū, aut aliud symptoma vehemens cerebrū patitur, vt versus partes dolentes humores moti minus molestēt. Similiter quo maculæ, quæ per cutem apparent, maiores sunt, eo tutiùs scarificari poterunt: nam ex crassiori & viscidiori materia fieri est indiciū: minus, cū paruæ aut minutissimæ. Neque tamē ante scarificationem multum detinere eas oportet, ne tracto & retento sanguine, spiritibus resolutis, refrigeretur sanguis, & eductioni fiat ineptior. Sunt tamē aliqui, qui leui frictione vtū tur, antequam parti applicentur: alij cutem inungunt, vt molliorem reddant: sunt tandem alij, qui in ijs qui exquisito sensu præditi non sunt, & quibus cutis est densa, cantharidarum puluerē permiscent oleis rarefaciētibus, præsertim dum

Quando cucurbitulæ sunt scarificandæ, & an multum detineri debeant ante scarificationem in parte.

profun-

profundus ſomnus ægrum moleſtat; quod cùm violentum remedium ſit, non laudo.

Controuerſia de purgatione in pũcticulari febri.

Sed ad purgationem deueniamus, & an in puncticulari morbo expediat, perpẽdamus. Circa quam eadem fuit, ac multo maior lis, quàm in ſanguinis miſsione. Exiſtimant enim nonnulli, quodcunque medicamentum, ſiue leue ſit, ſiue ex his quæ minorem faciunt materiam peccãtẽ, neceſſum eſſe, vt vel humores moueat, & perturbet, vel naturam irritet, & ab expellẽdi munere auertat, verſus partes principes, & viſcera, humores, aut ſeminaria quæ in cute ſunt, trahẽdo: præſertim quia nulla ſimilitudo poteſt intercedere inter medicamentum, & ſeminaria.

Solutio difficultatis.

Et confirmatur, nam quæcunque ad cutem repunt, per eam debent vacuari, tanquam per propriam & vicinam regionem, nõ per aluum. Pendet tamen ſolutio huius difficultatis, tùm ex occaſione quam febris hęc habuit eo tempore quo incepit; tùm ex diſpoſitione & corporis apparatu: nam ſi ex crudis aut prauis alimentis puncticularis febris cœperit, non dubium eſt, ſtatim leue medicamentum eſſe propinandũ, aut vomitorio aliquo vtendum, ſi verſus ventriculi cauitatem humorum pars irruat: medicamentũ tamen quod purgationi tribuitur, maiori aut minori quantitate, aut efficacia præditum ſit, habita cõſidera-

Medicamẽta leniẽtia cur eadem quantitate nõ ſunt perſcribẽda in prima regione euacuandis excrementis.

sideratione loci illius, in quo cruditas viget: nam sub prima regione plures partes continentur, & breuiores viæ sunt in vna, quàm alia parte.

Sed si humor in maioribus venis cótineatur, qui copia & malignitate officiat, vt ex pulsib⁹ colligemus, & maculis cutis sit depicta citra ægri tolerãtiã, & ad vlteriorẽ sanguinis missionẽ, etsi exiguã, scopi nõ sint, tũc proculdubio vrgẽtiæ causa ante 7. ægrũ purgabim⁹, dũmodò tamen internæ partes tãto calore præditæ nõ sint, tv consumpta medicamẽti humiditate vires illi⁹ frustrent̃, & calor & æstus intern⁹ augeatur: quæ tamẽ medicamẽta hęc sint, inferiùs videbim⁹. Ex quo cõstat solutio argumenti: nam si humores mouerẽtur à natura ad externas partes, cũ ægri tolerantia, & cum hac eadem maculę appareant, vel cõiectura artificiosa assequi possemus, facultatem, præsertim naturalem, vim habere coercẽdi, & superandi materiam, alterantibus potionibus, aut alio præsidio adiutam, non certê ægrum purgarem⁹, donec febris remisisset; sin minùs purgare cogemur, præsertim quia maculas regredi intus nõ pertimescamus, cum ex humore morbo puncticularẽ efficiente nõ fiãt. Verũ demus illos humores esse qui cutẽ cõmaculant; certè quãuis per eã aliqua humorum quantitas esset expulsa, & nonnulla viderẽtur posse sequi incommoda,

Expulsioni incumbente natura, si citra ægri tolerãtiam sit, nõ impeditur expurgatio.

quando

quando maius emolumẽtum expectamus, etsi aliqua viderẽtur posse sequi inconueniẽtia, vtiq; facienda est, vt docet Galen. in Epid. *Forsan me*, inquit, *dicere putabitis, nunquam purgatione per aluum in huiuscemodi affectibus vtendum: ego verò id non dico.* Et paullò pòst subiungit: *Cuti siquidem inhærentium succorum curatio per fotus & calida medicamenta fit; sed mundum priùs corpus oportet.* Vacuata enim cacochimia, qua febris magis inualescere poterat, & ægro discrimẽ inferre, agitatio, feruor, & reliqua quæ in statu expectari poterãt, minus pertimescemus. Et quantumuis cum praua & venenosa qualitate humorum, & seminarijs, medicamentum non habeat analogiam, sufficit cũ humoribus aut excrementis quæ ex illis fiunt intercedere.

Solutio alterius obiectionis á analogia medicamenti ad seminaria puncticularis.

Obiectio.

Dices, medicamenta omnia, quæ purgando minorem reddunt materiam morbi, ob calorẽ febrem lenticularem auctura: lenientia verò nil cutaneis affectibus profutura, ob distantiam.

Solutio.

Ad hoc dicemus, multa medicamenta purgãtia præparatione & aliorum mixtione suauiora multo & mitiora quàm anteà erant, reddi: à quibus neque internus augetur calor, neque ægro, aut naturæ molestia infertur.

Quæ purgãtia medicamenta puncticulari febri affectis conueniant.

Laudant multi in puncticulari febre rhabarbari (dum bilis excedit) infusionem in decocto

florum

florum cordialium, cum tamarindis & violarum ſirupo ex pluribus infuſionibus, aut cum ſirupo ex roſis rubris in maiori quantitate, etſi iam in tā communi vſu non ſit, vt priùs erat. Quòd ſi pituita, aut melancholia excedant, agaricum, ſenę folia, polipod. permiſcent, prout vnus humor alterum excedere videtur. Sed certè dum purgatio ante 7. fit, vbi coniectabile eſt, febrem caloris intenſione moleſtare, omnibus ego præferrē ſirupum roſarum Perſicarum ex 9. infuſ. quia nō solùm glutinoſa & lenta ſeminaria, ſed & bilem vtramque, & icores (qui in his febribus ſolent præter naturalem calorem ſuſcipere) blādè educunt. Etſi nōnulli ſirupum Alexandrinū ex nouem infuſionibus febri puncticulari aduerſum eſſe dicant, quia roſæ ex quibus conflatur, participāt ex moſchatulis atq; rubris; & ex rubris vim habere temperandi & refrigerandi; ex moſchatulis purgandi & irritandi. Confirmāt id, quia ſi ex vtriſque ſeorſum ſirupos conficias, & poſteà miſceas, ſolutiuum Alexandrino perſimilem inuenies, qui irritationem, acrimoniam & calorē maiorem, quàm huic febri conueniat, producit: quod certè à ratione alienum videtur, cùm feliciſsimo euentu quotidie contrariū experiamur: ſuauiter enim & citra moleſtiam purgat: nam quantunuis aliquādo eueniat, purgationem ſub

Sirupus roſarū rube. rum non eſt modò in tā cōmuni vſu, ac anteà.

Dubium de ſirupo roſarum Alexādrinarū an tutò exhiberi poſsit in puncticulari.

ſequi multo maiorem, quàm à leui medicamento poterat expectari, id equidẽ ad naturã ipſam referendum eſt, quæ quocũque motu, aut diſpoſitione exigua à medicamento ſumpta, deinceps reliquum agit: nam expurgatio actio facultatis eſt præcipuè. Poteſt etiam ſerapio roſarum addi aliud ex violis ſolutiuum, aut ex mercurialibus confectum, ſeu manna in delicatioribus: verùm non minoris virtutis & efficaciæ eſt electuarium quod diximus lenitiuum: nam citra moleſtiam putridum & infectum humorem educit, cuius deſcriptio hæc eſt.

Electuarij lenitiui deſcriptio ex Hieron. Caleſtano.

R. paſſularum ſine accinis vncias 3. foliorum ſenæ vnc. ij. & ſemiſ. polypodij vncias. 4. hordei mundi vnc. duas, prunorum & tamarindorum ana vnciam vnam & ſem. iuiubarum & ſebeſt. ana n. 40. mercurialium mani. vnũ & ſem. florũ borraginis, bugloſæ & violarum an. vnc. vnam, caricarum ſiccarum num. decem. Coquantur omnia in lib. 15. aquæ fontis, vſque dum pars tertia conſumatur, & poſtmodùm coletur, & cum vna iſtius colaturæ parte, & libra vna & vnc. 9. ſucci roſarum reducatur ad formam ſerapij. In reliqua tamen parte diſſolue pulpæ tamarindorum & caſsiæ fiſtulæ an. lib. j. & ſemiſ. diaprunis ſimp. lib. j. & vnc. ij. ſacchari violati libram vnã: fiat electuarium. Addit autor in fine puluer. ſe-

næ

næ libram vnam, & vnc. tres, & diagridij vnc. j. sed in his morbis scamonea poni nõ debet. Habet hoc electuariũ easdẽ facultates quas diaprunis, aut diasebesten. Pharmacopolæ tamen exiguam quantitatem conficiunt, eius corruptionem timentes: à qua tamen possent illud vendicare duob⁹ aut trib⁹ comis absynthij in decoctione additis. Quòd si cõtingat tẽpore quo indicationes purgationẽ postulabãt, ægrũ illã renuere, aut siccitatẽ linguæ, & internarũ partiũ, eam dissuadere; aut de virib⁹ illi⁹ dubij sim⁹, & an medicamentũ plusquã cõueniat, euacuet (pharmaco enim semel sumpto, illius operationẽ difficilè cohibere possumus) igitur in his, aut similibus casibus, prosũt sũmoperè in febri pũcticulari ea apocemata, quæ vim tẽperandi & extinguẽdi caloris excessũ, & prauã qualitatẽ prędita sint, & vasa ab infarctu liberent, agitationẽ & prauũ motũ cohibendo sensim, & citra ægri noxam superuacanea excrementa purgando; vt verbi gratia. *Quibus respicere debent apocemata in pũcticulari febri.*

R. scurzoneræ, scariolæ, fumariæ, mellisophili, buglossæ, & oxalidis, sing. m. j. seminis citri, acetosæ, cucurbitæ, & melonis, sing. vnc. semis. hordei mũdi pug. 4. bulliãt. s. a. in lib. 12. aquę fõtis, donec remaneãt lib. 3. Coletur, & exprimat, addẽdo sacchari albi librã vnã, pulpę tamarindorum vncias. 4. sirup. ex citri aut limonum acido, *Apocemata in puncticulari febri.*

& cichorij, ſing. vncias 3. Pulu. diamarg. frig. au conf. hyacinth. drag. ij. Alij in decoctione permiſcent carthami ſemen, aut polypodiũ, aut ſirupum ſolutiuũ, prout huius aut alterius humoris fuerit exceſſus, & purgandi neceſsitas adſit.

Apocemata ſerapijs præferuntur.

His igitur largis potionibus exhibitis, multo magis in febri puncticulari ægris ſubueniemus, quàm communibus ſerapijs, propter maiorẽ efficaciam & virtutem qua pollent: nam vt per integrum annum perdurare poſsint ſerapia, neceſsũ eſt illa concoqui pluſquàm conueniat, herbis, aut floribus, ex quibus multa componũtur: apocemata verò ſtatim ſumẽda tam exquiſitè coqui nõ eſt neceſſe. De hora verò qua exhibẽda ſũt, & de quantitate illorum propinanda, diximus capite. 24.

Controuerſia de ſudore in puncticulari ante purgationẽ

Sed antequam ad particularia remedia deueniamus, reſtat examinare, an in puncticulari febre, nondum purgata materia, expediat ſudorẽ prouocare: quandoquidem feliciter in principio apparere diximus, & rationi videri poſsit cõſentaneum, arte ſupplendum, quando natura deficit. Scimus enim hoc ſolo remedio, cùm catharrus peragrabat, ægros fuiſſe liberatos, adhuc febre illos moleſtante.

Cui obiectioni dicimus, quòd etſi à ſudorificis abſtinere melius eſſet, dũ materia multa, aut

cruda

cruda est, propter noxas, quæ tunc naturæ inferuntur: tamen si euenerit citra humorum redundantiam, obstructionem, aut grauitatem, febrem puncticularem incepisse contactu alicuius corporis, à quo, tãquam à primo fonte, contagium emanasse suspiciamus, tentandũ est, quo citiùs fieri posſit, seminaria sudore auferre. Dicuntur verò à primo fonte emanare, quando in aliquo corpore inclusa & profunda fit putredo in lenta materia ad minima elaborata, à qua insensibilia corpuscula visum effugientia prodeunt, habẽtque eandem vim ac corpora, è quibus immediatè, & tanquam à fonte effluxerũt: & in hoc à vaporibus contagiosis, quæ ad distãs possunt inficere, differunt: illi enim propter parum constantem permixtionem facilè resolui & discuti possunt: secus seminaria, quando ab infecto corpore in aliud transeunt: nã cũ ex illa conclusa, vt diximus, & profunda putredine in multo lentore constituta oriantur, difficilè euanescunt: sed partibus hærent, & à paruis venis, & arterijs in maiores & partes principes se se insinuant: vnde tunc nisi aliud non obstaret, sudor prouocandus esset, vt ab illis corpus expurgetur, & in posterum febri puncticulari fomẽtum non præbeatur.

Explicatur quid sit seminaria à primo fonte emanare, & quomodò posſit aliquid inhærere, & penetrare ex lenta materia genitũ.

Vapor & seminariũ cõtagiosũ quomodò differant.

Præter hoc etiam sudor iuuare potest, nõ purgata

gata materia, quando in principio (nam in alijs temporibus coctione præcedente non est controuersia) cœperit natura illum prouocare, sed præ impotentia inceptum opus non valet perficere, & tunc medicamenta quæ huic operi dari debent, sunt quæ citra caloris intensionem illud absoluāt, natura artis beneficio adiuta: quod sæpenumerò admonet Galen. faciendum in alijs euacuationibus, præsertim. 9. methodi: nam menstruis diminutè erumpentibus, quando etiam sanguinem mittere expedit, docet ex coniunctis ambobus, quod conuenit euacuare. Sed dum nihil vrget, aut prohibet, tutius erit ante sudorem sarcinam deponere, ne obstructiones augeantur, & putredinalis calor crescat.

Particularia verò remedia multa quidem sunt febri puncticulari proficua, vt potiones cordiales, electuaria, pulueres, epithemata, oxyrrhodina, vnctiones, & similia, iuxta humorum & symptomatum emergentium, aut imminentium naturam, quæ preter vim temperandi, debent etiā facultate constare cohibendi humoris malignitatem: quibus ex vsu erunt multa particularia remedia, quæ in febrium pestilentium curatione posita sunt. A nonnullis etiam probantur tabellæ ex margaritis, sandalis citrinis, terra sigillata, & citri semine, & scordei, aut ijdē pulueres cum

aliquo

aliquo ſucco oxalidis, vel roſarum permiſcentur, & cum ſaccharo confectio fit. Ad eumdem vſum exhibendo illius cochleare cum aqua oxalidis ſummo manê, aut declinãte febre, aut hyacinthorũ confectioné cum aqua, in qua Monocerotis pulueres, aut lapidis bezoar fuerint iniecti. Sed omnibus his præferenda venit quædam terra, denuò ad nos ex Italia adſportata, quæ etſi malignis febribus proficua ſit, præſertim conducit puncticulari. Eſt colore albo prædita, grauitate & ſubſtantiæ modo Lemniæ perſimilis, quæ in Pedemõte reperitur (in quoddã præſertim oppido, vbi imago ſacratiſs. Virg. Mariæ Mondeui â Vico, veneratur, innumeris quotidie miraculis clariſsima.) Hanc mihi primus omnium dedit, vt de ea periculum facerẽ, excellentiſsimus dominus Carolus Philibertus de Eſte, Marchio Sãcti Martini, ſereniſsimi Sabaudiæ Ducis nepos, & feliciſsimo euentu his, quos puncticularis febris vexabat, adminiſtraui, præbendo pondus ſemidrag. cum aqua ſcurzoneræ, aut aliàs cum ſirupo & aquis febrem puncticularem reſpicientibus, deinde ad maiorem quantitatem perueniendo. Circa victum verò, & quæ in hoc obſeruanda ſunt, lege ſuprà cap. 26.

De variolis, earumq; materia, signis, & præsagio. Cap. XXXVI.

PAuci ſunt ſcriptores, qui inter peſtilentes morbos non enumerent variolas: quandoquidem conſtitutione ipſa temporis in alienam naturam flectente, innumeri, non ſolùm pueri, ſed grandiores natu, ſoleant hoc morbo affici. Tam enim cognatam, affinemque naturã cum peſtilentibus morbis illæ habent, vt eorum nuntij dicantur: quare nonnulla circa variolarũ materiã, generationem, cauſas, & curationem dicere erit opportunum.

Variolæ nũtij peſtis.

Variolarũ definitio.

Sunt variolæ tumores parui per cutem efflorefcentes, ex craſſo plerunque ſanguine geniti, paruarum inflammationum figuram referentes. Exiſtimant multi, variolas vocari, ob ſimilitudinem quam illæ cum varis qui in facie fiunt, habent: quod videtur inſinuare Ariſt. in problematis: nam quærens, *Cur in facie maximè tubercula oriri ſolent, quos varos vocamus?* poſtquam reſpõſum problemati præbuit, ſubiungit: *Tuberculorum autem genus id veluti puſtula, minutusq; abſceſſus cuiuſdam inconcocti humoris eſt.*

36. ſect. prob. 3.

Quibus differant variolæ & morbilli.

Differunt à morbillis variolæ, primò ratione efficiẽtis cauſæ: nam, ſicut ſtatim dicemus, ſanguis eſt vt plurimum illarum cauſa; & ad febres

ſynochas

synochas referũtur; morbillorum verò materia, bilis, & ex consequenti ad tertianas, ob id 7. die solent iudicari tardiùs variolæ. Rursus in illis humor tumorem causat, qui ad suppurationem peruenit: secus in morbillis: ac tandem in vtrisque calor diuerso modo tactum immutat: nã ex sanguinis putredine mitis, ex bile acris euadit. Morbillorum speciem esse nonnulli existimant exanthematum, seu ecthymatũ quoddam genus, culicum morsibus persimile: & papulæ illæ rubræ, rotundæ, & paruæ, quæ Sileno 8. post sudorem cuti eruperunt.

5. de morbis vulgar. Euphranoris filio pustulæ velut culicum morsibus. 7. in historia Pherecides. 8. apparebant velut culicũ morsus: & eodem libro fullo in Syro.

Variolarum causæ aliæ externæ sunt: internæ verò aliæ. Inter externas connumeratur aer, vel putridus, vel calidus & humidus factus, lõga mora in Sole, exercitatio vehemens, lactis prauitas, vt in nuper natis contingit, cùm nutricis lac debitas conditiones non habet: aut in adultis, vsq; ad 7. præsertim annum, dum prauis cibis, & esculentis calidis & humidis, aut dulcibus vescuntur.

Variolarũ causæ externæ.

Inter internas verò præcipua, vt aliqui existimant, est sanguinis menstrui reliquiæ, quæ ex infantis nutritione superfuerũt, quæ reliquis humoribus permixtæ, cũ ex sua natura prauæ sint, calore & feruore ab illis excrementis in venis excito, ad expellendum facultatẽ prorritat: quod

Variolarũ causæ internæ.

deinde natura vt malũ auertat, crisi similẽ euacuationẽ tentat. Hanc ebullitionem & feruorẽ insinuat Auic. dicens: *Quandoquidem accidit in sanguine bullitio secundum semitam putredinis,* &c. Nonnulli tamen Auic. expositores illam ebullitionẽ dicunt esse perfectiuam, aut corruptiuam. Perfectiuã vocant, cùm pars sanguinis, & reliquorũ humorũ, immunis & pura remanet à reliquis excremẽtosis partibus: secus cũ eandẽ labẽ participant. Sed cur ebullitio illa est necessaria, siquidẽ in scabie, & alijs cutis affectibus non requiritur? Resp. illas prauas reliquias esse adeò ad minimas partes reductas, ac sãguini permixtas, vt citra feruorem & ebullitionẽ ab alijs nõ possint separari, vt in externis videmus succis igni expositis.

Fen. 1.4. tract. 4. cap. 6.

Quid apud Arabes sit ebullitio perfectiua, aut corruptiua, explicatur.

Sed contra id quod dictũ est, sanguinẽ menstruum, à quo variolæ generantur, praua natura constare, & variolarum esse causam, extant plures rationes & autoritates oppositum ostendentes. Prima; Sanguis ille, est eiusdem speciei cum eo qui in hepate & venis existit causa vtriusque efficiens & conseruans eadem: igitur natura, & temperie non distabũt. Deinde ex eo nutricibus menses supprimũtur, quia sanguis, quo infans in vtero nutriebatur, ad mãmas refluit, vt ex eo lac fiat. Ex purissimo tamẽ sanguine fit lac, vt docet Hipp. lib. de natura pueri. *Trahit*, inquit, *quod dul-*

Controuersia an sanguis menstruus variolarũ sit causa.

cissimum

uissimũ est in sãguine ad se se, simulq́; etiã lacte modicè frui tur. Dicendum igitur est, sicut partes corporis solidæ ex semine fiũt, sic carnosas, tã ex menstruo, quã ex reliquo sanguine, qui in hepate est, generationẽ, & nutritionẽ sumere: nã ex semine & sãguine mẽstruo nostrũ innatũ calidũ cõstat, quo calore nutrimur, augemur, & tota vitæ periodo duramus. Quod si ita est, prauis istis morbis procreãdis nõ erit aptus: nã quãtumuis in solis qualitatib9, in calore scilicet & humiditate excremẽtosa, vt aliqui arbitrãtur, excesserit, certo spatio nouẽ mensiũ quo eo nutritus fuit in vtero infãs, in lucẽ iã editus, valetudinarius, atq; plurib9 morbis obnoxius esset: præterquàm quòd si sanguis mẽstruus retẽtus variolarũ esset causa, cur dũ supprimitur in fœminis tẽperamento calidis & humidis, variolæ nõ fiũt? Nihilominus tamen Aui. & Arabum opinio in hac re vera est, sanguinem menstruum causam esse variolarũ, communiorem tamen & magis vniuersalem: nam etiã citra illam posse fieri, non est dubium, vt dicemus.

Opinio Auicenæ & Arabum explicatur.

Quod vt intelligatur, sciendũ est, in sanguine mẽstruo aliquid excrementosũ, inutileq́; reperiri, alitioni pueri ineptũ, sicut contingit in quacũq; alia materia nutrimẽtali: hoc autẽ deinde reliquis humoribus permixtum illos afficit, quousque à natura expellatur; vt suprà diximus. Si verò insẽsibiliter à valido calore, & robusta virtute

partes istæ ſanguinis excrementoſi conſumantur, indies cũ alijs corporis humoribus, qui quotidie generantur, deficiunt & corrumpuntur: nõ mirum videri debet, ſi toto vitæ tempore à variolis euadant immunes: quod maximè contingit his qui à teneris (vt dicere ſolemus) vnguiculis tùm educati, tùm poſteà ipſi frugalitati & parſimoniæ fuerunt dediti: ob id non tam communes & vulgares extitere variolæ antiquis, quàm noſtris temporibus: ſic Hippoc. & Gal. obſcurè viſi ſunt de illis agere, locis citatis, quanuis de morbillis extent alia loca, quæ oſtendũt eis fuiſſe notos. Sed vt ad inſtitutum reuertamur, euenit non raro, cùm natura impotens & imbecilla eſt, vt ſemel expellat ſanguinis infecti, aut excremẽtorum aliorum ſuperuacanea, tunc quod ſupereſt intus relictum, iterum reuerti illas cogat.

Aut tandem fieri poteſt conſumpta materia, qualitate praua intus relicta, & partibus ſolidis impreſſa, quòd ab humorum alteratione non ceſſet, neq; deſiſtat, donec ab ea & humoribus, quibus aliquod illius vitij genus communicatũ eſt, immunis euadat. Hinc videmus multos diuerſis ætatibus hoc morbo affici: quæ diuerſitas, & varietas, profluit & dimanat ex maiori aut minori fortitudinis cauſa, & reſiſtentia ſubiecti, vt

poſ:i:s

potiùs in hac, quàm in illa ætate talem morbum contrahant: ſicut videmus ſuccedere in hæreditarijs morbis.

Sed quòd citra hanc communiſsimã cauſam poſsint variolæ generari, cõſtat: nam ſi ab aliqua cauſa externa ex dictis contingat produci in corporibus qualitatem ſimilẽ illi, quæ ab excrementis infertur, proculdubiò idem effectus pullulabit. Inde videmus in Auſtrina tempeſtate ſanguinẽ alterari, & ad hunc morbum diſponi, pluresq́ue vno eodemq́ue tempore ab aeris, vel alia communi cauſa hoc morbo affici: etſi anteà illũ paſsi eſſent.

Abſque ſanguine menſtruo variolæ fieri poſſunt.

Ad loca tamen in contrarium adducta dicemus, verum eſſe, ſanguinem menſtruum, quo in vtero fœtus alebatur, optimum eſſe, ſed ex eo variolas gigni non dicimus, ſed ex inutili & excremẽtoſa parte quæ ſuperfluit. Fœminis verò, quibus menſes ſupprimuntur, ideò variolæ nõ ſuperueniunt (dicunt aliqui) quia ſanguis in illis retentus comparat diuerſam qualitatem, quã ex nutritione excrementum quod ſupererat in fœtu, & ex conſequenti ſymptomata diuerſa. Sed meliùs dicemus, pueros facultates naturales perfectiores habere, vtpote principijs generationis propinquiores, ſentientes verò hebetes & obtuſas: ſicq́ue minùs irritantur, maximè ob familia-

ritatem quam ex nutritione compararunt facultates naturales cum ſanguine menſtruo: vnde diutiùs poſſunt illud in corpore detinere cum minori noxa: in fœminis verò detentus ſanguis ſi putreſcat, partes ab eo irritatæ & moleſtatæ, per patantiores & ampliores vias, aut per hanc aut illam regionem illum expellent: ſin minus, tã prauã & veneno ſimilẽ cõparat naturam, vt alios longè diſtinctos exitiales morbos generet.

Signa variolarum.

Verùm ad ſigna opus eſt deueniamus: quorum alia ſunt antecedẽtia, vt turbata inſomnia cũ pauore, capitis grauitas, dorſi dolor, tuſsicula leuiter irritans, & inquietudo maxima. Cùm verò iam apparere incipiunt, quæ ſanguinis, aut bilis permixtionem habent, celeriùs erumpunt, quàm alijs humoribus dominãtibus, ægroſque vehementiùs moleſtant: & ſi copioſus ſanguis in corpore præeſt, in pectore anguſtia, & in gutture dolor perſentiri ſolet. Narium etiam pruritus frequentiſsimè ſolet illos infeſtare, quia natura tentat orificia venarum, quæ ibi terminantur, aperire, vt per illam partem copiam ſanguinis euacuando, potentior deinde euadat. Tremores, & oſcitationes ex vaporũ copia ſubſequũtur.

Præſagia ad vitam & mortem ſumuntur ex multitudine, magnitudine & colore variolarũ, ægrique tolerantia: nam rubræ variolæ, aut ad album declinantes, paucæ, & quæ debitam magnitu

gnitudinem nactæ sunt, quæque facilè exeunt sine magna ægri angustia, aut febre, securissimæ sunt censendæ: oppositum, cùm tardè erumpũt, & cum angustia, syncope, & tactui durę sũt, aut exiguæ, & contiguæ: nam materiæ crassitiem & prauitatem ostendunt. ¶ Idem iudicium est, cùm ita continuæ sunt, vt in vnius variolæ ventre alia promineat: nam arguit virtutem æqualiter non posse excrementa cutaneis partibus transmittere. Valde lethale est, si dilescunt: nam cor materia adoritur, & syncope pereunt. Similiter cùm respiratio læditur, & vox impeditur: nam sicut dum hæc benè se habent, signũ est longè à partibus spiritalibus variolarũ materiã contineri: contrariũ credẽdũ est, cũ afficiũtur. Violaceæ, aut nigræ variolæ, nisi iudicio naturæ expulsio fuerit facta optima die, lethales valde sũt. *Auicen.*

Solet tamẽ euenire in hoc morbo, vt eo declinãte moriãtur ægri fluxu vẽtris: sicut illo incipiẽte ob copiã synanches. Sed quomodò declinãte morbo, vbi natura victrix remanere deberet? Respõdem⁹, id nõ fieri ratione morbi, sed aut ob externas causas, aut quia pauco humore ibi delabẽte, si prauus sit, intestina abradit, & praua vlcera inducit, quæ nullis cedunt auxilijs: & cùm virtus ex prægresso morbo debilis remanserit, nequit nouo affectui ingruenti obsistere.

In variolarum declinatione pueros perire, quomodò verum sit.

De curatione variolarum. Cap. vltim.

CVM variolarum curationem aggredimur, videndùm primò est, an plenitudinis adsint signa in venis: nam tunc temporis nullo alio remedio præstantiùs mederi possumus, quàm liberaliùs florentibus ętate sanguinem mittendo; pueris tamen partita euacuatione, ad plenitudinem, magnitudinem, & reliqua quæ illam expetunt animaduertendo. Neque eā impedire possunt variolæ, si exire cœperāt: tùm quia tam profusam & largam vacuationem non præcipimus, vt naturæ appetitus ad trahendū excitet: tū quia facultas expulsioni incūbit potiꝰ eo tēpore, à qua non desistet à sarcina libera. Quòd cùm per maiores venas, aut scarificationes educi non potest sanguis, multi vsi fuerunt cucurbitulis scarificatis, quibus allicitur foras materia, & sanguis cum minori virtutis dispendio extrahitur. Idem iuuamentum præstant hirudines scapulis, aut natibus applicatæ. Auicennas laudat sanguinem ex naribus mittere. Fen. 1. 4.

An verò vltra. 4. sit sanguis mittendus in variolis? dicimus, quòd si eo tempore cum ægri tolerantia appareant, secanda vena non est: sin minus, & necessitas eam suadeat, facienda; quanuis penitus erupissent hoc aut alio die: vt si ad guttu

ris musculos irrueret sanguis, aut alterius partis internę inflammationis signa essent, sanguinis misio facienda venit.

Si tamen contingat ex sanguine bilioso & summè calido variolas prouenire, & cum signis malignitatis, quemadmodùm in constitutionibus pestilentibus fieri contingit, tunc refrigerãtibus medicamentis, & quæ malignitati obuiare posint, vtemur.

Cibus refrigerans & modicè adstringens sit, vt & temperandi febrem, & compescendi ebullitionem sanguinis vim obtineat. Eadem qualitate serapia prædita sint (nisi alicuius humoris crassi permixtio aliud expostulauerit) quæ nimis dulcia sunt vitando, sicut in colliquantis febris curatione diximus. Conceditur illis sirupus granatorũ, acetosæ, borraginis. Alij totum malũ granatum contundunt, succumq; illius exprimũt, & cum exigua admodùm croci portione & sirupo de agresta interdiu propinant, præsertim cùm variolę incipiunt erũpere, vt tẽperata & roborata facultas commodiùs expellat peccantem humorẽ. Cùm verò plures apparuerint, & febris nõ est intensa, conceduntur serapia, quæ habeant minorem vim temperandi, maiorem tamen reddẽdi corpus purius ab obstructionibus & excremẽtis, & quæ simul muniãt internas partes, ne patiãtur, vt qđ reliquum remanet expellẽ

dum, à natura meliùs educatur. Ad omnes istos vsus præstat sirupus ab Auicenna commendatus, qui recipit caricarum drag. 7. lentium excorticatarum drag. 3. laccæ drag. 3. dragaganthi, seminis fœniculi an. drag. 2. decoquantur in lib. 5. aquæ, donec remaneat ex ea tertia pars, & coletur. Potest, cùm exibetur, permisceri cũ alia aqua, quę febrem, aut affectam partem respiciat.

Dubium de purgatione in declinatione variolarum.

Sed variolis declinãtibus; expediet ne vti purgatione? Auicenna curare iubet ventris fluxum eo tempore factum à natura: signum ergo est, illum fieri symptomaticè morbo declinãte: quod confirmat Serapio, quando ait: *Huius ægritudinis mos est* (agebat de variolis) *vt in fine eius accedat solutio ventris: & facit accedere diarrhæam, aut intestinorum excoriationem, propter acuitatem suam.* Dicimus itaq; ratione morbi semper esse interdicendam purgationem, tam variolis incipiẽtibus, quàm declinantibus. Nam cùm tanta adsit permixtio materiæ faciẽtis variolas cum reliquis humoribus secundùm minimas partes cum feruore, &, vt barbari dicũt, ebullitione (vt priùs diximꝰ) certè medicamẽta quęcunq;, essent infestissima naturæ. Permixtionẽ enim ostendunt cõfusæ, & turbatę vrinæ, quæ solent apparere adhuc ante earũ eruptionẽ; ex quibus potiùs variolas, quàm aliũ malignũ morbũ futurum cõiectamur. Et idẽ quod de purgatione dicimus, censendũ est de his medica-

Solutio.

dicamẽtis, quæ calore, & partiũ tenuitate, ſudores proliciunt; vt nõnulli temere ad faciliorẽ variolarũ exitũ cõmendarunt: illis enim meatibus internis apertis, humoribusq́; ibi delapſis, & calore tractis, multorum ac grauium ſymptomatũ materiam præberi, non eſt dubium.

Incommoda ſudoris in variolis.

Verũtamen ſi cõtigerit, declinãte febre, & venis ex prægreſsis euacuationibus exinanitis, crudis repleri excremẽtis ex multa copia alimentorũ prodeũtibus: ſicut videmus ſæpenumerò euenire pueris, qui morbo declinãte, famelici relicti fuerũt, in quibus appetitus maior eſt, quàm caloris naturalis concoquẽtis robur: tũc præcautionis gratia cõueniet leuiter ventrẽ mouere aliquo medicamẽto, quod internas partes roborãdo, deponat quantitatẽ excrementorũ, quæ in poſterũ febrẽ nouã poterãt ſuſcitare. Quòd ſi tã exigua quãtitas ſit, vt inſtituta optima vict' norma, poſſit beneficiũ naturę ſuſcipere, ab ea abſtinebim'.

Ad idẽ etiã faciendũ cogimur, cũ 14. die, aut 20. febris remiſsionẽ videbatur habere, & denuò reuertitur: quod etſi diuerſis cauſis fieri poſsit, nouo morbo videlicet à priori diſtincto inuadẽte, aut alia cauſa externa, ſed præcipuè euenit, cùm ex euacuatione à natura facta corpus non fuiſſet omnino à prauis humoribus expurgatum, & ea pars intus relicta latitans, niſi educatur, periculũ eſt, ne febre denuo inualeſcẽte, ægrũ, niſi leuiter

purgem⁹, interimat. ¶ Solet etiã vehemẽs dolor ex tumefactis variolis pueros molestare, nõ tantũ in facie & pectore, sed frequentissimè in suris ipsis. Multi huic symptomati subueniũt fotibus, aut euaporationib⁹, quæ moderatè calfaciãt, anodinaq; vi cõstent: qualia fiũt ex decocto maluę, althææ, lini, & fœnugræci semin. Alij apponũt lintea in horũ decocto madefacta; aut linimentum ex oleo amygdal. & medula cruris vaccæ.

Suræ etsi cõmuniter sumantur pro posteriori parte cruris carnosa, quam tibiã vocam⁹: hîc tamen, & reliquis nostri libri partibus vsurpatur nomen hoc pro toto crure, maximè ab inguine vsq; ad genu, quod femur dicimus.

Pus deinde in variolis contentũ, aurea acu extrahũt, & vlcera quæ remanẽt, aqua sale permixta exiccant: quã parant ex libra vna aquę rosarũ, & capitum illarum, & salis vncia.

In foraminib⁹ verò pulueres ex fabarũ farina, amylo, & thuris & lupinorũ, ex quibus & alijs similibus ad reliquas variolas, quæ in corpore sũt, exiccãdas, culcitrã nõnulli laudãt: quę omnia sapiunt barbarorũ praxim, quorũ munus est, nõ tã morbo & causæ, quã accidẽtib⁹ occurrere. Si enĩ natura trãsmisit prauos humores qui in corpore præerãt, ad cutim, qui ad suppurationẽ peruenerũt, & remedia fuerũt opportunè facta, quorsum morbo declinãte, tãta auxilia? Meli⁹ certè esset plenitudine deposita partes quæ solẽt affici, tueri, vt nares, guttur, pectus, & intestina. A potionibus frigidis abstinemus, si tussis, aut aliud symptoma pectori officit: aeris temperiem considerãdo: nã sicut frigidus nocet cõstipando, sic calidus in-

ternum

ternũ calorẽ augẽdo, ob id pręcipiendũ eſt, vt pã nis debitè cõtegatur, & aerẽ modicè frigidũ reſpiret: quod vtinam poſſemus perſuadere fœminis noſtri tẽporis, quæ præterquã pueros in calido cubili, & clauſis ſemper feneſtris, habent, iuxta ipſas carnes lintea inuoluunt, vt mirum ſit his omnibus ſuffocari.

A rebus inſuper aſtringẽtibus extrinſecus applicatis cordi, hepati, aut alijs partibus, abſtinemus, & ab inũctionibus, & fotibus: quia ſemper tentandũ eſt, vt detur liber aditus humoribus & excremẽtis, niſi adſit aliquod peculiare ſymptoma, quod id expoſtulare videatur: nã ab Hippoc. & Galeno non prohibentur omnino iniunctiones & fomenta in cutaneis affectibus. *In epidem in histori Simonis.*

Hæc ſunt quæ circa morbos malignos & peſtilentes animaduerſione digna viſa ſunt: de reliquis verò qui corporibus eueniunt, dicemus in animaduerſionibus Phyſicis & practicis in libros De locis affectis, quas Deo duce typis mandabimus: præſertim ſi liber hic ab ſtudioſis benigno, prout ſpero, animo recipiatur.

FINIS.

Laus Deo, Deiparæq; Virgini.

INDEX CAPITVM huius libri.

Agitur

RERVM ET SENTENTIARVM NOTABILIVM, QVÆ in hoc opere continentur, locupletiſsimus index.

A

D

causat

I

K

L

Reuul-

ſomnus

FINIS.

M A D R I T I,

Apud Ludouicum Sanchez,
Año M D C. IIII.